

DOM in SVET

LEPOSLOVJU - ZNANSTVU

LJUBLJANA

Leto XVIII. 1905

Štev. 9.

VSEBINA.

	Stran
Lea Fatur: V burji in strasti. Povest. (Dalje)	513
Silvin Sardenko: Rodni zemlji s tujih tal	518
Anton Medved: Posestrimi. Igrokaz v štirih dejanjih	519
Anton Medved: Srečni pevec	530
Bajda Kozak: Ukrajinsko vprašanje. (Konec)	531
Ivan Lah: Zadnji ribič. Slika	536
Fr. S. Finžgar: Nagrobница izgubljenemu rajcu. Silhueta iz Prešernovega življenja	545
Griša: Kaj sožaljno za meno!	549
Griša: Šel bi nekam	549
Griša: S koraki tihimi	549
Dr. Jožef Gruden: „Mirabilia mundi.“ Potovanja frančiškanskega misijonarja v srednjem veku. (Konec)	550
Dragan Šanda: Moderna francoska lirika	558
J. K.: Rodbinski priimki na Slovenskem. Napravljeni iz krajev- nih imen. (Dalje)	562
Književnost	564
To in ono	568
Šah in skrilnica na ovitku.	

SLIKE.

Med Reko in Sušakom. — Smrt Ivana Groznega. K. Makovskij. — Rabeljsko jezero. — Cesar Franc Jožef I. — Skupina ruskih „modernih“. — Palača Dalaj-Lamova v Lhasi. — Hradskega spomenik na barju. — Tibetska duhovnika — Lama. — Šubičeva rojstna hiša v Poljanah. — Obrtna razstava ob petdesetletnici „Katol. društva rokodelskih pomočnikov“ v Ljubljani. — Iz „Straže“ na Dunaju: Predstava „Sv. Neže“. — Dr. Gregorij Krek. — Dr. V. vitez Hartl. — Nemški cesar in ruski car na krovu ladje „Hohenzollern“. — Velehrad na Moravi.

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: **dr. Mihael Opeka** za leposlovje, **dr. Evgen Lampe** za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: „**Marijanišče**“. — Tiska „**Katoliška Tiskarna**“ v Ljubljani.

Naročnina: 9 K, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2·5 dolarja, za Italijo 11 lir, za Nemčijo 10 mark. Sprejema lastništvo in upravništvo v „**Marijanišču**“

MED REKO IN SUŠAKOM.

LEA FATUR:

V BURJI IN STRASTI.

(DALJE.)

XIII.

Če vesoljnost z duhom vso objame,
človek vendar bi nesit ostal.

Levstik.

Solnce se je dvigalo izza apeninskih goličav in poljubovalo s prvimi žarki zelene hribe... Leško šumeč je hitela reka Arno po prelepi ravnini, bela in krasna se je dvigala ob njenih bregovih ljubimka umetnikov, bogata, svobodoljubna, staroslavna Florenca.

Od vseh strani jo je zaslanjal venec vedno zelenih hribov, blagoslov rodovitnosti je počival na okolici, sladko je dehtelo cvetje trt po lepo razpeljanih brajdah, ki so venčale njive in krasile bele kmetiške hiše. Po sadovnjakih so se šibila drevesa, ponižne oljke po hribih so obetale bogatih sadov. Po vrtilih prijaznih mandrij so žarela rdeča lica paradiznikov, oranže nežni cvet je čakal srečne neveste, pinije so se spenjale visoko

proti nebu, radodarne murve so stresale svoj drobni sad, kaktus in mirta sta se košatila v grmeh, jazmin in rožmarin sta polnila zrak s sladkim vonjem. Iz široko razrastenih mandelnov in kostanjev, iz temnega zelenja cipres in javorja so gledala graciozna letovišča in se smejala impozantnim stavbam Florence. Po senčnatih parkih so sanjali zasiveli kipi starih bogov, po cesti so bleščele okoličank bele rute — počasi so stopali natovorjeni oslički.

V sredi te bujne prirodne lepote, pod gričem, kjer stoji znamenita cerkev S. Miniata, se je belil iz zelenja ljubki dvorec Gigantijev. Vitki arabski stolpiči, tenki marmorni stebri so ga krasili, na pročelju se je dičil v umetno zvutih črkah napis: Dom Leonore.

Ljubezen je vodila oko stavbenika, ko je risal načrt te stavbe, hotel je sezidati ljubljene soprogi dom sreče. In stala je tu mična kot dom viliinji v širnem parku; železna ograja, visoka vrata so jo varovala hruma zunanjega sveta. Ličen balkonček je

bil na pročelju, skrival se je pod dehtečim cvetjem, kastavski nagelj, sicer neznan tej krajini, je žarel v velikih cvetih in dehtel omamno.

Bil je Leonori spomin iz domovine.

Vsako jutro se je razgrnila temnordeča zavesa sobane, vsako jutro se je prikazala belo odeta visoka postava lepe Leonore na balkonu. Diven je bil odtod razgled po lepi, od solnca ljubljeni Florenci, s stoterimi stolpi cerkvâ, palač, gledišč . . .

Ljubko je soglašalo šumenje Arna z la-godnim šepetanjem vitkih dreves, pregiba-jočih se v lahnem vetru mladega, rosnega jutra. Čar lepote je bil razlit po krajini, z jasnomodrega neba so se črtale v daljavi s snegom odete glave gor — zrak je bil vo-njav, svež . . .

Gledala je Leonora in napajala si dušo s sliko lepote, ki je navduševala svojčas umetnike k visokim umotvorom, ki jih ob-čuduje, a ne razume nemirni svet.

Nemara se je njena duša spominjala ne-pozabnega Danteja, njegove tako nežne, od sveta mnogo diskutirane, vendar ne razum-ljene ljubezni do krepostne Beatrice . . . Ne-mara Michelangela, Rafaela in drugih slavnih umetnikov, ki so se napajali ob lepoti Flo-rence in ustvarjali ondi svoja nesmrtna dela.

Gromoglasna pesem lepote in slave je zvenela vedno nad srečno Florenco, pel jo je slednji njenih sinov in dičil se s sadom tisočletne kulture . . .

Močno so zadehteli nageljni iz Kastav-ščine. Leonoro je zbolelo srce. Iz te toli čarobne in slavne krajine je odhitela njena misel na Kvarnera skalnate bregove . . . Tam živi borno ljudstvo, vdano starim še-gam, ob katere bije tujstva zli naval, kjer se poje v bornih hramih božja slava v mi-lem rodnem jeziku, kjer doni še pesem Zrinsko-Frankopanska . . . Tam stoji na str-mem hribu spomenik bojev in junaštva, stari Trsat — grad, a pod njim mesto — njeno rodno mesto . . . Šumi morje ob bregove in ladje hitijo — hrepeneča duša seda na bela jadra — veter veje — pljuskaajo va-lovi — pozdravlja mogočna Učka . . .

Lahko je zaškripal beli pesek v parku . . .

Med cvetočimi grmi se je pokazal vrtnar v modri halji, širokem slamniku, škarje in škropilnico v roki. Zalival je, odrezaval in privezaval cvetoče rože, pulil plevel in drsal počasi naprej.

Predramila se je Leonora, njene modre oči so sledile vrtnarju, dokler ni izginil pod drevesi. Tedaj je zašumelo rahlo . . .

Leonora se je spustila po širokih stop-nicah, dolga, prozorna, se je vlekla jutranja halja za njo, dolgi, razpleteni, so padali bujni lasje po njej in se svetili rdeče v žaru solnca.

V tihem kotu parka, skrito v temnem grmovju javorja, je stala jama lurške Marije. Obok je bil narejen iz nežnobarvnega ro-ževca, v njega rožnem svitu pa je stal snežno-beli kip Marije. Mojstrska roka je izklesala obraz in mu vdihnila nadzemske poteze.

Tu je vladal popoln mir v tihem krogu, tu je bila Leonora rada sama ob ranih ju-tranjih urah . . .

Nemo so stali tam zunaj beli kipi letnih časov, lahno je šumel vodopad, dehtele so cvetlice, posamna ptica je zažvrgolela — Leonora pa je izročala svoje in sebe v var-stvo mogočne Kraljice in jo prosila za od-vrnitev nezgod.

Oblak, preteč, poguben, se je spet po-kazal na nebu njene sreče. Odoardo, nekaj časa tako miren, srečen, je postal zopet ču-den, čmeren . . .

Zaškripal je pesek — prihitelo je z drob-nimi nogami, valovili so kodri, smejale so se oči . . . Male roke Rika in Marka so ob-jele ljubo mater, ljubke glavice so se na-slunile na njo. Tako so molili.

Objeti so se vračali po belem pesku, mimogredé je trgal Marko cvetke in jih dajal materi . . .

Razdrapan deček je gledal skozi stebri-čevje zlatobarvnih vrat s sanjavimi očmi za vilinjo podobo lepe žene in srečnih otrok . . . Izginili so med stebri portala; deček je vzdih-nil in šel svojo pot.

Navadno je prihajal tudi Giganti po Leo-noro, navadno so hodili vsi v veselem po-menku, držeč se za roke, v obednico. Ali

nekaj dni sèm je postal čudno čmeren; ponoči se je premetaval v postelji, zjutraj je prihajal kesno v obednico in poslušal le nehajno ljubko žlobudranje otrok. Po zajtrku je hodil v mesto; prašen, truden, se je vračal. Čakala sta ga v hlevu onkraj parka brzonoga konjiča — privezan je bil ob reki čoln — ali on je hodil, hitel, kakor da hoče udušiti stem notranji nemir — nervozne, nagle so mu bile kretnje. — Ležal je po cele ure v travi, zrl v modro nebo, ali pa hitel po hitro zavžitem kosilu spet v mesto. Zunaj je parilo z vročino poletnega dne — zakaj je zapuščal ugodni hlad senčnatega drevoreda?

„Imam opravke“, je odgovarjal in hitel, kakor človek, ki se mu se mudi. Lotil se ga je čuden nemir, nekaj mu je dejalo: Hiti! — nekaj ga je podilo z doma v mesto, iz mesta na dom. Hodil je v slikarske akademije, opazoval mlade slikarje in slikarice, ki so posnemali ali vsaj hoteli posnemati umotvore Rafaela, Murilla, Velazqueza in drugih slavni mojstrov. Hodil je v svoj klub, čital novine, govoril o politiki, o vedi — divili so se znanci njegovim besedam, a njemu se je zdelo nezmislno vse, kar govori, in vse, kar drugi delajo. Videlo se mu je, da je vse, kar je vidnega njegovim očem, le za danes — jutri pride nekaj družega, čudnega... Predstavljalo se mu je v megleni, negotovi obliki — a vedel je, da pride, gotovo, neizogibno... Bežati je želel na konec sveta, da se izogne temu, kar pride, a vendar je hrepenel po njem, in si mislil vsako jutro: danes...

Čudni, tuji, so se mu zdeli znanci, prijatelji, celo žena in otroci. Na njih čelu ni bil vtisnjen pečat bližajoče se tajne — vsi ti so se zanimali za svet, kovali načrte za negotovo bodočnost — a njemu se je mudilo...

Med ljudmi, ki so peli pesem življenja, med nališpanimi dekleti, gnjetočimi se pred blestečimi prodajalnami zlatega in srebrnega naresja na starem mostu, med bledimi tujci, ki so hodili občudovanja trudni od palače Pitti do mestne hiše, od medicejske kapele

do stolnice, je zapazil Giganti posamezne zaznamovane obraze...

Nosili so pečat neumljive tajne — pogledali so ga, umeli in hiteli mimo njega...

Šel je pred cerkev sv. Križa, gledal visoki spomenik velikana misli Danteja, vrstile so se pred njim veličastne slike... Stopil je v cerkev, stal pred grobom Michel-Angela, Galileja, Macchiavellija, čital je imena napisov na krasnih nadgrobnicah, kjer so počivali ostanki Florence najslavnejših sinov in nasmehnil se je čelarno: Kaj jih je spremljalo od bliščeče slave v nam neznani, nevidni, vendar obstoječi svet, — Stal je pred velelepo, svetovnoznano stolnico, občudoval veličastno, z raznobarvnimi mramornatimi ploščami krito zgradbo, ki se je zidala z ogromnimi stroški nad stoinpetdeset let — govorila mu je o bogastvu mesta in slavila ime stavbenika Arnolfa di Sapo, in kupola, kipeča v ponosni višini sto eden meter, ogromna, krasna, ga je spominjala davno preminulega Bruneleschija.

In vprašal se je Giganti: Zakaj mine človek a ostane njegovo delo? Živi mrtva tvarina — kje je duh, ki ji je dal življenje?

Pokleknil je pod ogromne stebre stolnice, in v tej prekrasni, proti nebu kipeči stavbi se je spominjal ljubke kapelice v daljni Ljubljani... Videl je izpovednika resnotožni obraz, slišal svareče besede, ni se mu upokojila duša v molitvi — vendar mu je govorilo nekaj: Moli!

Prihajal je na dom; Leonora, otroci so mu hiteli naproti... Pa zakaj si lastijo njegovo srce? Popotnik je on, ne more se ustaviti, ljubiti... In zakaj, ti sanja mladih src, o ljubezen žarnokrasna, zakaj nas motiš in ustavljaš, da zabi stvar Stvarnika nad stvarjo — a tam — neznana bode duša duši... Legel je v travo, gledal bele oblake, prihajajoče po modrem nebu — sneženi vrhovi gorâ so se zasvetili v daljini: „Večna sem jaz gora, a ti — premineš...“ „Ne“, ji je odgovarjal, „ne ti, jaz sem večni...“

Pa kako, da se je vdajal Giganti takim mislim? Dičila ga je zdravja sveža boja, obdajala ga je sreča, po kateri je stremil...

Ali vznemirjale so ga zle slutnje, mučile ga hude sanje: brodil je po veliki vodi — do brega ni mogel — šumeli so valovi, besneli, zaman ves trud, odnašali so ga... Tam pa na cvetnem bregu je stala lepa, v cvetu nedolžnosti — Lucietta. Širila mu je roke naproti, hrepeneče se je oziral po njej... Boril se s premočjo valov, da pride do nje... A vedno dalje so ga odnašali valovi: Zavpil je divje... Bela roka se ga je doteknila, predrاملjen je gledal čudoma v obraz skrbne žene. On pa je bil v duhu tako daleč od nje, ljubil je Lucietto — vtonil mu je spomin na poznejše dogodke.

„Moj Odoardo, ali me ne poznaš?“

Sladek je bil ženin glas, ali on se je nevoljen obrnil in iskal ubeglo podobo sanj. Toda iz Luciette je postala Luca, gledala ga je proseče in mu migala. Hotel je vprašati, kaj hoče, hotel ji je slediti, pa izginila je njena podoba v megleni dalji — skozi težke zavese okna se je prikradla nejasna svetloba jutra, na belem vzglavju je zagledal svetle lase Leonorine — nočne potvare so odbežale, ostalo pa čuvstvo nemira...

Luca... Kje je? Zakaj ne piše? Poslal ji je bil prstan, zahvalil se je Vinko v kratkih besedah, vprašal je ženo, kaj je z dekletom, a Leonora nevajena hlimbe, se je izogibala odgovora.

Kje je Luca? Tudi Leonoro je mučilo dostikrat to vprašanje...

Tako se je plazila mōra po vilinjem domu Gigantijevem, sedala je ponoči na belo zglavje, hodila podnevu z nemirnega doma v mesto, iz mesta v dom...

Bilo je lepega dne. Zmučen od vednega nemira in pričakovanja, je prišel Giganti v svoj klub in našel med drugimi pismi in listi zamazano, zmendrano zalepko; naslov je bila pisala s svinčnikom tresoča roka. Prebledel je in obračal neodločno list v roki.

„No, saj te ne ugrizne“, je menil šaljivo slikar Venutti.

Giganti se je osmelil, stopil za zaveso okna in odprl počasi pismo... Roka mu je omahnila — odhitel je brez slovesa.

Pridivjal je v dvorec, naletel na slugo in naročil: „Konje, hitro!... Kje je gospa?“ „Pri vodopadu.“

Stopil je tja — zastala mu je noga... Leonora je sedela na skalci pri peneči se vodi, na njo sta se naslanjala Riko in Marko. Imela je v roki knjigo in razlagala otrokom abecede globoko modrost.

Oziri na njo... Prišlo je pričakovano... Vrgel ji je list v naročje in se sesedel na tla. —

Čitala je Leonora in prebledela kot lilija. „Kaj storiti, Odoardo?“

Vstal je. „Urno, urno, vlak odide skoro, naj mi hišna, ali ti sama — — —“

„Ali Odoardo zakaj — po nepotrebnem se vznemirjaš; brzojavi ali piši policiji...“

Divje se je nasmejal Giganti: „Ne vznemirjaj se, piši, brzojavi... Krasno, divno govoriš, modra Leonora, a ona, ki me kliče je — moja hči...“

S kretnjo obupane bolesti je hitel v dvorec — onkraj so topotali konji...

Osupla sta poslušala otroka, privila se k materi z vprašanjem, kaj hoče papa.

Toda vedno ljubezniva mati ni odgovorila — sedela je ko mramorni kip, v naročju usodni list, oči tako lepe, globoke, so strmele brezizrazno predse...

Počasi so se vračale misli v prestrašene možgane, zbirale se v predstave. Jasno ji je bilo sedaj obnašanje možev do Luce. Bila je njegovo dete! A Luca je hranila poročni prstan materin Potegnili so ga materi z mrtve roke in dali hčerki...

Odoardo je bil oženjen. A zakaj ji ni povedal ne govoril nikoli o tem? Bliskoma so se podile predstave po glavi nesrečne žene — njegovo obnašanje pred poroko, nemir, hude sanje, zoprnost spomina na gotove čase in kraje. Čas poroke in nezgode sta se zblížala... Odoardo je imel ženo — našli so jo mrtvo tiste dni, ko je vihrala nevihta po morju in po kopnem, ko je jokala burja po Reki, in je ona čakala s skrbjo ženina...

Mrtvo so jo našli in — morilec? Rdeče in zeleno se je posvetilo pred očmi Leo-

nori, zašumelo je po sencih, kakor daljno morje, zažvižgalo je v ušesih . . .

Pala je Leonora s skale, bele pene vodopada so pršele po svetlih laseh, po marmornem obrazu. Klicala sta jo otroka, dvigala, pa ležala je nepremično . . .

Riko je tekel proti vratom, vodečim na cesto; bila so odprta; konji so topotali in hiteli — Giganti je sedel v kočiji.

Zaklical je Riko, ali oče je mahnil z roko — kočija je izginila. Na klic otrok je prihitela družina; ponesli so gospo v spalnico, vrtnar je hitel po bližnjega zdravnika.

Prišel je, ukazal jokajočim otrokom in drugim, da odidejo, le kuharica in hišna sta smeli ostati.

Leonora ni prišla k zavesti; njeno stanje je prehajalo iz omedlevice v spanje — in zdravnik je naznanil ženskam, da bode bolezen dolga, huda. Poslal je po usmiljenko, tolažil dečka in izpraševal, kako je prišlo Leonori slabo. Otroka sta mu govorila o nekem listu. Rad bi bil izvedel zdravnik vzrok bolezni, in šli so iskat list. A veter je zanesel usodni papir v vodopad — nikoli ni izvedel svet o njega strašni vsebini . . .

— Rodbinska tragedija — si je mislil zdravnik in žal mu je bilo lepe mlade žene.

Bila je bolna, dolgo bolna. Mučili so jo težki prividi, klicala je Odoarda, Luco — iskala je pismo po svileni odeji, jokala in molila . . . Teta iz Reke, po katero je brzojavila kuharica, je šepetala z zdravnikom, tolažila otroke in sedela z usmiljenko pri Leonori . . .

Krasen je bil dvorec Gigantijev, ljubko je gledal iz zelenja dreves, dehtelo je cvetje krog njega, bele poti so vabile k tihi lurški jami. Krasen je bil, a groza je vladala v njem, hodila je po njem temna, tiha . . .

Odpiralo je vrata, trkalo na okna, zastokalo, zazdihnilo; ugašale so luči, trepetali plameni svetilk, preplašeni so se stiskali otroci k materi. Prihajala so čudna poročila, jokala je družina in teta — očeta ni bilo . . . Izvedel je kočijaž, da je šel Giganti v Benetke; brzojavila je teta na policijo, dan za

tem je prišel odgovor Gigantijev, da pride. Šla je kočija, vrnila se prazna s kolodvora.

Vlak, ki je vozil iz Benetk, se je bil ponesrečil . . .

Leonora se je pa borila s smrtjo — in ko je prestala hudo živčno vročico, ko je pogledala po dolgih tednih z jasnim pogledom krog sebe, se ni spominjala več dogodkov minulih let.

Videla je teto in menila, da je še v Reki pri očetu . . . Prestrašila se je teta, pa tolažil jo je zdravnik, ki je prepovedal bolnici misliti in govoriti.

Ali oslabljeni duh Leonorin je delal narporno, vračal se je polagoma spomin, želela je videti otroke, družino — le po enem ni vprašala . . .

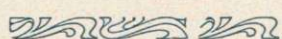
Tudi potem ne, ko je vstala. Nihče ji ni povedal, da je umrl, vendar je oblekla brez ugovora črno obleko, zavila se v dolge pajčolane in sedevala cele ure pri vodopadu.

Vedela je, da je bilo tu — ali kaj je bilo? Slutila je, da je bilo grozno, čutila, da je izgubila nekaj velekrasnega, vendar ni vedela jasno, kaj . . . Ljudje so govorili, da ji je ostal sled težke bolezni, Začeli so ji praviti sčasoma tudi o smrti Gigantijevi; poslušala je ravnodušno, nobena solza njenega očesa ni obžalovala ponesrečenega soproga. Teta je ostala pri njej. V zimskem času je prišel list s tožno vestjo o Lucu, a umna teta ga ni dala Leonori, spravila je molče pismo in poslala vsoto denarja za križ na grob uboge deklice . . .

Tako so pretekla tri leta. Dušno otrpla Leonora ni štela dni, ki so ji bili brez pomena in radosti.

Prišlo je vabilo s kamenite Notranjske — teta je poslala Vinku, novomašniku, srebrn križ, spravila vabilo k pismu z vestjo o Lucini smrti in molčala. Slutila je, da je bila nesreča Gigantija, smrt Luce, bolezen Leonore, v neki zvezi — oziroma, da je bilo razmerje Odoarda do Luce vzrok bolezni netjakinje. Riko in Marko sta hodila v šolo, teta je gospodinjala, Leonora je pa sedela pri slapu in mislila . . .

(DALJE.)

SILVIN SARDENKO:

RODNI ZEMLJI S TUJIH TAL.

NA GROBU SV. ALOJZIJA.

Kako dehti
v uspavajočih dihih
po lilijah,
po nageljnih, narcisih
krog tvojega oltarja!

In sam ne vem:
Li to je vonj od lilij,
li duh mi tvoj
nad njim nevidno krili
in sladek vonj ustvarja?

In če je vonj
od lilij razcvetelih,
pozdravljena,
cvetic nedolžnost belih
po trati in livadi!

Če duh je tvoj,
potem se nagni k meni
z ljubeznijo
in ves mi svet zagréní,
le rajski up posládí!

PREPOVED.

Več ne smejo misli moje
v noči vasovat,
davi sem jim prepovedal
zadnjikrat.

Več ne smejo v poznem mraku
skozi šumni gaj,
da se ne bi zatopile
v davni maj.

Več ne smejo šepetati
z virom za vasjo,
da spomini ž njim nekdanji
ne privró.

Ako pa po volji svoji
ubežé mi kdaj,
pa ne smejo — sem ukazal —
več nazaj.

Kaj je meni davna radost
davnih časov mar!
Kakor lani sije letos
solnčni žar.

BREZOV GAJ.

Davi šel sem skozi les
mimo lepih belih brez,
kakor plamen iznad sveč
vrh je rastel jim dehteč.

In sem spomnil se na vrt,
koder hodi blede smrt,
v tihem upu sem dejal:
Brezov gaj mi križ bo dal.

Saj sem vedno lilije
ljubil, bele nágeljne:
Naj na grobu lesketa
križ od belega lesa!

V KOŠNJI.

Kosec moj kosi seno.
Cela lepa senožet
izgubila svoj bo cvet.
Kaj pa zvezde porekó,
ko ne bodo na večer
cvetja videle nikjer?

Ko je zlati zvezdni broj
pokošeno videl plan,
za oblak se je teman
nagajivo skril takoj.

Kosec moj suši seno,
a posušil ga ne bo...

ANTON MEDVED:

POSESTRIMI.

IGROKAZ V ŠTIRIH DEJANJIH.

OSEBE:

Grom, grajščak na Golem.
Jelen Anton, njegov oskrbnik.
Doljanec, župan v Kotu.
Župnik.
Birek Avgust.

Dora, županova hči.
Brigita, rejenka.
Baronovka Greven, grajščakinja na Kalu.
Filip, njen služabnik.

Godi se na Dolenjskem l. 1867.

Prvo dejanje.

Košata lipa. Pod njo miza in okoli štirje stoli. Na mizi papirji in računske knjige, črnilnik, svinčniki, držala. Na desni v ozadju del grajske stene z dvema oknoma.

1. prizor.

Grom. Jelen.

Grom. (Stoji pred mizo in bere pismo, katero trdno in jezno položi na knjige.) Čemu prevdarjati! Stvar je izgubljena, pa je! Kaj hočem storiti? (Stopa semintja).

Jelen. (Stopi z rokami oprt na stol. Obraz mu je zdaj blede, zdaj rdeč. Tiho.) Kaj? Ne vem.

Grom. Hm! To je kratka beseda. Tritisoč goldinarjev vendar ni malenkost. Jaz jih ne morem utrpeti. To morate sami izprevideti.

Jelen. Saj tega nisem nikdar zahteval.

Grom. Ko bi bili gozd prodali z mojo vednostjo, no, potem bi seveda moral jaz trpeti izgubo, tako pa ...

Jelen. Kdo je vedel, da sem s sleparjem sklenil kupčijo? Vse mi je čestitalo ...

Grom. Prenagli ste bili. In brez moje vednosti se vendar ne more skleniti tako velika pogodba! Par debel, no, zato ne bi nič rekel. Ali ...

Jelen. Cena je bila izredno ugodna, dotične parcele smo že pred leti postavili v gospodarski načrt, da se poseka starina in se svet nanovo pogozdi ... In pa pravzaprav nisem niti vedel, kje ste v onih tednih bivali ...

Grom. Vsi ti izgovori so prav lepi, lesa pa in denarja vendar ni. In za to se gre. Oni prokleti goljuj je že bogvekje v Ameriki. To pismo vsaj (udari po mizi) mi tako namigava.

Jelen (razburjen). Torej dobro! Govorite, sodite, povejte, kaj hočete storiti z menoj! Jaz samo povdarjam, da sem delal za Vaš prid, a da se mi je ponesrečilo. Druzega ne morem ...

Grom. Govorite, sodite ... Hm! (Stopa še hitreje semintja.) Kaj mi pomaga vse govorjenje? (Premolk.) In baš zdaj bi potreboval par tisočakov. (Ustavi se pred Jelenom.) Oprostite, prosim, ali imate kaj svojega? Prihranka, mislim.

Jelen. Žalibog — nič. Saj veste, moja prva služba je to, in nekaj dolga sem plačal še izza študentovskih časov. Upal sem, da mi stara teta zapusti nekaj denarja — pa je dala rajši tujim ljudem. Žlahta pač ...

Grom (odločno). Jaz hočem denar imeti, pa je. Dobite ga kjerkoli! Ako hočete v moji službi ostati, gospod Jelen ...

Jelen. Ali zahtevate denar takoj?

SMRT IVANA GROZNEGA.

K. MAKOVSKIJ.

Grom. Takoj ravno ne, toda gotovosti hočem.

Jelen (važno.) Svoj denar dobote — gotovo —

Grom. V kolikem času na primer?

Jelen. V enem letu.

Grom. Oprostite, gospod Jelen, vprašanje! Kje pa mislite dobiti denar? Saj veste, na samo besedo se ne morem zanesti. Vedeti moram natančno.

Jelen. Danes Vam tega še ne morem povedati. Toda v par dneh izveste gotovo...

Grom. Morda si mislite denar izposoditi?

Jelen. Ne.

Grom (zaupno.) Kar zaupajte mi! Saj je vseeno, če izvem dan prej ali pozneje. Ali se mislite morda bogato — oženiti?

Jelen (čez nekaj časa.) Da! Ne zaradi bogastva ravno... sicer Vam pa že povem —

Grom (laskavo se smeje.) Gospod Jelen! Kaj mi tako skrivate! Malo že tako slutim. Pri županu se mislite ženiti, kajne?

Jelen. Vprašal bom...

Grom. Prav, prav imate. Mož je trden, dobro vem. Dobra partija!

Jelen. Kaj tisto!

Grom. In pa dekle — kako ji je že ime? — Dora, aha, Dora! Pridno dekle, brhko dekle. Prav imate. Le priložnosti ne pustiti! Rada Vas ima tudi gotovo. Kako ne? Mladi ste, gosposki, učen. Prav, prav!

Jelen. (Zamahne z roko.) Pri tem torej ostane.

Grom. Ostane. Kaj pa! (Jelen hoče oditi.) Gospod Jelen! Prosim, pojdite še nekoliko nazaj! (Jelen se vrne.) Prosim, sedite malo, čisto malo! (Sede.) Nekaj bi še rad z Vami govoril, ali pravzaprav nečesa bi Vas prosil.

Jelen. Kaj?

Grom. Nič težkega! Danes ali jutri pride k meni baronovka Greven. Vdova je in njen sin, ulanski nadporočnik, je lani padel v boju na Laškem. Zdaj bi rada prodala svoj grad na hrvaški meji — Kal. Sama bi se naselila v mestu. Vidite, ta grad bi jaz rad kupil. Toda v ceni greva z ženo precej narazen. Treba mi je posredovavca, ki bi imel kaj veljave pri njej. Zato sem mislil, da bi šli

Vi v kratkem enkrat ogledat grad in pritikline in pa gozdove. Zaradi teh mi je največ...

Jelen. To storim rad.

Grom. In potem govorite zame, seveda.

Jelen. Se razume.

Grom. Saj veste — ženska ne razume veliko o vrednosti zemljišč, in se dá napraviti izborna kupčija. Na ta način lahko popravite svoj nepremišljeni korak in jaz Vam obresti odpustim in počakam tudi dve leti rad na Vaš dolg. Tega Vas prosim, nič družega. Govorite ji prepričevalno — no pa saj se o tem tako še domeniva, kadar se vrnete s Kala. Kake tri dni boste rabili za pot in ogled.

Jelen. Dobro! (Odide na levo).

2. prizor.

Grom.

(Sam. Nekaj časa zamišljen.) Tako bo najboljšo. Doljanec se ne bo branil. Dekle ni nič kaj zdravo — treba je hiteti, pa je.

3. prizor.

Grom. Baronovka Greven.

Baronovka. (Pride od desne iz ozadja.) Dober dan, dober dan. gospod Grom! Jaz sem že tu.

Grom. (Ji skoči naproti.) Že tukaj, milostna? Izvrstno! Pa zakaj mi niste naznanili ure, da bi...

Baronovka. Ah, saj je vse dobro. Služabnika sem vzela s sabo, Filipa. Konja so deli v hlev... Reklo se mi je, da ste tukaj pod lipo.

Grom. Prosim, izvolite sestiti. Meni se zdi tukaj najprijetneje, ker je najhladneje.

Baronovka. (Se ozre po mizi.) V samih računih. Srečni, da se zabavate s tem. Ah, meni pa je postalo neznosno na Kalu. Odkrito povem, da mi ni samo dolgčas, temuč da me je kar strah, pri belem dnevu strah — v teh zidovih.

Grom. Verjamem. Brez prave družbe. Zato imate popolnoma prav, da grad prodaste in se naselite v mestu. Lepo Vas pro-

sim. kdo pa dandanašnji še biva po gradovih? Kogar veseli ekonomija in nič ne boli izguba. Poleti par tednov že še gre — a pozimi — bah! Še jaz, ki sem rad sam, ne bivam več kot nekaj mesecev tukaj.

Baronovka. Da, grad prodam, to sem zatrdno sklenila.

Grom. No — in jaz sem še vedno kupec. (Prijazno se smeje.) A s ceno, milostna, padete pač nekoliko. Vi ne veste, kako se stara poslopja po deželi z obsežnimi zemljišči, ki niso bila leta in leta, ali morda sploh nikoli racionalno gojena in oskrbovana, silno ceneno kupujejo.

Baronovka. O tem bomo že govorili. Saj ostanem pri Vas nekaj dni, če ste zadovoljni?

Grom. Milostna! Ne nekaj dni — nekaj tednov, recite, ali če hočete, prav do zime!

Baronovka. Med kupci imate gotovo Vi prednost in na bratovsko ceno lahko računate.

Grom. Vse pojde pošteno. Imam oskrbnika, ki je bil na visoki šoli, pa je tudi praktično izvežban logar, ker je bil njegov oče ravno to pri grofu Turjaškem vse življenje. On pojde sam pogledat Vaše posestvo in je precenit — tako da ne bo zmotnjave.

Baronovka. Dobro! Toda zdaj nekaj družega. Vaše pismo sem prejela. Srčna Vam hvala! (Vzdihne.) O moj ubogi Vojteh! Povejte mi, kako je bilo z njegovo smrtjo? Rada bi slišala živo besedo.

Grom. Zvečer ob solnčnem zahodu je izdihnil.

Baronovka. Ali je bil kak duhovnik pri njem?

Grom. Takrat ne! Saj nam je v jutro tisti dan vojaški župnik Sitz dal blagoslov in splošno odvezo.

Baronovka. Kaj je govoril nazadnje — Vojteh?

Grom. Prav nazadnje je s težavo pomolil roko proti meni. Jaz sem jo prijel. Potem je počasi, tiho, pretrgoma govoril te besede, prav takole. (Oponašaje): Imam . . .

hčer . . . mati . . . zanjo . . . s . . . Ali se mu je bledlo, ali je hotel kaj gotovega povedati, pa mu je že jezik odpovedal, tega seveda ne morem razsoditi. Toda govoril je ravno te besede. Slišal sem jih natančno.

Baronovka. (Pokrije obraz.) Kaj je hotel reči? Vedno premišljuje, na vse plati, ponoči in podnevi . . .

Grom. Sam Bog vedi. Morda je v mladosti — — a kaj bi sodili! Mogoče je, da je bledel. Izbijte si iz glave njegove besede! Zdaj je proč. Čas vse zaceli.

4. prizor.

Prejšnja. Brigita.

Brigita. (Pride od desne in se prikloni.) Naš oče so mi dali tole pismo za Vas, gospod. (Izroči pismo Gromu.) In so rekli, da naj kar počakam.

Grom. Od župana. Milostna, prosim, oprostite! (Odpre pismo.) Takoj sem gotov.

Baronovka. Prosim. (Gleda Brigito dalje časa.) Sedi, deklè! (Ji primakne stol.) Le sedi! Nič se ne sramuj!

Brigita. Saj lahko stojim.

Baronovka. A sediš tudi lahko. (Brigita boječe sede.) Čigava si pa? (Grom piše odgovor.)

Brigita. Čigava? (Smejé.) Ne vem. Pri županovih me imajo za domačo, za svojo.

Baronovka. (Potegne roko preko čela, kakor bi se hotela nekoga spomniti.) Kako ti je ime?

Brigita. Brigita.

Baronovka. In kako se pišeš?

Brigita. (Né more se precej spomniti.) A . . . Bezilj.

Baronovka. Kaj pa so tvoji starši?

Brigita. Umrli so.

Baronovka. Oba? Že davno?

Brigita. Mati pred desetimi leti. Očeta pa nisem nikdar poznala.

Baronovka. Pa kaj so bili starši?

Brigita. Mati delavka pri županovih. Oče pa menda ravno to.

Grom. (Dopiše list in ga zapre v zalepko.) Tako! (Dá pismo Brigiti) Tu je odgovor. (Baronovka gre proti ozadju.) Milostna! Tudi jaz grem gori. (Stopi hitro za njo.)

5. prizor.**Brigita.**

(Stoji nekaj časa zamišljena.) Zakaj me je tako izpraševala? Gotovo sem se ji zdela podobna kakemu drugemu dekliču, ki ga ona pozna.

6. prizor.**Brigita. Filip.**

Filip. (Stopi nenadoma pred njo.) O, gospodična!

Brigita (se malo prestraši.) Kdo pa je?

Filip (ponosno.) Jaz sem. Visokorodne gospe baronovke Helene Grevnove, vdove c. kr. podpolkovnika, grajščakinje na Kalu, prvi postrežnik.

Brigita. Te gospe — tako?

Filip. Da, da! Kako pa je kaj, lepa rožica? (Hoče jo pobožati, pa se mu umakne.) Nič se ne boj, veverka drobna, mala mačica!

Brigita. Jaz sem Brigita, nič družega.

Filip. Brigita, da, pa mila zvezdica tudi, pa pisana polonica tudi. Ali mi daš poljubček?

Brigita. Vi ste neumni.

Filip. Jaz neumen? O ti poredna golobica, vitka srnica! (Začuje se klic: Filip! Brzo odide proti gradu).

7. prizor.**Brigita. Jelen.**

Jelen. (Pride od leve.) Ti tukaj, Brigita?

Brigita. Gospod oskrbnik! — Prinesla sem pismo od Dolanjčevega očeta in zdaj nesem odgovor nazaj. (Po premolku.) Zakaj Vas pa toliko časa ni nič k nam? Kaj smo se zamerili?

Jelen (jo žalostno pogleda.) O nič, Brigita, zlata duša! Imel sem pač delo. Počakaj no malo!

Brigita. Pa žalostni ste. Kaj Vam je, gospod?

Jelen. Hm! Ko bi mogel to povedati!

Brigita. Lahko mi poveste, če hočete.

Jelen. Ah ne, ne! Zdaj ne! Pravzaprav nikoli ne!

Brigita. Nikoli ne! (Plašna.) Kaj za Boga se Vam je zgodilo? O povejte mi, gospod! (Približa se mu in položi roko na ramo.) Povejte vsaj meni! Ali mi ne zaupate?

Jelen. (Kakor bi se vzdramil iz žalosti.) Nič, nič ni. Nikar me ne vprašuj, Brigita, prosim, nikar! K Vam pa pridem kmalu, morda že jutri.

Brigita. In doma mi poveste ...

Jelen. Ti ne veš, zakaj pridem. In če ti bo težko delo, kar boš slišala jutri od mene, potem bom vedel ...

Brigita. Ah, le pridite! (Poskoči.) In jaz Vam bom zaigrala na citre in z Doro bomo zapeli in vse žalosti bo konec! Zdaj pa moram iti. Jutri se torej vidimo! Z Bogom! (Potrese mu roko.)

Jelen (zamolklo.) Z Bogom, angel!

8. prizor.**Jelen.**

(Gleda nekaj časa za njo.) Bogve, ali nič ne slutiti? Kakor gorski vir je čisto njeno oko! Gorje mi, ako bi se morda skalilo zaradi mene. (Sede in nasloni glavo v obe roki).

9. prizor.**Jelen. Birek.**

Birek. (Širok klobuk nazaj pomaknjen, s paličico in cigareto. Drži se na smeh.) Servus, servus! Ali si sam!

Jelen. Kaj pa ti danes?

Birek. Saj me vidiš. V rožicah sem malo, pa ne veliko. Lahko sedem? (Se ozre.) Ali je kdo blizu?

Jelen. Kar sedi! Sama sva.

Birek. Veš, brate, veselico napravimo na cesarjev rojstni dan, grand-veselico. Tombolo, petje, ples, vsega hudiča.

Jelen. Res? Glejte no. To je pametno.

Birek. V grajskem gozdu, zunaj, veš, če nam tvoj stari dovoli. Doljanec ga je pismeno prosil.

Jelen. Mislim, da. Saj mu ne bo nobene škode —.

Birek. In tako smo že danes malo pozkusili, kako se bo pilo. Pripeljali so tudi novo vino, izvrstno vino.

Jelen. V kakšen namen?

Birek. V kakšen namen? I, da se bo pilo.

Jelen. Veselico, mislim.

Birek. Jaz tudi. Ali mora imeti vsaka reč svoj namen? Veselica ima namen, da se ljudje veselé. Ne? Ti si čuden patron. Kaj pa si tuhtal z glavo in obema rokama? Nekaj ti menda ni nič prav.

Jelen. Mislim da ne.

Birek. Kako je s tvojo lesno kupčijo?

Jelen. Osleparjen sem.

Birek. Beži! Jaz sem se malo bal. In zdaj? Ali je stari zelo pokonci?

Jelen. Saj ga poznaš. Denar hoče nazaj — družega nič.

Birek. In ti si ga izposodi in mu ga vrzi pod nos, in komedije bo konec. Posojilo pa lahko letoma poravnaš. Brez dolga dandanašnji tako ni več nihče. Zdaj pa vzemi puško ali palico ali oboje pa pojdi z menoj na izprehod doli v Kot — pit. Vino pellite curas! Mladosti jasnost misli take — si kmalu iz srca spodi in glave.

Jelen (se vzdrami.) Premišljevanje nazadnje res nič ne pomaga.

Birek. Nič, prav nič! Samo škoduje. Veseli se, dokler si mlad in te ima vse rado! Še jaz sem vesel, ko nisem nič — kemiško čista ničla.

Jelen. Kaj bi tisto? Medicinec si. Zakaj nočeš naprej študirati? Škoda za tvojo glavo.

Birek. Škoda res, da bi jo belil! Kaj mi pa manjka? Stanovanje in hrano imam pri županu in zato sem — občinski tajnik. Pri geometru v mestu vsak dan malo pobezam po papirju in zaslužim za obleko. Navezan nisem na nobeno uro — kaj pa še hočem?

Jelen. Če si zadovoljen, potem je vse dobro. Medicina —

Birek. Ah — medicina! Kozarec vina est medicina quasi divina.

Jelen. K županovim danes ne grem. Malo sem razburjen in ne maram razlagati svojega stanja. Pojdiva rajši v mesto!

Birek. Ah, in Dora te tako težko čaka. Zares, prijatelj! Dekle je vse neumno nate. Še meni je naročila, da naj te zvabim doli.

Jelen. Ali misliš, da me res ljubi?

Birek. Kolikor morem jaz presoditi, res. Česar je polno srce, rado iz ust gre. In pri Dori je zmirom gospod Jelen, gospod Ante, oskrbnik, logar na ustih — ergo.

Jelen. (Nekaj časa molči, potem zaupno.) Prijatelj, kaj rečeš na to — jaz jo mislim snubiti.

Birek. Resno misliš?

Jelen. Resno.

Birek (kakor v zadregi.) I — no. Kaj rečem? Snubi jo!

Jelen. In sicer mislim to že jutri storiti, Oče menda ne bo nasproten.

Birek. Tega se ni treba bati. On bo zadovoljen.

Jelen. Ali mi torej ne odsvetuješ —?

Birek. Zakaj? V takih zadevah najrajši molčim in bom tudi molčal kakor zid. Pojdiva!

Jelen. V mesto. (Vstane).

Birek. Pripomnim le to, kar pa lahko sam veš: za srečen zakon je treba, da se ljubita — dva, oba. Veš? (Odideta na levo).

Zavesa pade.

Drugo dejanje.

Gozd. Na desni obrasteno skalovje, iz katerega vre studenec. Pri studencu in na levi klop.

1. prizor.

Doljanec. Grom.

Doljanec. (Pride od leve brez pokrivala in se prikloni Gromu, ki pride od desne izza skalovja.) Imam čast. Imam čast, gospod grajščak. (Iz dalje se čuje hrup in petje).

Grom (mu seže v roko.) Dober dan, oče župan! Ali je veselo? Tudi jaz grem pogledat veselico.

Doljanec. Prav, prav. Že tako sem Vam hvaležen, da ste mi prostor dovolili in zdaj nas še počastite. Zahvaljujem se Vam prav iz srca. (Obriše znoj.) Dve klopi sem dal tukaj napraviti, da se ljudje lahko pridejo hladit. Saj ne boste hudi — —

Grom. Pametno, umestno — pa da ne pozabim, jaz Vam moram čestitati, izbrali ste si zeta, postanete častivreden tast . . . (Mu seže v roko.) Želim sreče.

RABELSKO JEZERO.

Doljanec. Da, da. Prišlo je nenadoma. (Vidno vesel.) No, naj bo! Kaj hočemo! Mladina ostane vedno enaka, to se pravi, rada se ima . . .

Grom. I seveda. In moj oskrbnik je izvrsten mož, to Vam rečem, oče župan, mlad pa tako moder mož.

Doljanec. Dekle je še malo boolestno. Bila je v samostanu in zrak ji ni prijal.

Grom. To nič ne dé. Naš zrak jo kmalu pozdravi. In zakon je marsikdaj tudi dober zdravnik.

Doljanec. (Stopi nekoliko bliže k Gromu. Zaupno.) In kar se tiče tistega denarja, veste — je že dobro, vse dogovorjeno.

Grom. (Se dela nevednega.) Kateri denar mislite?

Doljanec. I no, gospod Jelen mi je vse povedal. Tisti denar mislim, ki ga ima Vam dati izza one kupčije . . .

Grom. Kaj je s tistim denarjem?

Doljanec. Vso stvar jaz poravnam, da ne bo nobenih zaprek in neljubih skrbi. Dora bo imela, hvala Bogu, še zmerom lepo svotico.

Grom. Lepo, lepo! Kaj pa hočete, saj je edina hči in za otrokovo srečo se lahko vse žrtvuje. Oskrbnik Vam je torej odkril to svojo zadrego. No, to ni taka reč. Vidi se pa, kako tanko vest ima mož. Izvrstnega moža dobote — to rečem, oče župan, in še enkrat Vam čestitam.

Doljanec. Meni zelo ugaja, ker je tako resen, ne kakor drugi škrici, vetrnjaik, polni medu.

Grom. Pa veste kaj, oče župan? Pred hčerjo morate to zakrivati, da je namreč meni kaj dolžan. To je sicer malenkost, pa nazadnje lahko rodi kako sitnost, zamero ali kar si bodi . . .

Doljanec. Razume se. Dora ne ve nič o tem. Čemu ji tudi treba vedeti?

Grom. Tako je. — Gospa baronovka pride tudi.

Doljanec. Tudi! Kolika čast! Pojdiva, gospod grajščak!

2. prizor.

Prejšnja. Dora. Brigita.

Dora. (Pride od leve z Brigito. Držita se za roko.) Očka, pojdite no k ljudem! Zmerom sprašujejo po Vas. (Se pokloni Gromu).

Grom. Gospodična, dana mi je priložnost, da Vam čestitam kot nevesti. Bog Vas živi! (Ji dá desnico).

Doljanec. Saj grem, že grem.

Dora. Hvala!

Grom. (Odhajaje z Doljanom.) Saj se vidimo na veselici.

Dora. Gotovo. Prišli sva se samo malo pohladit.

Grom. Klanjam se. (Odideta na levo.)

3. prizor.

Dora. Brigita.

Dora. (Sede z Brigito na klop.) Ah, kako prijetno! Brigita, ti pa nisi danes nič kaj vesela.

Brigita. Po navadi, Dora. Ne vem, časih človeku tako pride, da je na zunanje videti klavern, a ni ravno žalosten v srcu.

Dora (ji dene roko okoli vratu.) Sicer pa tudi jaz nisem prav dobre volje. (Nekaj časa molči.) Neka tesnoba mi leži na duši, kakor bi se nečesa bala — sama ne vem, kako bi se izrazila.

Brigita. Morda pa še nisi popolnoma zdrava? To prejde...

Dora. Ne, ne! To je dušna bolezen.

Brigita. Zadnje dni si bila pač razburjena. Seveda — dnevi pred poroko morajo biti po mojih mislih težki, važni, ali ne? In poleg tega je prišlo vse tako nenadoma, ali vsaj hitreje, nego bi kdo pričakoval. Resni premisleki...

Dora. (Kakor bi ne slišala.) Bogve, ali me ima res rad? Kaj misliš, Brigita?

Brigita. Seveda. Zakaj to vprašaš?

Dora. Časih me napade slutnja, da me ne jemlje iz čiste, iz same ljubezni. Ne morem si pomagati...

Brigita. Ne bodi neumna! Zakaj pa? Saj je bil vendar ves čas tako prijazen in ljubezniv, da se ni prav nič čuditi, če te je zasnil.

Dora. Bil je s teboj ravno tako ljubezniv, Brigita, ali še bolj. (Pogleda Brigito pazno).

Brigita. Z menoj? Seveda, ker ve, da me imaš ti rada kakor sestro. In pa ker ve, da sem (s tresočim glasom) uboga deklina, sirota...

Dora. (Jo objame.) Tiho, Brigita! Nobene reči na svetu bi mu bolj ne zamerila, kakor da nima tebe rad. Meni vrši vse nekaj drugega po glavi.

Brigita. Kaj takega? Ti si vse prehudo misliš.

Dora. Boljše je beračiti, kakor živeti v zakonu z možem, ki ne ljubi žene. Meni se tako zdi, čeprav nisem še nič poizkusila na svetu.

Brigita. Za božjo voljo! Kakšne misli pa imaš danes?

Dora. Kar govoriva med sabo, to ostani skrito! Brigita, jaz se le bojim, da me jemlje zaradi denarja —

Brigita. Beži, beži! Veš, draga moja, s tem mu delaš krivico. Bog obvaruj, ko bi to izvedel!

Dora. Saj pravim, da ostani najin pogovor skrit. Samo tebi zaupam vse.

Brigita. On, Anton (hitro popravi) gospod oskrbnik, ki je tako blag, tako ponižen, tako nesebičen...

Dora. Ljuba Brigita, vse to je res. Ali ti ne veš vsega.

Brigita. Česa ne vem? Povej mi torej!

Dora. On se je pri neki kupčiji zadolžil po neprevidnosti ali po nesreči...

Brigita. Odkod to veš?

Dora. Da je bil ogoljufan od kupca? Pravil mi je Birek. O kupčiji pa sem že prej vedela od Jelena samega, ko je še nekoliko upal.

Brigita. In kaj potem? Ali je veliko?

Dora. Ne. Sicer pa je denar sam na sebi malenkost, ki je brzo poravnana, toda mene vendarle peče. Morda ga je ta zadrega privela do koraka.

Brigita. Bodi vendar mirna! Samo zadrega...

Dora. Prav imaš! Jaz ne bom nič več mislila na to. On je poštena duša, in konec bodi besedi!

4. prizor.

Birek. Tukaj ste? Aha! Jaz pa iščem in iščem... (Godba se čuje.) Hajd plesat!

Dora. Greste z menoj plesat?

Birek. Jaz ne. Principielno ne plešem.

Dora (poredno) O gospod Birek, jaz bi pa le rada slišala enkrat od Vas: principielno ne pijem.

Birek. Pojdite! To je vse kaj družega. Morda pa še kdaj slišite. Kdo ve? Potem gremo po Jelena. Še zdaj ga ni.

Dora. Če greste z menoj plesat —?

Birek. Svet se ne bo podrl. Bodi! Z Vami, pa samo z Vami, gospodična Dora, grem enkrat, pa samo enkrat.

Dora. Dobro. Bom videla.

Birek (ji ponudi roko.) Prosim.

Dora (se ga prime.) Brigita! Hajd!

5. prizor.

Prejšnji. Filip.

Filip. (Pride hitro izza oskalja in ponudi enako desnico Brigiti.) In jaz — steboj, zvezdica moja!

Brigita. Grem lahko sama. (Odidejo na levo).

6. prizor.

Baronovka. Jelen.

Baronovka. (Sede na klop.) Glejte si no, kako je tu krasno! Studenčnica! — Torej Vi pravite, gospod oskrbnik, da ste pregledali ves kompleks?

Jelen. Da.

Baronovka. No, povejte mi zdaj, koliko cenite mojo posest! Povejte mi odkritosrčno!

Jelen. To je malo težko — zame...

Baronovka. Razumem Vas. Jaz bi pa ravno rada čula povsem nepristransko, pravično sodbo. Tu imam zapisano svojo ceno. (Mu pokaže zavitko.) Pokažem jo, brž ko mi poveste Vi svojo.

Jelen. Gospodu Gromu ne bi bilo všeč, ako bi nastavljal višji kup, kakor ga je on.

Baronovka. Ali veste za njegov kup?

Jelen. Ne. Doslej mi ga še ni povedal.

Baronovka. Tem boljše. Jaz Vam dam častno besedo, da se pred njim ne bom sklicevala na Vas. Tu imate mojo roko. Povejte svojo sodbo svobodno, kakor mislite!

Jelen. Tako bi rekel — med brati — je vredno vse skupaj — okroglo — kaj bi rekel — petdeset tisočakov.

Baronovka. (Odpre zavitko in mu jo pokaže.) Toliko zahtevam jaz.

Jelen. (Prebere.) Petinštirideset. Rekel sem torej preveč. Tako pač, okroglo število sem povedal.

Baronovka. In gospod Grom mi ponuja trideset. Srčna Vam hvala, gospod oskrbnik! (Seže mu v roko in gre proti levi.) Vi ste poštenjak.

7. prizor.

Jelen.

(Osupel nekoliko časa molči) Trideset tisoč? Toliko manj? Kaj poreče zdaj? Zakaj nisem rajše molčal? (Razburi se.) Toda nič! Prav je. (Udari z ного ob tla.) Ta lakomnik se je ščeperil nad menoj zaradi treh tisočakov, a tu bi jih dvajset rad po krivici pribranjil. Naj stori z menoj, kar hoče! Na vse sem pripravljen. (Odide za baronovko krepkih korakov).

8. prizor.

Brigita.

(Pride iz ozadja potihem, gleda nekoliko hipov za odhajajočim, potem se zgrudi na klop in nasloni glavo na skalo.) Ah, da sem le sama, sama! Ah, da bi me nihče ne videl, ne nagovoril! (Čuje se petje moških in ženskih).

Je pa davi slan'ca padla
na zelene travnike —
je vse rož'ce pomorila...

(Pokrije se s predpasnikom in joka. Začuje korake, hitro si obriše oči in se ozre).

9. prizor.

Brigita. Župnik.

Župnik. (Pride od desne.) Kaj pa ti tukaj, deklica, sama? Kdo si že? Aha, županova — Brigita, da!

Brigita. Na veselici je taka gneča.

Župnik. Kakor nalašč. S teboj imam nekaj govoriti. Dobro, da sva sama. (Tiplje se po žepu.) Imam pri sebi — —

Brigita (začudena.) Kaj pa?

Župnik. Le počakaj, da ti povem. Sediva! (Sedeta.) Včeraj je bila pri meni baronovka. Izpraševala me je o tebi, odkod si, čigava si, koliko časa bivaš tu, koliko si stara in tako naprej. Tako me je spomnila na nekaj, kar bi kmalu za vedno pozabil. No, za vedno ne, pač pa za predolgo. Koliko si zdaj stara, ali veš sama?

Brigita. Vem. Oktobra bom dvajset let.

Župnik. Potem je prav. Tvoja mati je umrla pred desetimi leti. Bila je dobra, poštna ženska. Na smrtni postelji je izročila meni zapečaten pismo — tole, vidiš — s pristavkom, da naj ti ga dam in ako boš hotela, tudi preberem, in sicer, ko dopolniš dvajset let.

Brigita. (Iznenadena gleda pismo.) Dajte mi ga, preberite mi! O moja draga mati!

Župnik. Sicer še nisi dvajset let stara, no pa dva meseca naprej ali nazaj, nič ne dé. Baronovki sem pismo pokazal in ona me je strašno silila, da naj ga kar odprem. Tega seveda nisem smel in hotel brez tvoje vednosti, zakaj pismo je nate naslovljeno. Tu ga torej imaš. (Ji dá pismo.) Ako hočeš, preberem ga tudi.

Brigita. Prosim, kar preberite!

Župnik. (Odpečati pismo in bere počasi.) „Ljuba moja hči! Moli za svojo mater in ne huduj se nanjo! Tvoj oče je baron Vojteh Greven s Kala.“

Brigita. (Vzklikne.) Moj Bog!

Župnik. Le poslušaj! „Izročil mi je zate petsto goldinarjev, katere imaš nedotaknjene shranjene pri Dolanjcu. Ni bil napačen človek — tvoj oče. Moli zanj, naj bo živ ali mrtev, ko to prebereš. Tvoja mati Katarina.“

Brigita. (Zaihti.) O moja draga mati!

Župnik. Tudi tvoj oče Vojteh Greven je mrtev. Padel je, kakor mi je med drugim pravila baronovka na Laškem v bitki pri Solferinu.

Brigita. Ali je mogoče?

Župnik. Še nekaj! Tu je še nekaj pripisanega! „Prosil me je, da naj ga svoj živdan ne izdam. Obljubila sem mu in besedo izpolnila.“ Ná pismo!

Brigita. Kaj hočem z njim? (Vzame pismo).

Župnik. Prva stvar je, da to povemo baronovki.

Brigita. Baronovki! Za božjo voljo, kaj poreče! (Se zamisli).

Župnik. (Vstane.) Kaj poreče? Vesela bo, da je našla svojo vnukinjo. Dekle, sreča te čaka, sreča. Tako bogata gospa in pa dobra. Še za našo cerkev je dala precejšen dar. Ali naj ji jaz povem?

Brigita (hitro in odločno.) Ne. Prosim, ne. —

Župnik. Torej ji poveš ti sama in pokažeš pismo. Tudi dobro, še boljše.

Brigita. Jaz ji ne povem in ne pokažem pisma.

Župnik. Kako si čudna! Imej no pamet! Baronovka je vdova, sama, bogata.

Brigita. Prosim Vas prav lepo, ne povejte ji nič.

Župnik. Zakaj pa ne? Saj to ni nič sramotnega zate, če si nezakonska. Baronovka me tako in tako vpraša, ko me zagleda. Bržčas pride še k meni vprašat. Kaj ji pa hočem reči?

Brigita. Recite, da ne veste, da Vam nisem povedala, kaj je v pismu.

Župnik. Tega ne morem storiti. Potem bi lagal.

Brigita. Ah! Potem, torej recite, da nočete povedati.

Župnik. Zameril bi se baronovki.

Brigita. Recite, da sem Vas jaz prosila, da nikomur nič ne poveste. Lepo Vas prosim, gospod župnik, ne povejte ji nič!

Župnik. Zakaj ne? Tvoj oče je le od tvoje matere želel, da ga ne izda, zdaj pa sta oba mrtva. Torej ne razumem, zakaj bi

kaj takega skrivala in celo v svojo škodo. Brez vsakega vzroka...

Brigita. Ni res. Imam vzrok, gospod župnik.

Župnik. Kakšen?

Brigita. Ne morem ga precej povedati. Povem pa Vam vse, morda že v kratkem času.

Župnik. Čudno, čudno to!

Brigita. Prosim, rotim Vas, ne povejte ji nič, ne zinite ji niti oddaleč, ko bi tudi kako pravo slutnjo izrazila vprašaje. Zdaj mi je jasno, zakaj me je zadnjič tako motrila, izpraševala. Gotovo sem podobna materi.

Župnik. In mati tvoja je morda služila v gradu...

Brigita. Gotovo, gotovo. Ali mi obljubite, gospod župnik? Prosim...

Župnik. Torej naj baronovka nikdar ne izve?

Brigita. Ne tega! Ampak za zdaj enkrat ne. Jaz ji bom sama povedala in takrat tudi Vam razodela, zakaj hočem, da ostani to pismo prikrito za zdaj.

Župnik. Dobro torej. Če hočeš, zakaj ne bi molčal? Kakor hočeš ti: Tebi dobro želim.

Brigita. Srčna Vam hvala!

Župnik. A pismo le dobro shrani! Zate je to važen dokument — Dolanjčevim naj tudi ne povem —?

Brigita. Seveda ne! Nikomur, prav nikomur!

Župnik. Srečna ostani! (Odide proti levi).

10. prizor.

Brigita.

Brigita. (Strastno poljubi pismo.) Ali je to mogoče? Ali sanjam? In to vem jaz sama? Tudi Dolanjčevi ne vedó? Kaj poreče Dora? Skriti moram to pismo, skriti. (Skríje list).

11. prizor.

Brigita. Jelen.

Jelen. (Pride od leve.) Brigita!

Brigita (v zadregi.) Vi — Vi — gospod oskrbnik?

Jelen. Tudi tebi na veselici posebno ne ugaja?

Brigita. Vročje je — in jaz sem rada sama...

Jelen. (Jo nekaj časa molče gleda.) Brigita, ali si name kaj huda? Povej mi odkrito!

Brigita. Zakaj?

Jelen. Ah, kadar stojim pred teboj, se mi zdi, da mi vest nekaj očita. (Položi roko na prsi.) Zdi se mi, kakor bi ti bil storil krivico..., kakor, ah...

Brigita. Meni niste storili nobene krivice, nikoli.

Jelen. Vem. Toda pri srcu mi je tako čudno. Povej mi, Brigita, ali sem ti še zmerom isto, kar sem bil prej v tvojih očeh? V tvojem srcu?

Brigita. Ne razumem Vas, kaj mislite reči.

Jelen. Ali sem ti zdaj manj?

Brigita. Kako manj? — Ako se poročite z Doro, stopite vendar v našo družino. Jaz sem sicer tuja, pa čutim se domačo, Dolanjčevo, in Dora mi je kakor sestra, ljubim jo kakor sestro. Vi postanete torej takorekoč moj svak. Zato ste mi odslej gotovo več in bližji.

Jelen. Da, da. Vse to je žalibog res.

Brigita. Kaj? Žalibog? Zakaj — žalibog?

Jelen. Nič, nič! Ne morem povedati. (Po premolku.) Ali pa misliš, da bom tudi srečen v zakonu?

Brigita. To vprašate mene? Jaz mislim vsekako, da boste. Dora je tako dobra, blaga in rada Vas ima.

Jelen. Ali pa tudi veš, da mi s temi besedami trgaš srce? Tu notri se vrši boj, strašen boj!

Brigita. Gospod Jelen, kaj Vam je? Razložite mi! Ako Vam jaz morem pomagati, rada storim vse.

Jelen. Ne, nihče mi ne more pomagati.

Brigita (milo, sočutno.) Nihče? Pa bi Vas vsaj tolažila! Gospod Jelen, gospod Anton, kar povejte! Prosto!

Jelen. Tudi ti mi ne moreš pomagati! Tudi ti si vzrok tega boja.

Brigita (prestrašena.) Tudi jaz? Jaz sem vzrok?...

Jelen. Tiho, Brigita! Ne vznemirjaj se! Vzrok si — a nisi kriva. (Jo prime za roko.)

Nič ne premišluj mojih besed! Odpusti, da sem razburil sebe in tebe! Bodi, ostani mi dobra! (Godba se začuje).

Brigita. Jaz Vam ostanem zmerom to, kar sem Vam bila.

Jelen. Hvala! In zdaj se vračam — in plesal bom, pel bom, kakor norec! (Odide hitro na levo.) Z Bogom!

12. prizor.

Brigita. Filip.

Filip. (Pride izza oskalja.) A tako, božja polonica? Kaj pa misli naš oskrbnik? Zdaj

krili okoli županove hčere, zdaj stiska tvoje ročice — to ni nič. Kaj, moja deteljica?

Brigita. Pojdiva k ljudem!

Filip. Tega ne trpim, da bi mi kdo hodil v zelje.

Brigita. Jaz grem. (Se obrne od Filipa).

Filip. Dobro, dobro, jaz tudi. Samo to moram še povedati, da spotoma ne pozabim. Moja gospa želi s teboj govoriti, da veš, srebrna lunica. Pri veselici jo dobiš. (Odide na levo).

Zavesa pade.

(KONEC.)

ANTON MEDVED:

SREČNI PEVEC.

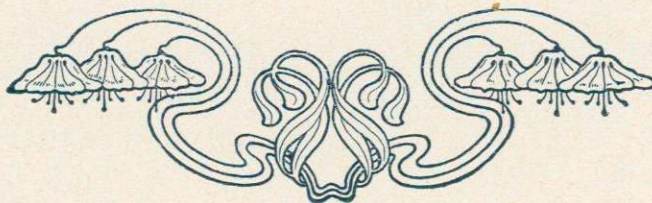
Odprta soba. Na mrtvaškem odri počiva mož, visi nad njim razpelo, po ramah padajo mu gosti kodri, opleta venec lovorov mu čelo.

Od švita bledega polnočne lune ožarjen pevec spi globoko spanje. Molčijo na donečnih goslih strune, ki rajske glase je polagal vanje.

Le babica ob postelji žalobni bedi, vrté ji molek roke solzne; za vsako jagodo na vrvi drobni debela kaplja ji po lici spolzne.

O srečni pevec! Tebi več ne more roditi solz dehtivo hrepenenje. V zrkalu večnem gledaš zlate vzore, ki begal si za njimi vse življenje.

Srce prirode za teboj utripa:
studenec žubori ti ljubo hvalo,
vrši mogočno ti stoletna lipa,
in slavec drobolí ti pesem žalo...

BAJDA KOZAK:

UKRAJINSKO VPRAŠANJE.

Središče Rusinske je bil Kijev, in zato je že Vladimir Veliki (vladal od l. 980. do 1015.) ustanovil l. 988. v Kijevu metropolijo, ki je bila odvisna od Carigrada, a je ostala v zvezi z Rimom še potem, ko je odpadel Carigrad od Rima, t. j. do konca XI. stoletja.

Iz Kijeva so premestili metropolijo l. 1299. v Vladimir.

Moskovski knez Ivan, ki je postavil temelj Kremlju, je poklical l. 1325. kijevskega metropolita Petra Rusina v Moskvo; to pa ni bilo ljubo Rusinom, da bi bil v oddaljeni in tuji Moskvi sedež vseruskega metropolita. L. 1389. je Kijev zopet dobil metropolita, a l. 1408. se je Moskva odcepila od Kijeva, in to največ iz verskih vzrokov.

V XII. stoletju so bili Moskali že docela v razkolu, Rusini pa so omahovali še mnogo mnogo časa med Rimom in razkolnim Carigradom. Da se niso prej uredile verske zadeve med Rusini, so pač krive žalostne razmere, neprestane vojske ter obupni boj za samostojnost.

Rusini so se ločili od Carigrada l. 1414. in si izvolili Gregorija metropolita, ki se je udeležil l. 1418. tudi vesoljnega cerkvenega zbora v Kostnici. L. 1439. se je na cerkvenem zboru v Ferrari dognalo zedinjenje Maloruske. Ko je pa prišel metropolit in kesnejši kardinal Izidor v Moskvo, da proglasi unijo, tedaj je nebrojna množica ljudstva, boljarjev in škofov, zbrana k božji službi, med katero je imel Izidor poročati o uspehu zedinjenja v Rimu, čakala, kaj poroče knez; in veliki knez Vazilij II. se je oglasil proti uniji. Ker se je kneza vse balo, ni nihče ugovarjal, in Moskva veliko-

ruska je ostala v razkolu, ter je še do dandanes ločena od Rima.

Veliki knez je nato imenoval metropolita za razkolno Moskvo, papež pa za katoliško Malorusijo; Pij II. je l. 1498. natančno določil meje obeh metropolij, ter podvrgel kijevskemu metropolitu 9 uniatskih škofov.

Katoliška maloruska cerkev je cvela dokaj časa. Kesneje so pa zasedli kijevsko metropolijo nevedni in nevredni možje in katoliška zavest je upadala. To priliko so izrabljali carigrajski patriarhi, zlasti Jeremija II., ki je ustanovil po Maloruski mnogo bratovščin v zaščito „čistosti grške vere“, da bi tako zopet docela priklopil Malorusko Carigradu. Za tem je nastopil v razkolni cerkvi velik nramni propad; ljudstvo je podivjalo in duhovščina je bila nevedna. Videč, da ni upati pomoči ni od Carigrada ni od Moskve, so jeli rusinski škofje misliti na Rim. In ker se je l. 1589. ustanovil v Moskvi samostojen razkolen patriarhat, so uvideli rusinski škofje, da od zdaj ne preti njihovi pravovernosti nevarnost več od Carigrada, marveč od Moskve, ki bi jih gotovo tirala v popoln razkol. Ti in še drugi razlogi so slednjič pripomogli, da se je l. 1595. povrnila vsa Maloruska v katoliško cerkev — Velikoruska pa ostala razkolna.

Cezaropapizem se je v Moskvi boljbolj krepil, dokler ni dosegel vrhunca pod Petrom Velikim. On je odpravil moskovski patriarhat, ustanovil takozvani „sveti sinod“ in sebe postavil za ruskega papeža.

Od tedaj je bil carjem glavni namen, izrabljati cerkev v svoje namene ter s tem boljbolj utrjevati svoje samosilje.

Po dolgotrajnih bojih docela oslabljena Maloruska je morala čutiti carsko pest tudi v verskem oziru. Prganjanje katoličanov je bilo na dnevnem redu, in fizična sila

(KONEC.)

carjev ni odjenjala, dokler se ni skoro vsa ukrajina siloma zopet pogreznila v moskovski razkol. Omenimo mimogredé le to, da je carjev ukaz združil l. 1839. do 4 milijone rusinskih uniatov z razkolno cerkvijo, in da je dandanes edino še v Vilni uniatski škof.

Peremyslski rusinski uniatski škof Peleš piše v knjigi „Geschichte der Union“: „Vsak pošten Malorus mora priznati, da je zedinjenje z Rimom cerkev in narodnost Malorusov rešila neizogibnega propada.“

In to je tudi res. Malorusi niso hoteli razkola, ker drugače ne bi bili želeli in tudi s ponosom sklenili unije z Rimom — kljub vsem oviram.

Malorusi se niso nikoli radi vezali z Moskvo, tudi v cerkvenem pogledu ne. Vedno so si prizadevali, politično neodvisni biti od Moskve, dobro vedoč, da pomeni to zanje robstvo in narodni propad; ravno tako dobro so pa tudi vedeli, da bi cerkveno združeni z Moskvo ne trpeli samo v verskem, ampak tudi v narodnem oziru. Odvisnost je slednjič le odvisnost, bodi kakršnakoli, in ne ostane brez vpliva in vsestranskih posledic.

Da se niso hoteli Rusini družiti z razkolno cerkvijo moskovsko tudi iz narodnih ozirov, nam priča pogodba, ki so jo sklenili kozaki s Poljaki v Gadjači l. 1658., v kateri slôve točka 7.: „Cerkvena unija naj se razširi na vse“ (namreč rusinske zemlje).

Da je Rusinska, oziroma Ukrajina toliko časa omahovala med Rimom in razkolom, je bilo krivo po našem mnenju tudi brezobzirno postopanje Poljske napram Rusinom, in to ne samo v gospodarskem in narodnem, marveč tudi v cerkvenem pogledu.

Papeži so sicer vestno ščitili unijo, spoštovali njene obrede, celo strogo prepovedovali prestop iz unije v latinsko cerkev, a posamezniki z vlado se teh predpisov niso vedno držali. Poljska je hotela docela podjarmiti Ukrajino in je pospeševala polatinjenje. Polatinjeni Rusini so pa, kakor

pišejo rusinski viri, navadno zapuščali svojo narodnost ter se popoljačili.

In ako nahajamo toli- in tolikrat v rusinskih zgodovinah ter celo v pesnih napade na latinsko cerkev, niso ti napadi toliko verskega, kolikor narodnostnega značaja.

Naj bi bili vsi tako pravični in modri, kakor je bil in je Rim, pa bi bila Rusinska že davno in stalno, vsaj do krutega cezarpapizma, katoliško-uniatska, ker Malorus je vedel in še vé dobro ceniti vse, kar ne škoduje, marveč koristi njegovim idealom — svobodni Ukrajini,

Trdimo celo to, da bi se bili Rusini v slučaju večje katoliške zavesti gotovo na življenje in smrt vzdignili v sveto vojsko za ohranjenje svoje vere tudi proti še toli krutim in brezobzirnim carjem, ko so jim jemali škofo in jih silovito tirali v razkol, in resnica je, da bi se takoj radi vrnili zopet k Rimu, ako bi — mogli in smeli.

* * *

Kako velik je razloček med narodom, ki ima za sabo burno preteklost, in med narodom, ki se ne more ponašati z bogato, bujno zgodovino! A ni ga menda naroda, ni je dežele na kulturnem svetu, ki bi bila tako bogata na stari slavi in junaških bojih, kakor je južna Ruska — Ukrajina. Res, mnogi narodi se ponašajo z dolgoletnimi borbami — s tisočletnim bojnim lovorom pa samo Rusinska. In toliko sovražnikov ni imel noben narod kakor Ukrajina.

Južna Ruska je naraven prehod v Evropo iz daljnih neizmernih azijskih step. Vsi narodi so se selili na zapad skozi to zemljo, in ko so se slednjič nastanili Rusi v nji, so vživali mir le malo časa. Prvi ruski naselniki so morali gotovo bítí hude boje že z Grki, svojimi sosedi, in kesneje z drugimi divjimi narodi, ki so prihajali iz Azije in od Kavkaza, kakor n. pr. s Pečenegi, Plavci i. dr., ki niso bili nič boljši od kesnejših Tatarjev.

Silovitosti téh dolgoletnih bojov, dasi iz poznejše dôbe, nam izpričuje zlasti prekrasno „Slovo o polku Igorjevem“.

Bojevatı so se morali Rusini s sosednimi plemeni in Moskali, dalje skozi stoletja s Tatarji, zlasti s krimsko-tatarsko ordo in s Turki; najžalostnejši in najbolj obžalovanja vredni pa so bili stoletni boji s Poljsko in Moskvo, ki se še dandanes nadaljujejo, dasi ne z orožjem.

In nad to grozno, z ognjem in mečem pisano tisočletno ukrajinsko zgodovino se blesti celo nebo jasnih zvezdâ, mogočnih môž, občudovanja vrednih junakov, katerim je bila sreča le stepa, svobodna stepa, ali kakor pravi kozaška narodna poslovice:

Step ta volja — kozačka dolja!¹⁾

Najlepša in najbolj pisana stran naše slovenske zgodovine je pač dôba turških bojev, in najbolj ugaja našemu narodu ono slovstvo, ki se bavi s stoletjema teh bojev, in le žal, da se pri nas tako malo neguje turško zgodovinsko leposlovje.

Drugi narodi delajo drugače. Svojo zgodovino pridno uporabljajo za slovstvo in iščejo in stičejo, da najdejo uporaben zgodovinski dogodek v svoje leposlovne svrhe.

A ne samo po domačih — tudi po tujih zgodovinah iščejo radi drugi narodi lepih snovi, da obogaté svoje slovstvo.

Pri tem smemo trditi, da uporabljajo nerusinski narodi zlasti ukrajinsko zgodovino kaj pridno, ter da so nekatera slovstva, zlasti rusko in poljsko, kar obogatela na račun ukrajinskih bojev, ter štejejo take proizvode mej bisere svoje književnosti.

Stvaritelj ruskega romana, G o g o l j, rodom Rusin, se je poslavil z ukrajinskimi romani in povestmi; njegov Taras Bulba je nenavadno diven. Puškin, Lermontov i. dr. so tudi zajemali iz neizcrpnega ukrajinskega zaklada. Nebroj povesti in romanov iz ukrajinske zgodovine in bujnega maloruskega življenja sta napisala v poljščini Kraszewski in Czajkowski; in orjaka Sienkiewicza grozni roman „Z ognjem in mečem“, se naslanja na zgodovinske dogodke iz časov Bogdana Hmeljnickega.

¹⁾ Stepa in svoboda — kozaška sreča!

Slavni Anglež Byron je opeval hetmana Ivana Mazepo. Tudi mnogi drugi pisatelji, n. pr. znani češki pisatelj Jelinek, kaj radi zajemajo snovi svojim spisom bodisi iz življenja bodisi iz zgodovine ukrajinske.

Seveda se tudi Rusini dobro zavedajo svojega zgodovinskega bogastva in ga književno uporabljajo kolikor morejo. Čimbolj se bo pa razvijala rusinska zavest ter se zlasti slovstvo reševalo spon, v katere je vkovano vsled neizprosne cenzure, tembolj se bo dvigalo. Rusinom bo zadoščala bogata zgodovina za stoletja vsestranskega književnega delovanja.¹⁾ Ona idealnost, s katero so se bili Rusini sto- in stoletja za „svjatyj hrestj i zolotu volju“ — za križ sveti in svobodo zlato, bo gotovo zbudila še velike pisatelje.

Kadar je bilo potrebno ali so hoteli kozaki udariti na Turke in Tatarje, so razposlali iz Zaporoske Siči kozake, ki so klicali ljudi na vojsko po vsej Ukrajini in jih navduševali: „Kdor hoče za krščansko vero sedeti na kolu, kdor je voljan za sveti križ se dati razčetrčiti, kdor je pripravljen prestati vse mogoče muke in se ne boji smrti, naj gre med kozake! Ne bojte se smrti, nje se itak ne ubranite! Evo, tako je naše kozaško življenje!“

* * *

Rusinski narod, ki ima toli burno in trpko, a slavno preteklost, je pa zdaj ponižan in zatiran. Ne sme se kulturno razvijati, kakor bi hotel, ne sme rabiti niti svojega milega materinega jezika — ta 30 milijonski narod!

Kar so imeli Rusini svojih šol, so jih Velikorusi, kakor smo videli, zatrli; usiljevali so jim najprej svoj jezik v uradih — carica Katarina II. je pa zapovedala, da se uvedi tudi v šole moskovščina — lomonosovščina.

L. 1861. so ustanavljali Rusini po Ukrajini nedeljske šole; ta poizkus, da se povzdigne prosveta, pa ni bil ljub poljski šlahti in židom na levobrežni Ukrajini, in židje so vzdignili velik krik v nekem svojem časniku, da Ukrajinci bunijo narod proti

¹⁾ Rimski Katolik V. teč.

carju in pripovedujejo ljudstvu, kako so izganjali Hmeljnickij in Hajdamaci Poljake in žide iz dežele, ter da hočejo iznova ustanoviti kozaško hetmanstvo. To je uporabil tudi neki moskovski časnik, trdeč, da se Ukrajinci vežejo s Poljaki, ker je ravno tedaj, l. 1861. buknila poljska ustaja. Nato je moskovski urad ustavil nedeljske šole, ukrajinske domorodce pa poslal v pregnanstvo. Isti urad je l. 1863. prepovedal rabo rusinskega jezika v pismu, šoli, v cerkvi in v uradih in tudi prepovedal širiti prosveto med narodom v rodnem jeziku.

Moskovski slavjanofili so črnili čimbolj ukrajinske domoljube in dosegli so tudi, da je izšel l. 1876. carski ukaz, ki je zabranjeval uvažati v Rusijo rusinsko pisane knjige in jih tiskati v Rusiji. Malorusko slovstvo v Ukrajini so s tem skoraj zatrli. In ako cenzura dovoli tiskati kako majhno knjižico v rusinskem jeziku, mora biti tiskana v velikoruskem pravopisu. Kar je dovoljeno Poljakom, Nemcem in celo Tatarjem in židom, ni dovoljeno Rusinom! A tudi to preneha, tudi to krivico preboli rusinski ukrajinski narod in rusinski jezik „ne vmre ne zagine.“

V Galiciji, kjer jih živi nad tri milijone, se razvijajo Rusini nekoliko laže, kakor se trdi v resnici; a mnogo bolj bi se lahko. Pa tu jih gospodarsko zatirajo židje, narodno pa jih tlačijo Poljaki in jim priznavajo le malo pravic v šoli in v uradu.

Na drugi strani pa zavirajo pravo, splošno in vsestransko delovanje za narod rusofili, moskvofili, ki izkušajo zatreti slednje gibanje, slednji pojav v prid rusinski narodni stvari, ker trdijo, da sta velikoruski in rusinski narod le eden narod in da imata le književni jezik in pravopis — moskovski.

Kljub vsem oviram pa storé rusinski domorodci mnogo za rusinski narod. Levov je postal od nekaj desetletij sem pravo središče in ognjišče rusinskega kulturnega in gospodarskega delovanja — središče, ki objema tudi ukrajinske književnike pod rusko vlado, kjer še vedno velja znana prepoved iz l. 1876.

* * *

Očrtali smo veliko zgodovinsko ozadje in opisali narodne razlike Rusinov in Velikorusov, ker je le iz tega mogoče razumeti sedanje vroče boje v Rusiji: strastno agitacijo in željo po svobodi na eni, in kruto silo na drugi strani. Najhujši vstanki so ravno v onih krajih, kjer prebiva maloruski narod. Delavstvo se dviga, kmetje se branijo služiti državi, in tudi vse izobraženstvo po mestih drži z vstaši proti državni oblasti. Vedno bolj se kaže njih namen, da bi s krvavo silo ustvarili samostojno ljudovlado.

Drugačno je pa politično naziranje velikega narodnega ukrajinskega preroka, Tarsa Ševčenka, ki javlja v divnih pesmih vso silo svojega čuvstvovanja. On je pisal z ognjem in z vročo srčno krvjo. Bil je pravi Slovan in pesnik. Kljub nenavadni ogorčenosti, s katero napada Moskale in Poljake, vendarle ni zabil nikoli, da je Slovan in da broji slovanska mati več hčerâ; nikdar ni pozabil, da so tudi Rusi in Poljaki slednjič le bratski narod, ter da so vsi Slovani ena velika družina, ki se mora v celoti in v delih ohraniti, povzpeti in proslaviti le po slogi in sporazumnem kulturnem delovanju.

Ševčenko je bil plemenit mož, ki je rad odpuščal; pozabil bi bil vseh krivic, storjenih Ukrajini, in napel vse druge strune na svojo liro, ako bi bil videl, da se izboljša pretužno stanje Ukrajine in bi le-ta prišla do svojih svetih pravic. Vsak narod slovanski se kulturno zase prosto razvijaj, a bodi duševno in gospodarsko združen z vsemi bratskimi plemeni.

Ševčenko bi bil slednjič zadovoljen tudi z velikorusko vlado, če bi le bila pravična Ukrajini. Ko je car Aleksander II. po desetletnem prognanstvu pomilostil njega in Kostomarova, je vse oživel v novih nadah na boljšo bodočnost; in tedaj je pisal slavni Kostomarov svojemu najboljšemu prijatelju Ševčenku: „Čas se je premenil. Car, Bog mu daj zdravje in dolgo carovanje, ne zabranjuje našega jezika; zdaj procvete rodno slovstvo; zanje je mnogo vnetih moči.“¹⁾

¹⁾ Sotni rokovini nar. pisjmenstva Rusi-Ukraïni, str. 50.

Kolikokrat so se Rusini, sicer prisiljeni, a vendarle vdali Moskvi, upajoč, da jim ne bo kršila njihovih pravic! In ako bi bila Moskva in Petrograd res vsestransko pravična Rusinom, bi bili Rusini tudi vdani državi in ne bi gojili zdaj tolikega sovraštva do nje; Rusiji bi bilo to v veliko korist.

Še dandanes bi Rusija dosegla pri Rusinih popolno vdanost in sporazumljenje, ako bi jim bila pravična in bi jim dala prostost v gospodarskem, verskem in kulturnem razvoju. V tem slučaju bi Rusini celo opustili misel na popolno neodvisnost, za katero stremé največ raditega, ker se le tem potom nadejajo priti do svojih pravic; dokler pa ne dosežejo le-teh, ne bodo mirovali — to priča skoraj tisočletna zgodovina dosti živo.

Kakor smo že omenili, se je postavil Ševčenko na stališče, da se izvojuj pravo Rusinov in Ukrajine „z uma svitlim mečem“, z orožjem prosvete in splošne narodne zavesti; in ko se le-ta razširi v vse vrste ukrajinskega naroda, tedaj se pozabi sramotna dôba in oživi iznova slava Ukrajine in zasije tisti jasni svit, ki ne bo poznal noči.

L. 1898., ko so praznovali 100letnico, kar je spisal Kotljarevskij svojo „Enejido“, prvo v živem maloruskem jeziku pisano knjigo, je zložil za veliko svečanost v Levovu dr. Ivan Franko krasen dramatičen prolog, v katerem kliče kozak na prosvetno delovanje vse Rusine. Novega Bogdana Hmeljnickega treba, kličejo, da bo vodil boje in rešil Ukrajino. Kozak pa odgovarja, da pride Bogdan, utelešena rusinska sila in zloga:

Do velikega trenutka
stoj pripravljen slednji nas —
Slednji more Bogdan biti,
ko ugodni dojde čas.
Praviš: „Zdaj so druge vojne.“
Pa orožje drugo kuj,
ostri um pa jekli voljo,
brez bojazni se bojuj!
Bori se in ne spočij se,
raje vmri, ne trati sil,
trdno stoj in se ne vpogni,
dasi v smrt bi se boril!
Slednji misli, da na tebi
milijonov stan stoji,
da za vsodo milijonov
dajal boš odgovor ti!
Slednji misli: Na tem mestu,
kjer boj bijem vroči,
veličastne se usoda
vojske zdaj odloči.
Če udam se in uklonem,
kakor senca vstrepetam,
trud krvavi mnogih, mnogih
s tem rodov propade nam.
V mislih teh se vedno mudi,
deci vcepaj jih v glavó!
Vedi dobro, hleb bo tudi
čist, če moka čista bo!
Čakati li zmage dolgo,
vspeha tega boja bo?
Zdaj se uči zmagovati,
jutri zmaga tvoja bo!
Cvet zastonj le ni razvil se!
Ne, iz cveta vzraste plod.
Tudi ni zastonj vzbudil se
ukrajinski vrli rod!
Ni plamen zastonj ne bije
našim mladim iz oči!
Novih mečev žar zasije,
prava zopet pribori.
Dolgo nas nesreča trla,
in do zdaj nas kruto trè;
a Vkrašina ni še vmrla,
ni še vmrla in ne vmrè!

IVAN LAH:

ZADNJI RIBIČ.

SLIKA.

o jezero, to hudobno jezero, vsako leto hoče imeti svojo žrtev, kot da je vragu zapisano Bogve kako je to?“ — Tako so govorili ljudje.

Iz cerkvenih lin ob jezeru so se glasili mrtvaški glasovi zvonov. Zvonovi so zvonili otožno, glasovi so hiteli čez mirne jezerske valove v tihi večer, odbijali so se na drugi strani od zaraščenih skal, potem pa se razgubljali bogve kam v mrak. In jezero kot da ni čutilo mrtvaške pesmi zvonov. Veselo so šumeli valovi, kot bi se veselili, da so dosegli svojo žrtev, in nekaj demonskega je bilo ta večer v tem veselem šumenju. Kajti sicer je jezero nekako otožno ležalo v kotlini, mračno in nezadovoljno. In tisti trije zvonci so pogosto peli ob mraku, glasovi so plavali čez njegovo plan, in zdelo se je kot da odmeva šumenje valov v otožnih glasovih. Veselo so danes hitele vrste valov na breg in se zlatile v večernem svitu. Nekaj grajskih čolnov se je zibalo po jezeru, letovičarji so iskali svoje veselje v lepem večeru: nekateri izmed njih so radi poslušali zvonjenje v večeru, drugi so se jezili, češ da jih spravlja v melanholijo.

Po vasi so posedali ljudje ne meneč se za gosposke družbe, ki so se vračale skozi vas z veselih izprehodov. Govorili so o žrtvah prošlih let, ki so našle smrt v jezeru, nekateri so pravili povest o ribiču Jerneju.

„Bog mu daj dobro, prav za god ga je vzelo“, so govorili. „Vrag vedi, da ne odide, komur je usojeno... Grofič Evgen je bil najboljši plavač — so dejali. Preplaval je jezero, kadar je kdo hotel, preživel je, bi si mislil, več dneva v vodi kot na suhem, pa, Bog mu bodi milostljiv, usojeno mu je

bito, pet metrov od kraja je utonil vpričo vseh, in nihče mu ni mogel pomagati, dasi so se trije zagnali za njim. Usojeno mu je bilo... In letos, no, kdo bi si mislil, ribič Jernej, ki je bil na vodi kot doma... Vrag vedi, kaj je v tem jezeru...“

In drugi so pripovedovali druge reči iz minulih let in iz starih časov. Spominjali so se grajskega oskrbnika, ki je bil še precej dober človek, pa je tudi utonil, in nekaj časa potem je grajska kontesa bogve zakaj tudi ponoči некоč skočila v jezero, ker jo je izvabilo. Drugi so zopet začeli praviti neko bajko, ki so jo pravili stari ljudje, o nekem mladem grajščaku, ki ga je zaradi prevelikih krivic in grehov neko noč požrlo jezero, in pravijo, da še zdaj leta na tistem mestu črn ptič ob takih nočeh. Vedeli so, da je pela stara pesem o tem:

Leži, leži tam bel gradič,
nad gradom leta črn ptič,
oj črn ptič.

Cele pesmi ni znal nobeden, samo povesti o grajščaku so se še spominjali, kot so jo pravili stari ljudje. Včasih so pravili, da si v najbolj skritem kotu jezera pere vrag noge; kdor je kdaj priplaval tja, ga je požrlo; sliši se tam tako šumenje in grgranje. Včasih so to pravili, pa kdo bi verjel? Saj so pravili tudi o povodnjem možu in strašili, da ne smejo tam dekleta prati, pa danes ljudje že ne verjamejo vsega, kar so včasih pravili. Stari ljudje so bili bolj praznoverni.

In vendar mora biti nekaj v jezeru, da je požrlo ribiča Jerneja... Mnogi so se zamislili v to in mislili na čudno povest o ribiču Jerneju; ob mali koči za vasjo so se zbirali pod noč ljudje kropit in so tako vse to govorili...

* * *

CESAR FRANC JOŽEF I.
K PETINSEDEMDESETLETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA.

Bil je ribič, kar je živel. Menda so ga rojenice za to odločile. Vzrastel je kot deček na jezeru in preživel na njem vse svoje življenje, saj je bil sin ribičev in po njem je podedoval vse lastnosti ribiča. In kar je štel rod dedov in pradedov, so bili vsi ribiči,

daleč v prejšnje čase nazaj. Videli so ga vedno v čolnu na jezeru ali ob jezeru pred kočjo, kjer so se sušile mreže. Skoraj samo v nedeljo je prišel v vas, v cerkev, in še tam je govoril z vaščani samo o ribah in o jezeru. Njegovo življenje je bilo to. Skoraj

bi si ga ne mogel drugače misliti, nego kako pluje po jezeru in vesla, kot bi si lahko igral z vesli. Čolnič beži, beži kot ptica po zraku, kot riba v vodi, in v njem starec žilavih rok in sivih las ter resnega obraza. Tuintam je obstal, vrgel trnek v vodo in v kratkem je potegnil ribo v čoln. Zvečer je pa sedel na hlođu ob jezeru, kadil pipo in se je zdel sam sebi srečen. Zagledal se je v jezero in življenje valov, čolnič se je zibal ob kraju, valovi so pljuškali ob breg in vsa sreča je bila zanj v tem šumenju valov. Poznal je jezero, vedel je za najglobljša mesta in ponosen je bil na to. Nihče ni vedel tega, in človek je ponosen na to, kar ve on sam na svetu. V starih letih se človek spomni na vse in živi od samih spominov. In kaki so bili ti spomini ob jezeru, ki je bilo vse njegovo življenje ob njem! Oženil se je mlad, ko je še živel stari gospod, z njegovim privoljenjem se je oženil, dobil je hčer in umrla mu je žena, in sina mu Bog ni dal... Težko je bilo brez sina.

Dober je bil stari gospod. Vozil se je rad po jezeru in govoril je z njim. Smejal se je gospod in rekel:

„Ženil bi se, Jernej.“

„E, ne bo se ženil“, je odgovoril in dobro se mu je zdelo, da govori gospod o tem.

„Zakaj ne?“ je vprašal gospod. Dober je bil in želel je vsem dobro, ter je govoril z nižjimi, kot da je vedel, da je to podložnim prijetno, če govori gospod z njimi prijazno.

„Dve ženi, dve nadlogi“, je govoril on, in gospod se je smejal in ponavljal njegove besede, kot da mu je odgovoril Jernej zelo po volji. In prijetno je to, če se zna gospodu odgovoriti tako čisto po volji, da se gospod prijazno smeje in ponavlja iste besede.

In tako je bilo. Čemu bi se ženil? Lenka je gospodinjala, in on je živel brez skrbi, da mu je prišla včasih na misel neka bajka, ki se tako začne: Živel je nekoč ribič ob jezeru v svoji koči in je živel zelo srečno...

No, sina mu Bog ni dal. Hudo je bilo starcu, ko se je spomnil na to. Drugi bodo za njim gospodarili na jezeru in v njegovi koči, izumrl bo rod, ki je dolgo vladal ob jezeru. In težka je taka misel... Pa se je samo izpremenilo.

* * *

To je bilo tačas, ko se je ženil mladi gospod. Tudi on je bil dober človek nekdej. Pa dosti se je izpremenilo v nekaj letih. Več in več ljudi je prihajalo v obližje jezera, leto za letom več. Včasih se nihče ni menil za jezero. — Kdo bi hodil na kmete, ko je v mestu lepše. A izmislila si je to gospôda, ki ima včasih čudne navade, in vsako leto so prihajali na grad in v okolico jezera. Rekli so, da je čudno lepo. Kjer je nekdej rastla trava in grmičevje in je bil svet zapuščen, so obsadili z rožami in drevjem in nastali so celi vrti in grede. Tako se vse izpremeni, je mislil ribič, ko je gledal gospôdo ob jezeru. Metali so ribam kruh in dva labuda so spustili v jezero in gledali cele večere vanj.

Stari gospod je v tem umrl, in mladi je bil gospodar na gradu. Vsi so rekli, da ne bo dobro. Nikdar ga ni bilo doma in tuji ljudje so gospodarili po gradu. Tujci so bili in govorili so po svoje ter se veselili cele noči. Gospodar, so rekli, se zdravi v Italiji. Tudi ne gre, so rekli, da bi se bavil z gospodarstvom. Gosposki je in ne kot stari gospod. Z nižjimi ne govori. Tudi je pozabil govoriti po naše, kot je to navada, da gospôda govori v tujem jeziku, da vsak ne razume, kaj govori, ker ni da bi vsak slišal, kaj govori gospôda. Vse to je preživel verni ribič, rekel bi bil kaj, svetoval, kot je bilo to prej, a tuji ljudje so vladali na gradu... In nekoč se je vrnil gospod z nevesto in mnogimi prijatelji. Po gradu je odmevalo petje in trkanje kozarcev, veseli smeh in popivanje, vmes pa godba in ples. Družina se je veselila v svoji sobi. Tudi ribič Jernej je bil z Lenko tam in dobro so se imeli ter hvalili mladega gospoda. „Saj se vendar spomni podložnega in mu stori

veselje“, si je mislil ribič Jernej. Pijani hlapci so peli svoje pesmi in se objemali, potem pa so se združili z deklami v pare... Ples je bil po sobi in krik in smeh. Rdečica je oblila Lenko in ribič Jernej je zmajeval. K Lenki si ni upal nihče. Bila je še mlada, sedela je poleg očeta in boječe gledala v veselje mladih ljudi. Sram jo je postalo, kadar jo je pogledal kak pijan hlapec z motnimi, pijanimi očmi in se nasmejal z razuzdanim smehom. Ribič Jernej pa se je zamislil. Njega ni omotilo vino. Spomnil se je dobrega starega gospoda, ki je bil moder gospodar, in premišljeval je z velikimi skrbmi, kako se je oženil mladi gospod. Zvest sluga je bil in skrben za dom svojega gospodarja. In pomislil je na to. Vedno je treba pomisliti, kadar se kdo ženi in moží. Mladi gospod pa je lehkomišeln, in kdo ve, kako se je oženil. Morda je dobil zapravljivo žensko, ki zapravlja in ne misli, kje se jemlje. Take so pogosto ženske, da zapravijo mnogo in slabo gospodinjijo. Nesreča je to za hišo. To so bile mračne skrbi in nezadovoljen je sedel Jernej med pijano družino.

Iz gorenjih prostorov se je slišalo pijano vpitje, smeh, petje tujih, menda italijanskih gostov. Nekdo je pel ob spremljevanju kitare, kakor je slišal nekoč na jezeru zvečer. In zopet tuji glasovi, vpitje, petje, smeh vse pomešano.

Zmajeval je ribič z glavo in si mislil:

„Stari gospod, pomnim, je drugače obhajal svojo svatbo. Dobil je lepo, bogato nevesto in dobra žena je bila, Bog ji daj dobro. Skrbela je za vse, in on je bil umen gospodar. Bogve, kako se je mladi gospod oženil na tujem, ko človeka zmoti lepota in pijača. Zapeljali so ga in pregovorili. Dosti je goljufije pri takih rečeh. Kažejo veliko doto in nazadnje ni nikjer nič — tu nič, tam nič... Dobro živi gospôda in dostikrat ni tako, kot se kaže...“

In želel je svojemu gospodu najboljšo sreče. Dobro ženo, zdravo pamet, pa umno gospodarstvo, si je mislil...

Okoli njega pa so vpili hlapci in dekle. Njih oči so žarele od strasti in peli so nelepo.

„Saj smo vedeli“, so rekli, „dober človek je gospod, pijače dá in privošči nam veselja...“

Trkali so s kozarci in kričali: „Živio gospod, živela gospa!“

Takrat pa je stopil v sobo sam gospod in dva mlada njegova prijatelja. Vsi so obmolknili in plesoči hlapci so izpustili dekle, in dekel je bilo sram. Hlapci so se smejali v zadregi.

„No, kaj si bo mislil o nas“, je pomislil ribič Jernej. „Zmotilo je vino hlapce in človek pozabi na vse, ko ga zmoti vino.“

„Le pijte, le pijte“, je rekel gospod in se smejal. Oči so bile pijane in poznalo se mu je, da je vinjen, ko je stal in se zibal. Vsi so bili veseli take besede gospodarjeve in so se glasno zasmeljali. Dobro se jim je zdelo, da je gospod tako dober.

Ribič Jernej je sedel pri peči. Najstarejši je bil med podložniki in gospoda je poznal, ker ga je videl na jezeru. Obrnil se je gospod k ribiču Jerneju in je stal pred njim, kot bi ne vedel, kaj bi mu rekel. Ribič je vstal in se globoko priklonil pred svojim gospodom. Pogledal je svojemu gospodarju v obraz z zvestim pogledom in v očeh sta se starcu zasvetili dve solzi. Prijel je lahko gospodovo roko in jo poljubil...

„Vso srečo Vam želim“, je govoril s tresočim glasom in v teh besedah je bila izrečena vsa vdanost zvestega hlapca, vse tiste skrite želje, ki jih je imel v skrbeh za dom in za mladega gospodarja.

Gospod ga je prijel za ramo in ga posadil nazaj na klop k peči. Dobro se je to zdelo ribiču in v čast si je štel, da govori gospod lepo z njim. — No, morda bo boljši, je pomislil, izprevidi, kaj je pravo. Leta izmodré človeka. — Tiho je to mislil, kot bi se bal, da bi gospod ne vedel, kaj misli. Gospod se je zagledal v Lenko, ki se je tiščala ob očetu.

„Kaj je ta Vaša?“ je vprašal gospod in vprl vanjo oči ter se ji smejal.

„Da, gospod, ta je moja; žena je umrla in sama sva...“ Hotel je povedati, da nima sina. Gospod se je pijano smejal Lenki...

— Hm, kaj ga moti, je pomislil ribič, in vendar se mu je zdelo še prijetno, da njegov gospod gleda s prijaznim smehom na njegovo hčer. No, gospod je bil pijan in njegov smeh je bil razuzdan in oči so mu gorele v strasti. — Menda je pijan, je pomislil ribič, in neprijetna je bila ta misel. — Mlad je in veseli se enkrat, je pomislil.

„No, no“, je govoril gospod in stal pred Lenko ter si vihaval brke. Ribič Jernej se mu je smejal cel čas prijazno, kot se mora smejati gospodu, kadar se ta poniža in govori s hlapcem. Pri mizi so se vsi obrnili in gledali gospoda in Jerneja.

„Kaj se Vi ne boste ženili?“ je vprašal gospod ribiča in hlapci so se zasmeli. „Vzemite ženo, to je največje veselje na svetu“, je rekel gospod in se smejal. Ribiča je bilo sram. Star je že in ne gre, da bi govoril o ženitvi. Nepotrebno je, da gospod govori take reči. Zakaj gospod ne vpraša po jezeru in po ribah? Tudi stari gospod je vprašal po takih rečeh. In če je vprašal po ženitvi, je vprašal resno in se ni tako čudno smejal. — Hm, gospod se šali, kot se zna šaliti gospôda iz nižjih, je pomislil ribič... Pijan je, pozna se mu...

„E ne, kaj bi se mi ženili“, je rekel ribič. „Mladi naj se; mi smo stari, in smejali bi se nam.“

„To je mož“, je pohvalil gospod in dobro se je zdelo ribiču. Prijetno je, da gospod koga pohvali vpričo drugih.

„Pa vendar sem slišal“, je govoril mladi gospod in se oziral po družini, „da sta si tako nekako z našo kuharico...“ Smejal se je pomenljivo in vsi so se zasmeli. Jernej je začutil, kako je zatrepetala Lenka, ki je sedela poleg njega. Vsa se je stresla. Starca ribiča kot da je nekaj zbolelo. Kot bi vrgel lepo goreče železo v vodo in postane grdo, črno. Z očitajočim pogledom je pogledal gospoda in tudi nekaj prosečega je bilo v njem. Temna rdečica je pokrila starčev obraz in oči so se zalesketale v jezi in v želji po maščevanju. Spomnil se je na tisto povest o hudobnem grajščaku, ki ga je požrlo jezero, in črn ptič leta zdaj na tistem mestu.

Včasih v nočeh se mu je zdelo, da vidi jezero na sredi temno in nekaj nemirnega je letalo nad njim. — Črni ptič, je pomislil vselej in ni veslal tja, ker duhovi imajo svoje moči. In pomislil je, da je moral biti tisti grajščak, kot je mladi gospod. Vsi so se okoli smejali, a ribič se je držal resno. Mnogo misli mu je prišlo na um. Za norca ga hočejo imeti, njega, resnega starca, ki mu nihče ne more očitati najmanjše neumnosti... Včasih so imeli po gradovih norce. Gospôda ljubi norčije, in njega hočejo imeti za norca... Trdna je bila v njem zavest, da je najzvestejši hlapec v gradu. Kdo je poljubil gospodu roko, kdo mu želel vso srečo?... Bili so veseli, ker so pili, in dalje jim ni bilo mar. Grdo se mu je zdelo to. On je skrbel, da bi bila sreča in bi dal življenje, da bi bila sreča, in bal se je za gospoda, kot bi šlo njemu v škodo. In za zahvalo se norčujejo iz njega. Pesti so se skrčile starcu, začutil je v sebi silno moč, kajti njegove roke so igraje vozile težke čolne. Vsa vdanost in ljubezen se je izpremenila v sovraštvo in željo po maščevanju in grozne misli so prešinile starca ribiča. Prvo vprašanje je izgovarjala pijanost, zdaj pa je videl, da je delo resno... Pred očmi je videl tisto množico škodoželjno, veselo smejočih se obrazov pijane družine, ki so z njim vred vsi hlapci in bi si vsakega vzel gospod lahko za norca, in se vendar smejajo, kot da mu privoščijo, da se tako godi njemu, najzvestejšemu hlapcu. In med temi obrazi stoji gospod s svojima prijateljema in se norčuje iz njega, resnega starca. — Fèj, je pomislil ribič in ni vedel, kam bi pogledal.

„Jaz ne, kaj meni mar kuharica...“ je rekel s tresočim glasom in čutil, kako se je Lenka privila k njemu, kot bi se bala teh obrazov, ki se smejejo nevoščljivo, in tistih pijanih gospodovih oči. — Vpričo nje govori take reči, da ga ni sram, je pomislil. Čutil se je ponižanega. Stari gospod ga je spoštoval in lepo je govoril z njim ter ga vprašal po gospodarstvu, po jezeru in drugih pametnih in potrebnih rečeh. Zdaj

si je zaslužil z zvesto službo tolikih let, da ga mladi, neizkušeni ljudje zaničujejo. Pa tako ...

„O, imata se, imata“, so vpili hlapci in se zakrohotali; dekle so se smejale.

Starec-ribič je vse pogledal s prezirljivim pogledom. Že prej jih je preziral. Ni bilo zvestega med njimi. Vsak je delal le zase in lenarili so, kadar jih ni nihče videl.

„Le sem jo pokličite, zvezemo ju“, je rekel gospod in se smejal ter delal zopet resen obraz.

Ribiču je prišla misel v glavo, dati gospodu zaušnico. Strašna se mu je zdela ta misel: hlapec gospodu zaušnico... In vendar se mu je zdelo, da bi vstal, udaril z močno silo, ki jo čuti v rokah in ki hoče kar bruhniti iz njega, udaril bi, gospod bi se zvalil, vsi bi ostrmeli, in on bi odšel z veselim smehom, kajti maščeval bi se... Kaj ta govori: zvezemo — kot bi bilo to nekaj navadnega in ne nekaj svetega. In Lenka je zraven. Spomnil se je zaslug cele svoje rodovine. Častni ljudje so bili dedje in očetje. In grajski gospodje so jih spoštovali, ki so bili modri gospodarji in resni možje. In njegova starca zaničuje ta mladič vpričo cele družine in vpričo Lenke. V njegovih starih očeh je gorela jeza, in pest je bila trda, da bi udaril in bi palo vse.

„Gospod so menda nekoliko pijani“, je rekel starec polglasno, in kri je kot mlada plula razburjena po vseh žilah in kot da je hotela zaliti oči... „Kako jih ni sram“, je rekel s tresočim glasom.

Gospod se je bil zagledal v Lenko in kot da ni slišal teh besed. Družina se je glasno smejala. Lenka se je bala pijanih gospodovih oči in se oklenila očeta.

Gospodu se je še hotelo šale.

„No, danes vaju zaročimo...“ Govoril je pijano, delal je resen obraz in smeh mu je uhajal.

Starcu je bilo to preveč. Kdo more tako govoriti njemu kaj takega? Kaj se on meni za ženske? Kdo je mogel kdaj kaj reči o ribiču, da bi kdaj sramotil svoj rod? In Lenka je poleg in kaj si bo mislila o očetu?

Pijan ni in nikdar se ni spomnil na take neumnosti.

— Kaj neki misli, da je tako neumen, pomisli ribič, pijan je grozno...

„Mi smo še pri pameti, gospod“, je govoril ribič s smehom, ki je skrival za seboj jezo, kajti prišla mu je zopet tista misel: Dal bi gospodu zaušnico, in palo bi vse, in zasmel bi se in odšel. Pomislil je, ali bi vstal in šel ter povedal gospodu vso resnico v obraz. Nikdar več bi ne prišel na grad in ribič bi ne bil več... Zbolela ga je misel in kot da so ga hotele zaliti solze. Ustrašil se je tega: smejali bi se solzam in mislili, da se boji. Ribiču se zazdi, da je bil preveč zvest. No glej, kako je njim, ki niso poljubili gospodu roke niti mu voščili sreče in niso skrbeli, da bi bilo za grad prav.

— Mladič je mladič, in pijan je, je pomislil ribič, — ne ve, kaj govori. Napil se je in družba ga je zmotila. Bogve kako žensko je dobil in ni zadovoljen mogoče. Sosed Dorka je v pijanosti skočil v jezero, ko se je napak oženil... Jutri mu bo žal, da je žalil koga v pijanosti. Družba ga je zmotila. Tolažil se je starec, ko je pomislil na jezero, kajti misel na zaušnico se je ponavljala... — Da bi bil stari gospod tu, je mislil — Dober je bil, strog in pameten... Njega ni premotilo ne vino ne družba. Ko bi to slišal, bi prijel sina in ga vrgel iz sobe; mogoče bi mu dal zaušnico in bi vse izginilo. On bi ne pustil žaliti in sramotiti ribiča, najzvestejšega hlapca... In milo se mu je storilo pri tej misli, da so ga hotele zaliti solze in zdelo se mu je, da se prikaže duh starega grajščaka in udari kot strela v tega človeka, ki sramoti starca vpričo cele družine in vpričo hčere.

Pogledal je po sobi in bilo je, kot da ni res. Mladi gospod je stal sredi svojih hlapcev, ki so z eno roko objemali dekle z drugo držali kozarce; stal je skoraj med njimi in se pijano smejal.

„Na Vaše zdravje, na Vaše zdravje“, je vpila vesela družina in praznila pred gospodarjevimi očmi kozarce. Ostudno se je to zdelo ribiču, da na ta način kažejo zvestobo

in vdanost, kajti niti eden med njimi ni bil zvest in vdan v srcu. On pa je bil zvest in vdan v srcu, in ga sramoté . . . Trkal je gospod z vsemi, celo s hlapci, in vpil je: „Le pijte, le pijte . . .“

— No, vendar bo dal mir, je pomislil ribič, ko je videl gospoda med hlapci, kot da je pozabil na starca-ribiča. Čutil je: Lenka se trese ob njegovi roki, in po njem pluje razburjena kri, da dela obraz vroč in sili v oči. — Malo časti ima, je mislil ribič in pomilovalno pogledal na gospoda. — Držati se mora človek, kar je prav. Pa vse verjame hinavcem . . . In zastudili so se mu smehljajoči se hinavski obrazi. Prej je mislil, da bo gospod samo njega nagovoril, kot najstarejšega, najzvestejšega slugo, da bi mu izkazal čast, kot je lepo za gospoda in za hlapca. Zdaj pa stoji med temi hlapci in govori grde reči. In njega, starca, žali in sramoti pred vsemi.

Vsi hlapci so bili vstali in peli neko pesem. Neprijetni so bili glasovi. Ribič ni vstal; gledal je s preziranjem na pijano hinavsko družino; preveč je bil razžaljen, da bi še počastil s čim gospoda. Ponižali so ga, izsmešili, in kri je silila v obraz, in pesti se krčijo.

Takrat se je gospod obrnil, zagledal se v Lenko in rekel: „Ej, če se stari ne marajo več ženiti, se bomo pa mladi, kajne?“ In gledal je Lenko prijazno in motno, in Lenka je povescila oči ter se oklenila očeta. Vsi so se naglas zasmeli.

„Kajne, dekle?“, je rekel gospod in ostuden smeh je bil na celem njegovem obrazu.

Ribič je čutil, kako trepetala Lenka, in roke so se mu tresle, ko je čutil, da se ga je oklenila.

„No, kaj pa gledaš, lepa stvar? Ali si ga že izbrala?“ je rekel gospod . . .

Vsi so obmolknili. Težka tišina je nastala naenkrat po sobi. Čutilo se je, kakor da je kdo posegel po nečem božjem in so se vsi ustrašili brezbožnega dela.

Lenka je pogledala po sobi. Sram jo je bilo. Držala se je na prisiljen smeh, ker se je vselej smejala prijazno, če je višji človek

hotel govoriti z njo . . . A silil jo je jok. Odkimala je gospodu z glavo, kot se ji je zdelo, da se mora, ker gospod vpraša, potem pa ji je postal obraz popolnoma resen.

„Ne?“ se je začudil gospod in se zakrohotal ter se ozrl po prijateljih. Stali so pri vratih in ga gledali ter se mu smejali . . .

„No, ga bomo pa mi izbrali enega. Izbiraj sama! Kateri je najlepši?“

„Saj ga ima, saj ga ima“, so vpili nekateri hlapci. „Hans, Hans!“

Ribič Jernej je strmел in gledal. Komaj je verjel, da je res. Zdelo se mu je, kot težke sanje — včasih se sanja človeku kaj težkega in se niti zbuditi ni mogoče. A skrila se je Lenka za njegov hrbet, slišal je razdivjani smeh, videl je sirovo tolpo in čutil je, kako je čudno težko nekaj na srcu.

Hlapci so porinili Hansa izza mize. Bil je Nemeц in je bil prvi v pristanu za čolne. Govoril je tuj jezik in je bil zato oblasten. Hodil je mnogo mimo ribičeve koče in govoril z Lenko, kolikor se je naučil besed. Posmejala se mu je Lenka, ker se mu je morala, ker je bil gosposki in višji od nje. Bil je neprijeten človek in bala se ga je. Imel je velike črne oči, kriv nos in redke brke, da je bil ves obraz kot divji. Nosil je tujo obleko in povsod je kazal svojo oblastnost, ker je bil tujec in je imel oblast nad drugimi — kot je tako vedno, da ima tujec več pravice nego tisti, ki so tam doma.

„Ta še po naše govoriti ne zna“, je rekla Lenka. Najbolj zopern ji je bil Hans.

„Ha, ha, le táji . . .“

Vse je molčalo, samo Hans se je smejal in njegove črne oči so se svetile.

Ribič Jernej je pogledal na svojo hčer. „Beživa“, je prosila tiho Lenka in je vsa trepetala.

Hans je rekel nekaj v tujem jeziku in prijatelji pri vratih so zaploskali.

Gospod je stopil k Lenki, je prijel njeno tresočo roko in jo hotel vzdigniti. Gledal ji je v obraz in govoril: „Saj si res lepa, ti stvar; zmotiti pa znaš . . .“

Starec-ribič se je spomnil na povest o črnem ptiču, ki leta nad jezerom na tistem

mestu, kjer je jezero požrlo hudobnega grajščaka... Držal je Lenko v objemu in nem, kot okamenel, gledal pijanega gospoda. Ko pa je gospod z drugo roko hotel poseči po roki Hansovi — kozarec je padel na tla in se razbil — je zajokala Lenka s pretresljivim jokom.

Ribič Jernej se je stresel, kot da bi se bil vzbudil iz tistih težkih sanj. Njegove stare oči so zagorele v divjem ognju. V sebi je čutil moč, ki bi mogla v tem trenutku streti zidovje tega nevhvaležnega gradu, v katerem leže zakopani trudi in žulji njegovih starih let, kateremu so delali njegovi dedi, ne vedoč, da doživi nekdo tak večer za zahvalo.

Kot iztrgal se mu je iz prsi težek glas, hropeč in divji. Izpulil je Lenko iz gospodove roke in vpri oči samozavestno v ljudi pred seboj. Videl je temne obraze, ki so izginjali v dimu, kot podobe v sanjah.

„Kaaj!“ je zakričal ribič. „Vi boste tu mojega otroka, predrznež... Tu mislite sramotiti mene starca in norčevati se iz moje hčere!“ Glas mu je postal jokav in ni mogel več govoriti, besede so ostajale v grlu, roke so se pestile. Kletev je hotel izreči nad mladim gospodarjem, da bi mu šlo gospodarstvo po nesreči, a spomnil se je starega gospoda, in prišla je taka misel, da je hlapec, in gospod je več kakor hlapec, in taka misel mu je ustavila besedo. Postal je resen in je govoril očitajoče:

„To je hvaležnost za moj in mojih dedov trud, ki so zakopali svoje življenje v te zidove, da ti lahko zdaj zaničuješ mene in mojo hčer sramotiš...“

Zmogel ga je jok, ko je pomislil v trenutku na vse to. In zopet je prišla taka misel na um: Bili so hlapci, in kako hvaležnost naj zahteva hlapec od gospoda. Hotel je, da bi ne bil izrekel teh besed, in gospodu je rekel — ti. V trenutku je prišel kes, da se ni premagal, da ni potrpel. Gospod je stal pred njim bled in oči so gledale pijano — jezno, in bilo je, kot da ne more izpregovoriti dovolj jezno. Povesil je starca glavo in zdelo se mu je, da je kriv. Od vrat so

prišli prijatelji gospodovi in prijeli gospoda. Družina je molčala. Ribič se je stresel kot v strahu pred smrtjo, zavedal se je, da je hlapec pred gospodom. Hotel je, da bi padel pred gospoda in prosil odpuščanja... Oba sva kriva, bi mu rekel, ker on starca ne more razumeti take šale in ne more pustiti sramotiti svoje hčere, ki je mlada in ne pozna sveta. Tudi on odpusti, bi rekel gospodu, ker ve, da je vsega kriva družba in vino... Neumnost... Kaj gospod potrebuje njegovega odpuščanja? Neumnost bi bila taka beseda in vsi bi se mu smejali, ko bi rekel, da hlapec odpušča svojemu gospodu... Pomislil je na kočjo ob jezeru, na dede, na jezero, na ribe, na lov po jezeru, in grozna je bila misel, da bo vse minilo, kar je bilo zanj lepo v življenju. Padel bi pred gospoda in prosil, naj mu odpusti, da ga je zmagala jeza v naglici in je trdo odgovarjal... Zjokal bi se, objel bi mu kolena, odpustil bi mu, in dobra bi bila kot prej. Vse bi hotel storiti, in ko bi gospod spoznal, da mu je zvest, skrben ribič, bi mu vse odpustil. A zagledal je zopet pred seboj gospoda z jeznimi, pijanimi očmi. Zavedel se je, da je prepozno vse, da je vse izgubljeno, kar je bilo zanj v življenju lepo in prijetno. Vse je izgubil, ker je bil pošten in zvest in je branil svojo poštenost in zvestobo... In prišla je zopet tista mogočna, lepa misel, da je storil prav, da je moral storiti tako, da je branil svojo čast in ni pustil sramotiti svoje hčere — in pravi gospodar bi spoštoval takega hlapca. Videl je pred seboj gospoda: Vzdignil je gospod pesti in hotel planiti nanj, nad starca; prijatelji so ga držali in kazali so s prsti nanj, na starca, na zvestega slugo, kot na hudodelca. Starca je stisnil pesti in stal pred gospodom s hčerjo, in bilo je, kot bi čakal obsodbe.

„Poberi se, pes stari!“ je zavpil gospod s hripavim glasom in hotel s pestmi nanj, nad starca.

Udaril bi ga po glavi, je pomislil ribič in padel bi onemogel, in kdor bi se približal, bi padel nanj...

Lenka je zajokala na glas. Velik šum je je nastal po sobi.

„Jaz ti pokažem, pes beraški, kako se govori z menoj!“ je vpil gospod . . .

Ribič je odhajal. Držal je Lenko za roko in ona je na glas jokala. Starcu so se šibile noge. Vpognjeno je stopal, z resnim obrazom. Še enkrat se je ozrl po hiši in po

reči: Ko bi ti vedel, kaj si storil . . . In izginil je brez besede med vratmi in za njim Lenka . . . In nekdo je vrata zaprl.

„Vrzite ga po stopnicah!“ je kričal gospod hlapcem, in sam je hotel planiti za njim. Nihče hlapcev se ni ganil. Tesno in težko je bilo vsem. Prijatelji so odpeljali gospoda.

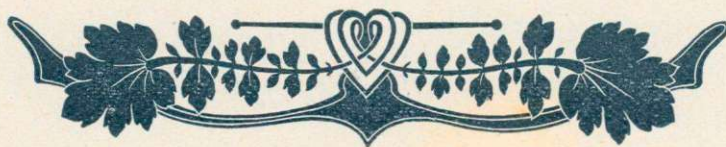

Skitalec. Avrejev. Gorkij. Tjelešov. Šalapin. Brunin Čirikov.

Skupina ruskih „modernih“.

gospodu. Vedel je, da ne bo nikdar več tu. — Pogledal je gospodarja, kateremu je služil zvesto in ga je zdaj vrgel skozi vrata, ker je branil svoje poštenje in čast svojega otroka, pogledal ga je, kot bi hotel

„Hans, ti si odslej grajski ribič,“ je rekel gospod v tujem jeziku Hansu in je odšel s prijatelji. Hans je vrgel klobuk v strop, priklonil se globoko in potem je udaril z ного ob tla. — (KONEC).

FR. S. FINŽGAR:

NAGROBNICA IZGUBLJENEMU RAJU.

SILHUETA IZ PREŠERNOVEGA ŽIVLJENJA.

obenega oblaka. Zvezde tam goste in mirne, kakor kresnice na pomladnem travniku. Pol meseca je viselo nad Triglavom.

Za počasnim popotnikom se je zibala po beli cesti dolga, črna senca. Pri Lazarjevem znamenju je obstala črna senca. Popotnik se je ozrl proti vzhodu. V mesečini se je svetil beli ródinski zvonik. Popotnik je snel z glave visok cilinder in potegnil z roko čez čelo. Vse bi bil rad izbrisal, kar je dihnilo oblakov na to lepo čelo življenja, odkar se je poslovil od te steze, ki vodi proti Ródinam. Zdelo se mu je, da so zašumele lipe v snu in so ga pozdravile. Visoke košate lipe ob stezi, mimo katerih je hodil deček, pod katerimi je ležal vznak, pod glavo tablico in abecednik. V lipi je pa šumelo, in vonj se je pretakal po vzduhu. Deček je poslušal z napol zaprtimi očmi; prifrčal je v lipo kalin debeloglavec, trdokljunast kos je sedel na vejo, pogledal dečka, začudil se, zažvižgal in odletel.

Dečku je pa od vesel'ga časa leto teklo — v njegovem srcu je kluvalo, budilo se je nekaj, kakor bi mokrocvetóča rožica ob zarji dvigala sladki kelih, da pristreže vanj prvi trak jasne luči, ki plane zdajzdaj preko hribov. Budilo se je v dečkovem srcu, velika slutnja se je porajala, šumenje v lipi mu je donelo kakor akordi; miru ni bilo več pod lipo, napotil se je sredi valovitega žita. Zaželelo se mu je v te valove, njegova duša je sedla v zračen čolniček, naprej brez miru je plula ladjica in krmar ni vedel ne kam, ne zakaj — — —

Popotnik pri Lazarjevem znamenju se je okrenil.

„Mladost, po tvoji temni zarji srce bridko zdihuje, Bog te obvarji!“

V Pečeh je trikrat zapored zalajal z žalostnim glasom lésjak. Jeka je presekala noč, kakor z mečem. Lipe so zašumele, popotnik je čutil, da so se vrata paradiza zaprla.

Krenil je z velike ceste na kolovoz.

Vlažno je zašumelo po travi. Murnčki so se prestrašili in obmolknili. Izpred hišic so gledali skozi bilke. Črna senca se je zazibala po travi in se oddaljila.

Krog popotnika je zadehtelo po senu. Zrela pšenica se mu je priklonila in ga pozdravila. Vzravnal se je popotnik, globoko je dihnil, vsklik iskren in otožen se mu je izvil iz prs. Beli stolpič sv. Marka se je zgani in mu namignil, kakor bela roka, polna skrbi in ljubezni: „Pridi, preljubi!“

Popotnik je odzdravil beli roki, polni skrbi in ljubezni. Njegove ustnice so zašepetale pozdrav: „Oj, Vrba, srečna draga vas domača . . .“

Počasi se je zibala črna senca, glavo globoko sklonjeno na prsi.

Krog popotnika je oživel. Ni jih klical, ni jih želel, pa prišli so nepozvani njegovi dnevi in v rokah so nosili grenke kelihe, vsuto cvetje in viharjev silne jeze.

O, in vse te čaše je izpraznil do dna, in vse to cvetje se je vsulo k njegovim nogam, da je stopil nanje, in v čoln so se uprle sape, zastonj ga je obračal proti vetru — njegova moč je pešala, veslo so mu trgali valovi iz rok . . .

Navadila so se usta grenkega bokala, udje so otrpnili in sklepi — navadil se je popotnik življenja ječe.

Ali nocoj! Pred njim bela roka sv. Marka, vsa polna skrbi in ljubezni, za njim šumeče lipe, vse polne pravljic in lepih akordov!

Pisala mu je bela roka jasne dneve mladosti, lipe so šumele pesem o izgubljenih upih. Prišlo je z veliko silo, objelo popotnikovo srce — okamenelo — vse rane so zakrva-vele, vse gorje je zavihralo, njegova duša je zaječala, zahrepenela je v zlate gradove v oblakih, ali noga je bila ukovana na grudo. Teško je drsela po shojeni travi. Objokane bilke so škropile s solzami popotnikovo nogo . . .

Pred njim se je dvignil stolpič sv. Marka. Tih čuvar. Pod njim sanja vas, brez misli, brez boja. Vse spi. Srca mirna, v duši nič viharjev, v njej velika vera brez dvomov . . .

Oj košček srečnega sveta!

Popotnik je zavil v lopo sv. Marka in se naslonil ob zid.

Ali smem v to mirno kapljo vesoljnega morja — jaz nemiren popotnik? Ali smem v ta biser — jaz z mračnimi mislimi? V oči me pogledajo tisti, ki so priklili z menoj vred na tej oazi pod jasno solnce. Njihove mirne oči, ki niso videle dalje, nego se vidi z lin sv. Marka, bodo zrle v mojih solze, bolečine in izgubljene upe. Ostrmele bodo, pogledale na soseda, ozrle se nazaj name in porekó: „Kaj ta tujec? Žalostne oči ima! Bog ga nesi! Da bi prebival med nami? Nikoli! On ni naš.“

In šli bodo mimo njega in za ogglom se še enkrat ozró.

„In še stoji sredi vasi; naj gre! Čemu stoji, tujec?“

In popotnik pojde po vasi s povešenimi očmi, iz svojega sveta, iz sveta svojega očeta pojde.

Konec vasi sreča kosce. Velike fante, obrazi kakor opeka, mišice, da bi razrinile kožo. Pred njimi grabljica, ki nese vrč. Grabljica se ozre vanj, ker je zanimivo njegovo blede lice. In črna, dolga suknja ne hodi po vasi o sv. Jakopu. In tedaj zadene grabljica z boso nogo ob kamen. Fantje pa v smeh, v glasen in hudomušen.

„Kaj gledaš za tujcem?“

On pa bi stopil k njej in bi jo potolažil. Pa bi se fantje še bolj zasmeljali in bogve, kaj bi mu rekli.

Popotnik se je razžalostil. Na obe roki je klonila njegova glava.

Zakaj si me izpeljala iz tega sveta miru žeja po uku! Zakaj? Goljufiva kača! . . . Z zapahi si zarinila vrata v ta svet. Na stežaj si jih odprla poprej, lučice si mi prižigala, krono ponujala! Pa so tvoje lučice zažgale nepokoj, in tvoja krona je trnjeva — goljufiva kača! . . .

Mir in nebo bi nosil v srcu, kakor ga nosijo ti — jaz pa imam kragulja. Če bi nakladal hlod na voz, pristopil bi rad: „Počakaj, France, pomorem ti! Pa še konja ti posodim, da priprežeš. Po klancu ne izpelješ s samcem!“

K meni pa ne pride sosod. Od daleč stoji in pravi: „Teško pelje po strmi in samotni poti! Zavrmo mu voz! Klado zavalimo na cesto, da ne pride preko nje!“

Zakaj si me izpeljala iz tega sveta goljufiva kača! . . .

Kladivo z brezniškega zvonika je zdrnilo popotnika. Za vasjo se je naravnal. Potiho je hotel mimo, da se ne probudé oni, ki bi ga ne poznali, ki bi ga bičali s pogledi in s smehom naložili butaro na njegova pleča. Iz vasi bi ga pognali, tujca, ki ga je prineslo nepotrebno bogveodkod.

In vendar! Tukaj stoji hiša mojega očeta! Tukaj je veliko svetišče. Vsaka travca na vrtu, vsako drevo, pesek na dvorišču, stopnice pred hišo — vse ga kliče in vabi: „Pridi, pozdravljamo te! Vsi te še poznamo! Ne boj se nas; v tihi noči čujemo s teboj. Poglej, ta nagelj, visi skozi lino, kakor nekdej, dehti kakor nekdej, ko si mu ti prilival! Morda je tisti že umrl, in to je vrh njegovega vrha in se je razrastel, obesil skozi lino in cvete v isti veseli ljubezni, kakor njegov oče. Pridi in utrgaj cvet in si ga zatakni za trak, kakor nekdej . . .“

Popotnik je zavil na levo. Tiho je šel ob plotu po travi, da ne bi zašumel pesek pod nogami.

Pred rodno hišo. Bela je v mesečini, kakor nekdej. Nič se ni postarala. Na oknu je zataknjena cvetoča lipova veja — že vela in suha. Kakor pred dolgimi leti, ko je šel

sam po tako vejo binkoštno saboto in jo prinesel materi, da jo je zataknila na okno.

Skozi okno sije luč — edina v vasi. Popotnik se je vznemiril: ko bi sestra obolela?

Napotil se je po stopnicah in rahlo potrkal na vrata. Zgenilo se je v hiši, v veži so zadržale bose noge.

„Kdo je?“

„France!“

Zahripal je zapah.

„Oh, ljuba duša, ti si, France, pa takole sam in ponoči! Pa, da nam nisi nič pisal! Bi stopil on v Otok do pošte. Saj ni tako silnega dela, in mlada kobilica dobro teče.“

„Sestra, samo mimogrede te pogledam in pozdravim.“

„Čaj, precej njega pokličem. Na izbi spi!“

„Ne smeš! V hišo pogledam do tvojih otročičkov!“

„Spita, France! Sicer pa le pojdi in poglej! Jaz ti pa pripravim posteljo, pa mleka bi ti zavrela; kaj bi ga?“

„Sestra, grem dalje. Jutri se morda vrnem: morebiti tudi ne!“

„Dalje bi hodil! Kako si čuden! Polnoč udari! Če hočeš, bi šel jutri . . .“

Popotnik je sedel truden k peči na klop. Ob klopi je bila posteljca; v njej je spal otrok. Roko je držal izpod odeje pod glavo, kakor bi se igral s kodri. Majhna usteca so se smehljala, po licu je žarel mir, kakor bi mu svetil angel z nebeško svečico.

Sestra je obmolnila in z veliko skrbjo gledala v blede lice bratovo. Sedla je na klop pod oknom, nogo je dvignila na rožanec zibke, in zibka se je enakomerno točila po podu.

Tihota . . .

Samo zibka je trktrkala po podu. Skrbne oči sestrine so visele na otožnem licu bratovem. Popotnik je pa gledal speča ličeca detetova.

„France, pa nisi bolan?“

Nič odgovora. Brat ni dvignil glave, z očesom ni trenil, da bi se ozrl v sestro in ji odgovoril.

In zopet skrivnostni mir v tihi sobi ob brleči lučki . . .

Popotnikove ustnice so se začele premikati. Sestra je prisluškala. Razumela je odtrgano besedo. Njeno srce pa je čutilo vse, kar je šepetalo bratovo srce.

„Ne bila bi mi vera v sebe vzeta . . .“ Čutilo je sestrično rahlo srce, česar doslej še ni nikoli. Oči so se ji široko odprle in začudila se je sama sebi, zasmilil se ji je brat.

Vera vase — vera v lastno moč — vera, da dospe do visokih ciljev . . . In on je imel tako visoke cilje! Daleč so bili, daleč in visoko, da jih je slutil samo on. In šel je za njimi, samotni romar. Ob desni in levi so ga gledali drugi popotniki. Z ramami so skomizgali, med seboj so šepetali; ko je odšel, so se mu smejali glasno in hrupno.

„Kaj hočemo? Revež je!“ Prst so devali na čelo.

„Ne bo vse prav tule notri; nápek se mu je naredilo. Škoda zanj.“

Vrnili so se po globoko izvoženem kolo-vozu in govorili so pametne besede, o dobri letini, o reji govede, o polnih hruškah in navezanih češpljah . . . Modri so bili njih nagovori. In ko so zagledali daleč soseda, ki je nosil za palec previsoke škornje, so se ga lotili.

„Da ga ni sram! Take škornje nosi, za palec predolge. Celo k maši pride v njih! Ne bo prida ta človek. Mora se mu še otepati . . . Oj, svet je hudoben . . .“

Samotni romar se je ozrl do cilja, ozrl se je nazaj. Ustrašil se je. Ni se ustrašil, da je cilj tako daleč in tako visoko, ustrašil se je, da je vrzel med njim in med drugimi tako strašno zazevala.

„Nikogar ni za menoj! Vsaj eden, vsaj dva naj bi prišla, da me opreta, ko truden omahnem kraj pota. Vsaj eden ali dva! Pa ni nikogar . . .“

Popotnik je pogledal proti cilju, ki je bil tako visoko, spreletelo ga je v strahu. V njem se je dvignil dvom, potresel je skalo vere v samega sebe. Zagugala se je skala, omajala se je. Nanj je legla bridka teža, trudne so postale noge, glava je omahnila . . .

„Ne bila bi mi vera v sebe vzeta . . .“

In krog njega je završalo. Oblaki so zagrnili nebo — posvetil se je cilj enkrat, dvakrat, kakor se blisk posveti . . . Morda se je posvetil tretjič, pa ni mogel več dvigniti glave, da bi ga ugledal.

„Prijatelj, vrni se! Dohitiš jih še na kolo-vozu. Stopi med nje in jim reci: Bratje, do tal se vam klanjam! Osvajate me z nogami, očitno izmečite name vse psovke od Kajna do danes. Klečal bom pred vami in potrpeč — samo, da mi odpustite, da grem z vami, da sedem z vami k pogrneni mizi . . . Prijatelj, vrni se! Cilju pokaži hrbet, in kadar se posveti, zameži . . .“

Romar se je hotel vrniti. Pa se je zažarilo nad črnimi oblaki, luč je zasijala — ni se vrnil, ker se ni mogel, ker se ni smel. Njegovo srce je pa krvavelo . . .

Srce viharjev notranjih igrača . . . Popotnik v Ribičevi hiši se je ozrl na obraz sestre. Tako lice!

V očeh brezmejna vdanost in vera v sebe, vera v svojo moč. Nič obupa, nobenega viharja! Lice vse razbrazdano od potnih srag, roke žuljave, gube na sklepkih — hrbet nekoliko nagnjen pod težo. A vendar toliko nade, trdnega upanja in vere mogočne, kakor Triglav. Dojenčka pri srcu objema ena roka, druga dela. Prvi se zazori svit njej — materi, njej zadnji ugasne večerna luč. Nobenega mrmranja, nobenega vzdihaja — mir — mir na licu, mir in ljubezen v očeh, v srcu . . .

In domislil se je popotnik besedi:

„Ljubezen zvesto najti, prazne sanje . . .“

In tu na očetovem svetu kraljuje ljubezen, pod slamnato streho, za ozko ograjenim plotom — pa tako velika ljubezen! Nobena pot ji ni prestrma, nobeno solnce prevroče, nobena noč predolga . . . Zadnjo kapljo krvi zanj in za svoje — iz ljubezni . . .

„Zvesto srce in delavna ročica . . .“

Popotnikovo oko se je zmračilo. Po licih sta pritekli dve solzi . . .

Sestra je zrla na popotnika. V prsih ji je postalo tesno, obrnila se je od brata in skrila solze, ki so se ji vlile, solze, ki jih je rodilo srce, po katerem je plula ista kri, kakor po njegovem, po bratovem.

Pa naenkrat se brat zdrami. Vstane, v peč se obrne, solze si obriše. Domisli se svojega znanja, v sestrični ljubezni se oživi njegova. Njena ljubezen vse prenese, tudi moja mora — mora!

„Stanu se svojega spomni, trpi brez miru!“

Popotnik seže v žep in vtekne vsakemu detetu pod zglavje križani tolar.

„Z Bogom, sestra! Lepo je pri tebi! Lepo je bilo nocoj . . . Po svetu ni tako . . . Z Bogom, sestra!“

Vrata so zaškripala, črna senca se je izgubila med vrtovi, vrhu stopnic je pa ihtelo čuteče srce . . .

— — — — —
Na čumnatino okno pri Ovseniku v Žirovnici je nekdo potrkal.

„Matija!“

„„France! Odkod?““

„Odpri!“

Sedla sta na skromno postelj Čop in Prešeren.

„Matija, nocoj sem jokal!“

„„Jokal? Ne verjamem!““

„Jokal in ni me sram!“

„„Zakaj?““

„Daj mi košček papirja!“

Prešeren je sedel k mali mizi in pisal . . .

„Beri, prijatelj!“

Čop vzame in čita:

„Oj Vrba, srečna, draga vas domača . . .“

— — — — —
„„Nagrobница izgubljenemu rajcu!““

„Pa bi človek ne jokal . . .“

GRIŠA :

KAJ SOŽALJNO ZA MENOJ ...

Kaj sožaljno za menoj
gledate obrazi črni —
kaj vi znanci kličete mi
vrni k nam se, vrni!

Noge željne, dalje, dalje —
čez poljane plodne —
dvigajte se iz mrtvila
žile zlatorodne! ...

Kratka je življenja cesta,
jasno je obzorje —
in nihče ne žanje njive,
kdor je ne izarje ...

Solnce sije na poljane,
dan gorí nad vami —
k solncu, k dnevu, bratje moji
s krepkimi nogami! ...

GRIŠA :

ŠEL BI NEKAM ...

Šel bi nekam, pa ne vem,
kje je tisti kraj —
nekaj me je povabilo,
nekaj — bogvekaj ...

Morda bežal bi pred smrtjo,
ki preži in čaka,
da nenadno plane name
iz noči in mraka.

Morda bi iskal mladosti,
ki zbežala je —
za vodami, za gorami
ki ostala je ...

Vse je eno, šel bi nekam
brez miru in kraja —
pa naj že srce umira,
ali duša raja ...

GRIŠA :

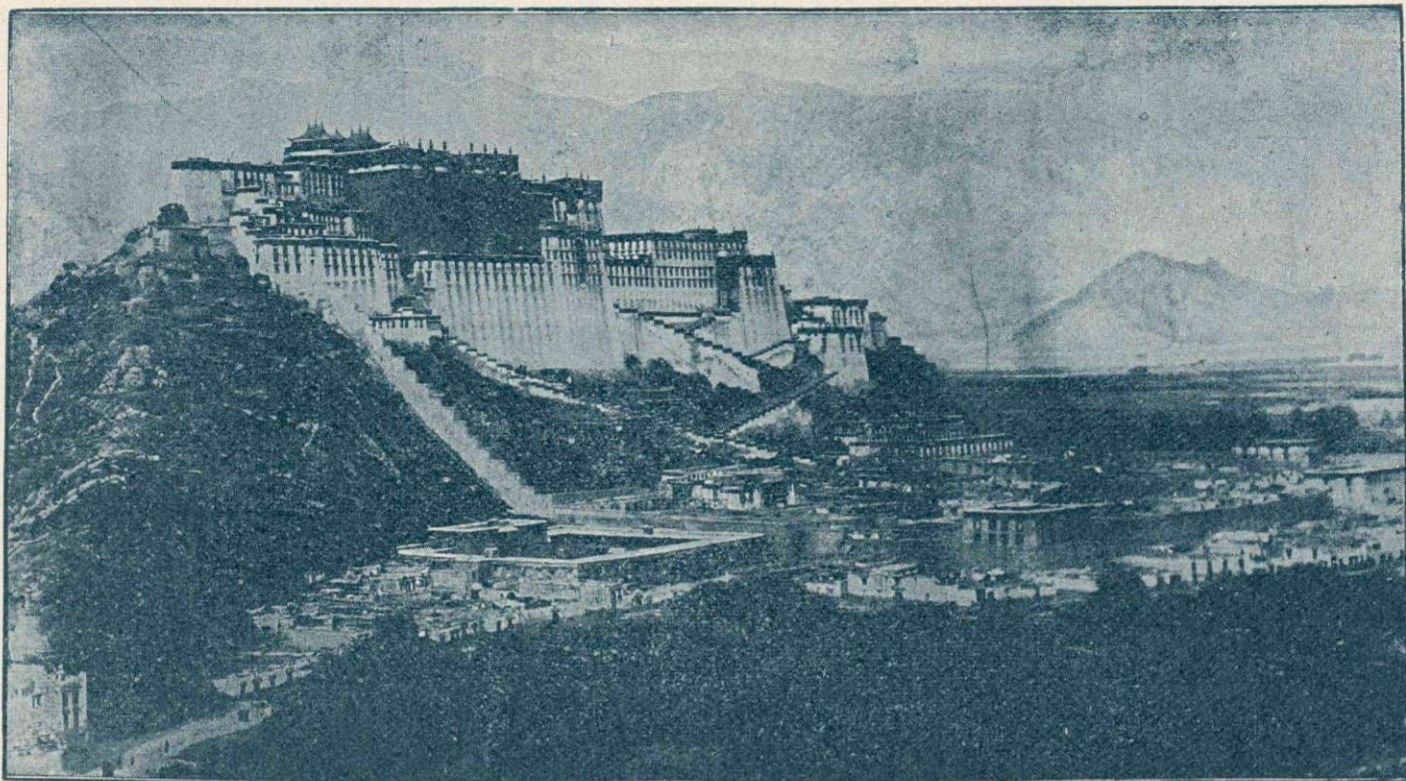
S KORAKI TIHIMI ...

S koraki tihimi
beži mladost —
hiti, hiti
od mojih dni ...

Čez hrib in plan
en sam korak —
za njim je dan,
pred njim je mrak ...

Pa nič zato —
pomoči ni —
še ene solze
ni v oči! ...

PALAČA DALAJ-LAMOVA V LHASSI.

DR. JOŽEF GRUDEN:

„MIRABILIA MUNDI.“

POTOVANJA FRANČIŠKANSKEGA MISIJONARJA V SREDNJEM VEKU.

(KONEC.)

Kina in nje mongolski vladarji.

Cilj Odorikovega potovanja je bila Kina. — Prvikrat je v XIII. stoletju ta čudna država s svojim razumnim, delavnim prebivalstvom, s svojo starodavno kulturo in razvitim verstvom stopila v tesnejšo zvezo z Evropo. Izredni dogodki so povzročili to zблиžanje.

Iz osrednje Azije so se ob koncu dvanajstega stoletja pričela vsipati bojevita mongolska plemena, ki so si podjarmila Turkestan, Perzijo, Malo Azijo do Bospora, ruske kneževine in grozila celo nemškemu cesarstvu. In prav ti divji Mongoli so prekoračili tudi kitajski zid, si osvojili neizmerno kitajsko kraljestvo in si postavili v Pekinu svojo

stolico. Nekaterim hrabrim mongolskim vojskovodjem se je posrečilo povzpeti se do vrhovne oblasti nad drugimi plemeni in ustvariti za nekaj časa enotno mongolsko kraljestvo, ki se je razprostiralo od Dnjeptra do Rumenegega morja, od sibirskih step pa do Perzijskega zaliva in Indijskega oceana. Med te drzne azijske osvoboditelje šteje zgodovina Čengiskhana, ki si je podvrgel l. 1218. Kovaresmijo, Iran in Korasan, njegovega sina Oktaja, ki je premagal Kitajce, Batoua, ki je l. 1241. pridrl celo na Ogrsko in v Šlezijo, in Kublajkhana, čigar slavne čine opevajo češke narodne pesmi.

Mongolski naval je bil za evropsko kulturo zelo nevaren, a imel je tudi dobre posledice. Razsežno mongolsko cesarstvo je zблиžalo dva doslej ločena svetova, daljni azijski Vzhod in evropski Zapad; njegovi vladarji so bili naklonjeni krščanstvu, pustili

so misijonarjem prosto pot v svoje dežele in iskali trgovinske zveze z evropskimi pristanišči. Pričel se je živahen promet med Evropo, Indijo, Kino in Mongolijo. Kakor v naših dneh so tudi tedaj Evropci ondi iskali materialne in verske koristi. Prvo je zastopal znani beneški trgovec Marko Polo, drugi vrsti pa moramo prištevati našega Odorika in njegove tovariše, frančiškane.

Odorik je prišel v Kino po morju. Prvo mesto, na katero je zadel, je bilo imenitno trgovsko pristanišče Kanton. — Kanton je še sedaj najpopolnejši tip kitajskega mesta. Naš potovavec poroča o njem: „Mesto je trikrat večje kot Vičenca in leži dan hoda od morja ob reki (Šukiang), v kateri je zaznati plimo in oseko že dvanajst dni pred izlivom. V pristanišču je toliko ladij in tako velikih, da vsa italska mesta ne zmorejo tolikega števila?“ Med drugimi znamenitostmi omenja ptiča pelikana, ki ga je tu prvič ugledal, in vžitnih kač, s katerimi se Kitajci hranijo. Za Kantonom je obiskal zapored velika mesta na jugu: Sayton (sedaj Tsiouan-čeu), Fusu (Fučeu) in Casay (Hangčen). V znamenitem trgovskem mestu Sayton je našel že dva frančiškanska samostana in mnogoštevilno krščansko občino s škofom Andrejem iz Perudže na čelu. Neka bogata Armenka je bila dala na lastne stroške sezidati krasno stolnico. V njej je Odorik shranil svete ostanke četverih mučenikov, ki jih je bil prinesel s seboj iz Thane.

Na kitajskem jugu pa je Odorik tudi bližje spoznal ono pogansko sekto, ki je že tedaj najbolj ovirala razvoj krščanstva, namreč budhizem. Po vseh mestih je srečaval budhovske pagode, samostane boncev (budhovskih menihov) in opazoval njihove običaje: „V Saytonu“, poroča Odorik, „je mnogo budhovskih samostanov. Obiskal sem enega, v katerem je bilo tri tisoč menihov. V svojih tempeljnih imajo ti menihi nad enajst tisoč malikov in manjši med njimi so tako veliki, kakor sv. Krištof na naših cerkvah. Šel sem pa v njih tempelj ob času, ko dajejo jesti svojim malikom, da bi videl, kako to delajo. Vse kar jim nudijo, je zelo vroče, da

se dim jedi dviguje proti visokim podobam. In o tem dimu pravijo, da je malikova jed. Vse drugo si pa menihi sami pridržé in pojedó.“

Drugod je videl naš misijonar čuden običaj, ki je v zvezi z budhovskim nazorom o preseljevanju duš (metempsihozo):

„V mestu Casay (Hang-čeu) sem bival v hiši imenitnega moža, katerega so naši bratje izpreobrili. Ta mi je nekoč rekel: „Atha, t. j. oče, če hočeš videti deželo, pojdi z menoj!“ Vsedla sva se v ladjo in se peljala po kanalu k velikemu samostanu, kakršnih je ondi mnogo. Moj gospodar je poklical enega izmed menihov in mu rekel: „Glej, tu je frankovski duhovnik. Prišel je od tam, kjer solnce zahaja, in gre v Kambalech (Peking), da tam moli za življenje velikega khana. Zato mu pokaži kake znamenitosti, da more vrnivši se v domovino pripovedovati, kaj je novega videl v Casayu.“ Menih je odgovoril, da temu rad ustreže. Potem je vzel dve košari, obloženi z ostanki jedi, in odprl vrata nekega vrta. Na tem vrtu je bil majhen hribček zasajen s košatim drevjem. Menih je vzel zvonec in začel z njim zvoniti. In na to znamenje so prišle mnogoštevilne živali s hriba: opice, mačke, volkovi, koze in drugo, da se jih je nabralo okoli tri tisoč. Razvrstile so se in menih jim je dal jesti, kakor je vsaki pristojalo. Ko so se nasitile, so se pa ob glasu zvonca vrnile na svoj kraj. Smeje sem vprašal starca, kaj to pomeni, in odgovoril mi je: „To so duše naših plemenitajev, katere iz ljubezni do Boga tu hranimo.“ Zavrnil sem ga: „To niso duše, to so navadne zveri.“ „Ni res“, mi odgovori, „temuč duše plemenitih množ so. Ako umrje plemenitnik, se preseli njegova duša v plemenito žival, duše kmetov pa preidejo v manj vredne živali.“ In čeprav sem mu ugovarjal, mi ni hotel verjeti.“

Pozneje je Odorik v Mongoliji in Tibetu zopet prišel z budhovci v dotiko in opisal še marsikatero njih navade. Splošno se mu budhizem ni zdel tako krvoloč in divji, kakor indijski bramaizem. — Zakaj je Budhova vera v Kini takrat prevladala verski

zistem Konfucsejev in Laotsejev je umevno, če vpoštevamo, da so ji bili mongolski vladarji mogočni zaščitniki.

V Casay-u (Hang-čeu) je Odorik zapustil morsko obal in se napotil v notranje kitajske pokrajine. Odslej se je posluževal one velike vodne ceste, katero so Kitajci napravili deloma že v VII. stoletju in ki je bila dovršena pod mongolskimi cesarji v XIII. stoletju. Ta „cesarski kanal“ je še dandanes poleg velikih rek, Hoangho in Jantsekiang najvažnejša prometna zveza v Kini. Dolg je blizu 1100 km, širok pa 80—300 m in veže Hangčeu s kitajskim glavnim mestom Pekingom. V velikanski strugi je speljan čez polja in močvirja, večkrat visoko nad vasmimi pa zopet skozi soteske in jezera. Čez 10.000 ladij prevaža na njem kitajske pridelke, zlasti riž.¹⁾

Odorik je imel umetni kanal za navadno reko in je menil, da ima pred seboj Hoangho. Pripoveduje pa o njem, da je deželi zelo poguben, kedar narasla voda pretrga jezove.

Ob velikem kanalu leže vsa ona mesta, katera je na poti proti Pekinu obiskal: Nanking, Lintzing, Tsining. O vsakem izmed njih vé povedati kaj značilnega.

Z velikimi upi je slednjič došel naš misijonar po večletnem potovanju v glavno mesto Pekin. Tu je imel pomagati svojim redovnim bratom pri važnem misijonskem delu v kitajski stolici. Ostal je v tem mestu tri leta. A čudno je, da nikjer ne poroča o svojih uspehih, dočim so njegovi životopisci trdili, da je krstil čez 20.000 poganov. Gotovo mu je globoka ponižnost branila, da bi svetu govoril o stvareh, ki so mu bile v čast. Pri svojem misijonskem delovanju je bistroumno opazoval življenje, razmere in navade okoli sebe. Zanimalo ga je vse, kar je videl in slišal. In po svoji vrnitvi v domovino je popisal znamenitosti mongolske stolice tako natančno, da njegov popis v marsičem izpopolnjuje poročila Marka Pola in drugih potovavcev.

Pekin, katerega Odorik in srednjeveški geografi navadno nazivljejo Kambalech (Khan-

baliq = khanovo mesto) je šele Kublajkan I. 1279. povzdignil v svojo stolico. Prej so kitajski vladarji stolovali v Nankingu, mongolski pa v Karakorumu.

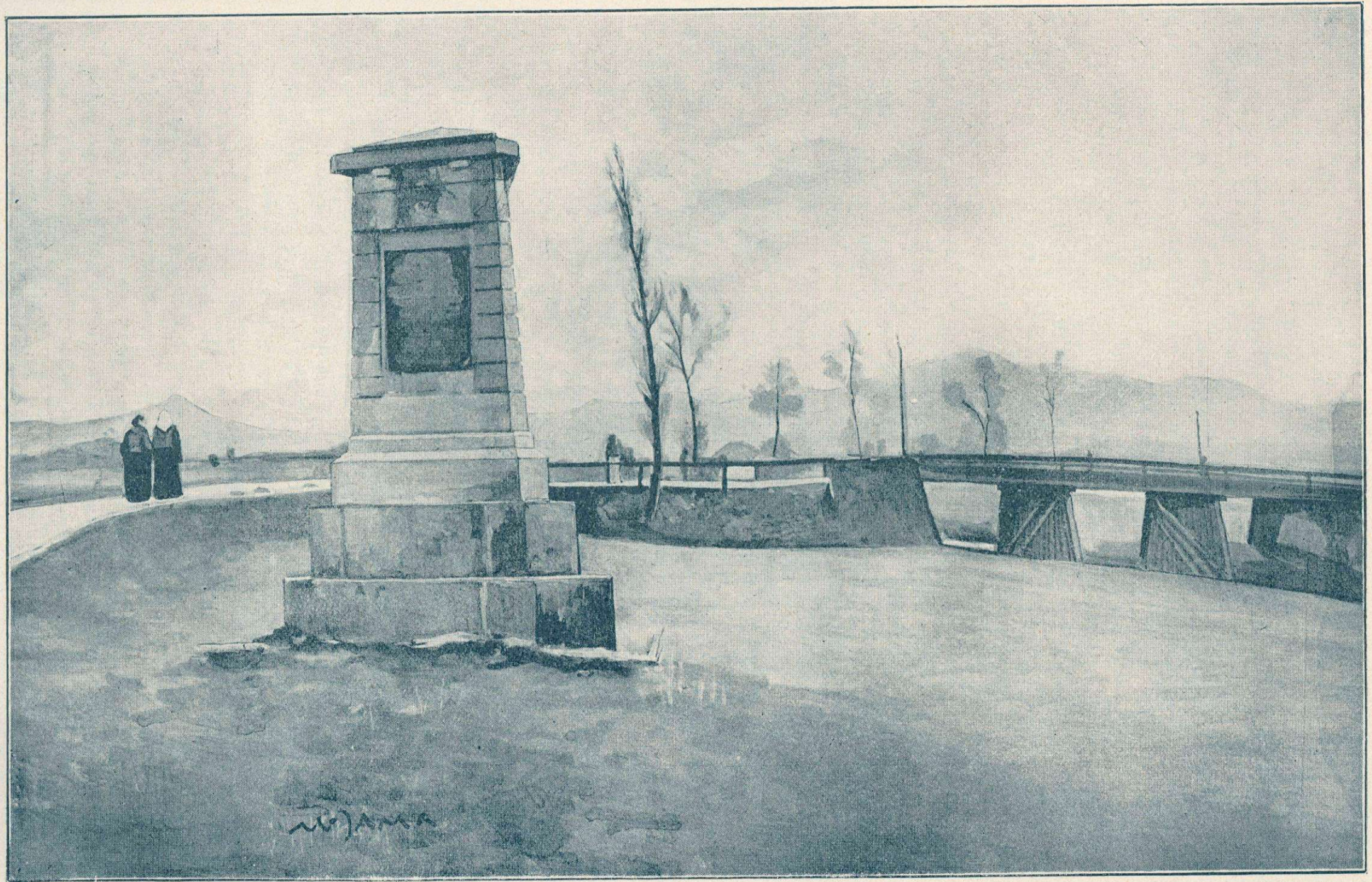
„Kambalech je staro mesto v provinciji Katay“, piše Odorik. „Osvojili so ga Tartarji in pol milje od njega sezidali drugo mesto Taydo. To ima dvanajst vrat, vsaka po dve milji od drugih oddaljena. Obe mesti pa imata več kot 40 milj v obsegu. Tu ima svoj sedež veliki khan. Cesarsko mesto ima štiri milje v obsegu in v njem so mnoge palače khanovih velikašev. Sredi pa je sezidana cesarska palača, ki je pač najlepša na svetu. Za palačo je majhen hrib s cesarsko vilo. Ves hrib je z drevjem zasajen in se zato imenuje Zeleni hrib. Ob strani gore je napravljeno jezero, v katerem so gosi, labudi in druge živali, da gospodarju ni treba iti iz hiše, kedar hoče na lov. — Palača sama, kjer je khanova stolica, je tudi na vzvišenem mestu in ima znotraj 24 stebrov iz čistega zlata. Vse zidovje je pokrito z rudečimi kožami, o katerih pravijo, da so najdragocenejše na svetu.“

Zidava Pekina je še dandanes skoraj popolnoma taka, kakor pred 600 leti. Mongolsko mesto leži severno od kitajskega, je še sedaj obzidano, le namesto dvanajsterih vrat jih ima devet. Cesarska palača pa leži sredi mesta, kakor nekdanj.

Za versko naziranje mongolskih vladarjev je značilno, da so imeli na svojem dvoru budhovce, mohamedovce in kristjane. Frančiškani so pa bili v toliki milosti, da jim je bil pri dvornih slovesnostih odkazan poseben prostor, kjer so smeli biti navzoči, in da so ob posebnih prilikah morali dati khanu svoj blagoslov. Odorik opisuje zanimivo epizodo, ki to razmerje dobro pojasnuje:

„Poročati hočem o velikem khanu, kar sem sam videl. V Kini je navada, da prebivavci onih krajev, kjer khan potuje, zažgó pred hišami velike ognje in na nje pokladajo dišave, da mimoidoči vladar duha njih prijeten vonj. In mnogo ljudi mu ob taki priliki gre nasproti. Ko je pa nekdanj imel

¹⁾ Spillmann: Quer durch Asien II. str. 169.

HRADECKEGA SPOMENIK NA BARJU.

M. JAMA.

priti s pota nazaj v Kambalech, smo mu šli nekateri frančiškani, med njimi tudi jaz in naš škof dva dni hoda nasproti. Ko smo zagledali khana od daleč, je naš škof vzela križ in ga nasadil na drog, da se je daleč videl. Jaz sem pa imel v roki kadilnico, ki sem jo bil vzela s seboj. In začeli smo naglas peti: „Veni creator spiritus“. Khan je takoj, ko je zaslišal naše glasove, ukazal, naj se mu približamo. Ko smo šli k njemu s povzdignjenim križem, je odložil pokrivalo, bogato okrašeno z biseri in neprecenljive vrednosti, in se globoko priklonil krščanskemu znamenju. Škof je pa vzela kadilnico iz svojih rok in ga je pokadil. Po starem običaju ne sme nihče brez darov stopiti pred khana. Zato smo mu tudi mi na krožniku spoštljivo ponudili nekaj sadežev. Vzela je dvoje izmed njih in enega nekoliko jedel. Potem mu je dal naš škof blagoslov. Iz tega je razvidno, da je khan naklonjen krščanski veri, in to po vplivu naših bratov, ki bivajo na njegovem dvoru.“

A navzlic tej naklonjenosti se vendar nobeden izmed mongolskih vladarjev ni dal krstiti. Ostali so pri svoji budhovski veri. Temu je bilo krivo pač mnogoženstvo, katerega niso hoteli opustiti, in npravne razuzdanosti, ki so bile vkoreninjene na dvoru. Frančiškanski misijoni so se pa lepo razvijali, dokler ni politični prevrat leta 1368. končal storil mongolskemu gospodstvu in zatrl na depolno setev Odorikovih tovarišev.

Prvi Evropec v Tibetu.

Iz zadnjih let Odorikovega potovanja so poročila skromnejša. Gotovo ga je bolezen zadrževala, da ni mogel Mongolije in Tibeta tako natančno opisati, kakor Indijo in Kino. A tem zanimiveje so bile te vesti, ker se je z njimi prvič po Evropi raznesel glas o skrivnostnih azijskih deželah, ki so bile do sledaj popolnoma neznane.

„Dežela Goga in Magoga“ so nazivali srednjeveški geografi centralne azijske pokrajine. Tako so nepoznate kraje in ljudstva kratko imenovali po dveh svetopisemskih narodih, ki sta veljala za nasprotnika

božjega kraljestva in zaveznika Antikrista. — Za časa križarskih vojsk so prišle v Evropo tudi vesti o veliki oblasti, ki jo imajo budhovski duhovniki (lame) nad mongolskim ljudstvom, in o njih velikem duhovniku, Dalaj-lami, ki ima svojo stolico, svoje kraljestvo in neomejeno gospoduje v svetnih in verskih zadevah. Te pripovedke je ljudska domišljija po svoje razvila in okrasila. Nastala je cela legenda o „kraljestvu duhovnika Janeza“ v srednji Aziji. Kronist Oton iz Freisinga omenja prvi te legende, in po njem so jo drugi posneli. Tudi Odorik je pred svojim odhodom v Azijo marsikaj slišal o tem bajnem kraljestvu. Zato pripominja „da na tem, kar se pripoveduje o deželi duhovnika Janeza, niti stoti del ni resnice.“

Tibet so si bili nalik drugim azijskim pokrajinam v XIII. stoletju podvrgli mongolski vladarji. Čengiskhan je odstavil „duhovnika Janeza“ in Kublajkhan si je osvojil južne pokrajine. Tako je skrivnostna dežela postala dostopna Evropcem, in frančiškani, njim na čelu Odorik, so opetovano prodrli do glavnega mesta Lhasa in ondi celo ustanovili misijonsko postajo.

Naš misijonar je prišel v Tibet skoraj gotovo preko puščave Gobi in pogorja Kuenlün. Prehodil je torej tiste kraje, katere je novejši čas Sven Heddin znanstveno preiskal. O nevarnostih in težavah potovanja, katere novejši potovavci tako živo popisujejo, Odorik ne poroča mnogo. Njegova gorečnost je vse zapreke zlahka premagala, ponižnost pa mu ni dopuščala, da bi se z njimi pred svetom poveličeval. A njegovi življenjepisci so nam sporočili dogodek, ki izpričuje, da težave potovanja pred 690 leti niso bile manjše, kot dandanašnji.

V Mongoliji ali Tibetu je Odorik nekoč hudo zbolel za mrzlico. Prebivavcem tistega kraja pa so lame prepovedali, da pod smrtno kaznijo ne smejo sprejeti kakega kristjana pod streho. Zato so bolnega misijonarja nesli na prosto polje in ga položili pod neko drevo. Tu je Odorik ležal več tednov brez druge hrane, kakor sadja, ki je padalo z drevesa, in vode, ki jo je zajemal v bliž-

njem potoku. Ko je slednjič nekoliko okrevaj, je zbral svoje moči in se vlekel do bližnje reke. Tam je našel melono in se ž njo toliko pokrepčal, da je mogel nadaljevati svojo pot. — Ali ne razgrinja ta epizoda strašnejše podobe o trudih in naporih na potu, kakor jih more naslikati spretno pero modernih potopiscev? Ali se ne javlja tu skoraj nadčloveška moč in vztrajnost gorečega misijonarja?

Prepotovavši mongolsko puščavo je prišel Odorik v rodovitne kraje južnega Tibeta. Zato ta dežela nanj ni napravila tako neugodnega vtisa, kakor na novejšje potovavce (Przewalskega, Sven Heddina in Landorja), katerim so bili obljudeni in obdelani kraji nedostopni. Odorik označuje namreč Tibet tako: „Prišel sem potem v veliko kraljestvo z imenom Tibet, ki meji na Indijo in je podložno velikemu khanu. V njem je obilo živeža, kruha in vina. Ljudje živé v šotorih, narejenih iz sukna.“ Ta popis se gotovo nanaša na rodovitne ravnine ob Gangu in Indu, ki imata v južni tibetski planjavi svoj izvir. In z njim se strinja, kar pripovedujejo drugi o bogastvu na živini in sadežih, ki je tu opazovati.

Zanimivo je poročilo o Lhasi, glavnem mestu Tibeta in vsega budhizma, ki je bilo najnovejši čas opetovano cilj ponesrečenih ekspedicij. Naš potovavec piše: „Kraljeva stolica je vsa sezidana iz belega in črnega kamenja, ki je zelo umetno sestavljeno, ceste pa so vse lepo tlakane. V tem mestu se nihče ne upa preliti krvi kakega človeka ali živali zaradi spoštovanja do malika, katerega tam časté. V tem mestu prebiva ‚abassi‘, to je njih papež, ki je poglavar vseh malikovavcev in jim daje razne milosti po njih šegi.“

Ta preprosti opis je prvo poročilo o skrivnostni budhovski stolici in jo še dandanes dobro označuje. Zidava Lhasse se namreč tekom stoletij ni skoraj nič izpremenila. Tudi novejši potovalci poročajo, da so ondi hiše visoke več nadstropij in se končujejo s teraso, ki je nekoliko nagnjena, ida se more voda odtekati. Vse so zidane iz belega kamena, dočim so zidci, okvirji

vrat in oken temnordeči ali črni. Te barve so namreč budhovcem in zlasti lamam svete.¹⁾

O tibetskih ženah pripoveduje Odorik, da nosijo cele krone iz nanizanih dragocennih biserov in da imajo nenavadno močne in dolge zobe. Obširno opisuje tudi njih mrliške običaje. — Trupla lamov in drugih imenitnejših ljudi izpostavljajo na hribe, da jim orli in jastrebi meso izkljujejo, le črepinjo včasih iz posebnega spoštovanja shrani sin ali hči, da si napravi iz nje kozarec, iz katerega pije ob slovesnih prilikah.

Krščanstvo je prodrlo v Tibet že mnogo pred XII. stoletjem, toda v obliki herezije. Odorik je namreč tudi tam našel že Nestorijevce, ki so bili pa razširjanju prave vere le v kvar. Frančiškani so uspešno zastavili delo in si zlasti z eksorcizmi med Mongolci pridobili velik ugled. Način njih delovanja naš misijonar tako opisuje:

„V onih krajih je mnogo moških in ženskih, ki so obsedeni. Take ljudi včasih več kot deset dni daleč pripeljejo zvezane k našim bratom, ki v imenu Jezusa Kristusa ukažejo hudobam zapustiti telesa obsedencev. In te takoj odidejo. Potem se tisti, ki so bili rešeni tega zla, takoj dajo krstiti. Naši bratje pa poberó njih malike in jih nesó s križem in blagoslovljeno vodo k grmadi. Ob taki priliki se zberó vsi ljudje tiste pokrajine, da vidijo, kako se sežigajo bogovi njih sosedov. Potem blagoslovijo ogenj in vržejo vanj malike, da pogoré. In na ta način krstijo mnogo ljudi tiste dežele.“

Žal, da so bili tudi tu uspehi marljivih misijonarjev vsled politiškega prevrata kmalu zatrti.

V Tibetu se izgubi sled Odorikovega potovanja. Sam nikjer določno ne pripoveduje, po kateri poti se je vrnil domov. Zato so nekateri domnevali, da je šel skozi sooteske in prelaze Himalaja v Indijo, odkoder se je lahko podal po morju ali po suhem v Evropo. Novejši preiskovavci in razlagavci njegovega potopisa (Anglež Yule, Francoz Cordier) pa so dokazali, da je moral iti preko zahodnega Tibeta po stari karavanski

¹⁾ Henri Cordier: Les voyages en Asie str. 457.

cesti v Turkestan (Badakhan in Korasan) in odtod zopet v Armenijo. Na te kraje se namreč nanaša zanimiva epizoda, kt jo je brat Viljem iz Solane slišal iz ust Odorika samega in jo k sklepu tu priobčujem:

ljudje, da tisti, ki se upa iti tje notri, nikdar več ne pride vun, temuč takoj umrje. Vendar se nisem obotavljal iti v dolino, da vidim kaj je na tem. Ko sem prišel tje, sem zagledal toliko mrtvih trupel, da bi nihče ne

TIBETSKA DUHOVNIKA — LAMA.

„Ko sem šel skozi dolino, ki je poleg prijetne reke, sem videl v njej mnogo mrtvih trupel in slišal raznovrstne glasove kakor od muzike. In včasih je bil ondi tak šum, da me je velik strah prevzel. Dolina je bila dolga sedem ali osem milj. Pravili pa so

mogel verjeti, ako bi jih sam ne videl. Na strani doline, pod neko skalo sem ugledal obraz človeka, ki je bil tako grozen, da bi bil skoraj dušo izdihnil. Zato sem se prekrižal in molil: „Et verbum caro factum est.“ Tistemu mrtvecu pa se nisem upal pri-

bližati, temuč šel sem na drugi konec doline in potem na peščen hrib, kjer nisem ničesar videl, pač pa slišal čudne glasove godbe. In ko sem bil na tistem hribu, sem našel na tleh zelo mnogo srebra, ki je tam ležalo, kakor ribje luskine. Od tega sem si nekaj nabral v naročje, toda ker mi ni bilo mnogo zanj in sem se tudi bal, da si s tako vražjo stvarjo nakopljem pogubo, sem vrgel vse na tla. Tako sem z božjo pomočjo brez škode vun prišel. Vsi saraceni pa, ki so o tem zvedeli, so me zelo spoštovali in rekli, da sem svet človek.“

Iz novejših preiskav se dá sklepati, da se je ta dogodek vršil v puščavi Lop-nor in da je reka, o kateri Odorik govori, reka Tarim. S tem se strinja, kar pripoveduje naš misijonar o peščnem hribu in čudoviti godbi. Potovavci namreč poročajo, da v vzhodnem Turkestanu veter znaša cele hribe peska, ki se pojavljajo sedaj tu sedaj tam in so karavanam silno nevarni. In ko veter vzdiguje drobni pesek in ga podi preko skalnate ravnine in malih hribov, tedaj nastanejo čudni brneči glasovi, kakor bi se oglašala godba. Potujoče karavane navdajajo taki pojavi s strahom in grozo. Zato imenujejo Tartarji take doline „vražje ali zaklete doline“, budhovci pa tje izpostavljajo trupla sovražnikov divjim zverem in roparskim pticam v jed.

Odorik zaključuje svoj potopis s slovesnim potrdilom, da je vse resnično, kar je poročal: „Jaz brat Odorik iz Pordenona v Furlaniji ¹⁾ zatrjujem in izpričujem, da sem vse, kar je tu zapisano, sam videl na svoje oči, ali pa slišal od zanesljivih ljudi. Mnogo sem pa tudi opustil in nisem hotel, da bi se zapisalo, ker bi mnogi tega ne hoteli verjeti, ako bi sami ne videli. Vse prejšnje

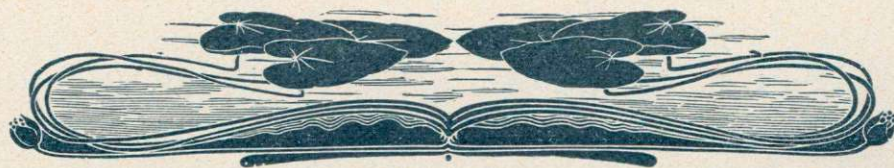
¹⁾ V pariškem kodeksu je čitati: „Ego frater Odoricus Boemus.“

pa je zapisal brat Viljem iz Solane, kakor sem narekoval l. 1330. meseca majnika v samostanu sv. Antona v Padovi.“

* * *

Zdaj ko imamo pred seboj obsežno pot našega misijonarja, si lahko napravimo sodbo o njegovem podjetju. Če bi kdo v naših prosvetljenih časih izvršil tako potovanje v tuje, neznane dežele, bi ga slavili kakor Stanleya, Livingstona, Sven Heddina in druge moderne potovavce. Ali se je potem čuditi, če se je Odorikovim sodobnikom zdelo to, ker je izvršil, očiten čudež? Zato so vrnivšega sprejeli po vsej Italiji z velikanskimi častmi, zato je tudi on sam veljal za „čudo sveta“ in je bil še po smrti obiskovan njegov grob od neštevilnih romarjev.

A v Odorikovich potovanjih se ne pojavlja le izreden pogum, železna vstrajnost in nadnaravna požrtvovalnost preprostega misijonarja, temuč se kaže tudi velika sila in podjetnost, ki je za njegove dōbe prešinjala ves frančiškanski red in ki je zapustila svoje priče v mnogoštevilnih misijonih po Perziji, Indiji, Kini, Mongoliji in Tibetu. In kaže se slednjič v teh velikih podjetjih, da je tudi mnogoobrekovani srednji vek imel dosti zmisla za kulturne naloge človeštva, da je za nje mnogo žrtvoval in izvršil dela, ki nič ne zaostajajo za proslavljenimi čini naše dōbe. Marko Polo in Odorik sta prva seznanila Evropo z daljnim Vzhodom in krščanski kulturi pripravila pot v one kraje. Ko je bilo delo, ki se je takrat pričelo, s silo zatrto, je bila porušena tudi vez med tema dvema deloma sveta, in vzhodne azijske pokrajine so bile več stoletij popolnoma pozabljene. Šele v XVI. stoletju se je daljni Vzhod zopet pojavil na evropskem obzorju. Takrat pa so delo na kulturnem polju zastavili drugi možje: Portugalec Ferdinand Magelhaens in Frančišek Ksaverij.

DRAGAN ŠANDA:

MODERNA FRANCOŠKA LIRIKA.

V Parizu, junija meseca 1905.

Češko je najti narod, čigar duševno življenje bi gnalo v svojem razvoju tako burne valove, porajajoče obenem toli blesteče pene na svojih viških, kot je narod francoski. Znači ga neprestano valovanje strasti v političnem, nedogledno valovanje smeri in struj tudi v literarnem življenju, in ni nam lahko, listajočim v njegovi zgodovini, iztakniti trenotka, ko bi skrivnostna gladina francoske psihe kazala popoln mir na svojem površju. Spojeni z Rimljani po jezikovnem in nemalo po krvnem sorodstvu so podedovali stari Franki njihov značilni čut za blesk in sijaj; dvakrat doslej jim je bilo tudi dano ponoviti tradicijo mogočne rimske države: s Karolom Velikim in z Napoleonom. A kot mešanica raznih narodov ni imela njih psiha onega enotnega značaja, ki je Rimljanom omogočil obdržati svoje večje gospodstvo tudi neprimerno dalje časa na višini. Čim više se je pri Francozih dvignil val, tem hitreje in globlje je padel v sebe nazaj. Sorazmerno z menjajočim bleskom na zunaj je povzročilo to neprestano valovanje neko nestalnost v ožjem političnem življenju, in zgodovina francoske države je bolj kot katera druga pisana s krvjo njenih državljanov. Ves dolgi čas od postanka države pod Klodvikom do sedaj znači vedni nemir preHITEVajočih se idej in idealov. Nobeden narod ni v novejši dōbi izpremenil tolikokrat državnega sistema in vladne oblike, kot baš francoski. To preHITEvanje idej ima svoj globji vzrok v posebni lastnosti francoskega duha, ki ga je težko opredeliti ali opisati in ga imenujemo kar kratko — francosko psiho. Malokateri

narod je vsem pojavom svojega duševnega življenja, bodisi v državnem življenju, bodisi v umetnosti in literaturi tako izrazito vtisnil pečat svoje psihe kakor Francozje. S posebno izrazitostjo se nam pa javlja ta psiha v njihovi književnosti.

Značaj francoske literature, kakor Francoza sploh, je — nestalnost. Isti nemir, ki ga vidimo v vedno menjajočih se oblikah državnega sistema, opazujemo tudi v slovstvenem razvoju. Francosko slovstvo je vsota preganjajočih se struj, katerih nobena ne dozori v harmonično enoto; to je vedno hlepenje po novem, ki ga povzroča preZgodnja nezadovoljnost s starim. Francozje so po srednjeveški dōbi prvi spoznali, v njeni važnosti umeli in tudi uporabili misel renesanse, preporoda v mišljenju na klasični podlagi, in iz tega je kmalu zacvetela klasična dōba njihovega slovstva. Toda niso si dali časa, da bi izkoristili sadove te pridobitve. Že v stoletju klasične literarne dōbe se pojavljajo pretiravajoče primesi, in literatura kakor sijaj države in dvora „solnčnega kralja“ dobita prekmalu znak prenasičenega baroka.

To preHITEvanje ne dopušča Francozom, da bi se vglobili z ljubeznivo potrpežljivostjo v bistvo pojma. Njihova nestalna nrav se pomudi vedno samo na površju. Francoz izvrstno označi posameznost, a ne utruja svojega duha s premišljanjem o globini pojava in bistvu stvari: Tako se je razvil v francoski kritiki oni značilni blesteči slog sijajne duhovitosti, ki ji je pridobil hegemonijo v tem oziru, ki pa se prečesto pod prizmo logike razblini v prazne besede. Morda radi te površnosti sploh tudi ni slučaj, da Francozi pri vseh častnih imenih nimajo v svojem slovstvu moža, ki bi kakor Dante, Shakespeare ali Goethe s silo in glo-

bino svojega duha osredotočil v sebi vse ideje svojega časa in stal nad ozkim okviru narodov in stoletij. Racine in Corneille sta globoka dramatika, Molière nedosežen v veseloigri, a njim vsem manjka genialna globina naziranja, ki bi obsegala ves horizont idej njihovega časa.

Ta preHITEVAJOČA se površnost daje njihovemu slovstvu tudi neki poseben vtis nestalne raztresenosti. Nestalnost jim ni dopuščala, da bi se potrpežljivo vglabljali, in nedozorele ideje niso mogle roditi semena novih idej. Zato se nam njihova literatura ne zdi harmonična celota, kjer bi se pojav rodil iz pojava, ideja zazorela v idejo, ampak to je vsota idej, ki so se zaplodile, kakor jih je nanesel slučajni tok časa. Značilno in ne brez globjega vzroka je dejstvo, da so Francozje prvi imeli idejo enciklopedičnega slovarja. Njegov začetnik Diderot se nam zdi nehoté posebljena francoska psiha in francosko duševno življenje sploh bi imenovali veliko enciklopedijo — zbirko pozkušenj in esejev.

A iste strani francoske psihe, ki jih objektivno oko, dasi izhajajoče iz njihove nravi, smatra za neugodne in deloma narodu usodepolne, tvorijo na drugi strani vzrok one francoske hegemonije v duševnih strujah, ki jo jim je treba brezpogojno priznati. Ljubitelji sijaja, okusa in harmonične lepote so zanesli Francozi prvi med svoje sosede ono značilno „finejše umevanje življenja“, postavili oblike občevanja na ono višjo stopinjo finese, ki odgovarja edina harmonični višini sedanje duševne izobrazbe, in ki je obenem logična zahteva našega po harmoniji in lepoti hlepečega duha sploh. Njihova nestalnost in neutešljiva želja po novem je bila na drugi strani vedno spojena z genijalno intuitivnostjo in iznajdljivostjo, ki tvori rdečo nit njihove politične kakor literarne zgodovine.

Ta gibčnost duha, nerazdružljiva sestra fantazije, je rodila in rodi toli novih idej, ki so, dasi se jih je množina potopila v teku časa, vendar tolikrat potisnile človeštvo v njegovem razvoju za korak naprej, da smemo Francoze po vsej pravici imenovati

v marsikaterem oziru učitelje Evrope. Tisočletje evropske zgodovine podkreplja to trditve. In mi imamo vzrok tem učiteljem biti hvaležni v marsičem, in to tembolj, ker so svoje burno delo prečesto plačali z lastnim blagrom. Človeštvo, ki se bori za vsako ped na poti svoje izpopolnitve, ničesar ne pridobi brez žrtev in vse mora biti zaslužno; zato so pa v prvi vrsti Francozje, ki so vedno hiteli naprej, prečesto, zlasti v svojem političnem razvoju, morali dati krvav obol za preizkušnjo novih pridobitev. Njih politična zgodovina pa ostane za vedno neprecenljiva učiteljica, ki nam kaže oboje: kaj služi narodom v blagor, in česar naj se ogibajo.

Ta kratka označitev francoske psihe se nam je zdela potrebna, da tem lažje in globlje umemo razvoj in predpogoje, na katerih sloni moderna francoska lirika.

Vsled tega nas ne bo presenetilo dejstvo, ki sledi naravnost iz te analize, in ki ga je eden najglobjih literarnih historikov francoskih kratkomalo priznal —: da Francoz ni lirik.¹⁾ Površnost čuvstev in čuvstvanja, pojmovanje vsega samo od lahke, recimo od lahkomišljene strani in mnogoteri manjši vzroki niso dali francoski psihi plodnih tal za globoke strasti, in zato ji nedostaje glavnega predpogoja lirike, o katerem pravi Byron, da ni nič drugega, nego strast. Da je šele zadnje stoletje Francozom rodilo globjo liriko, smemo brez ozkosrčnosti imenovati potrjevalno izjemo. Kajti, če bi jim morali liriko priznati kot značilno stran njihove psihe v literaturi, bi se morala javiti z notranjo silo v vsaki za to ugodni dōbi — in teh je, kakor kažejo literarne zgodovine drugih narodov, precēj. Cvet lirike v novejšem času je posledica silovitih valov, nastalih drugod in prignanih iz drugih

¹⁾ „Le Français n'est pas lyrique. Trois ou quatre fois dans les dix siècles que compte son histoire littéraire, il a fait effort pour se créer une poésie lyrique: ce n'est que de nos jours qu'il a vraiment réussi. Cette impuissance prolongée était le revers et la rançon de nos qualités.“ Gustave Lanson, Histoire de la littérature française, 8. izd. str. 78.

narodov, in zelo upravičeno je vprašanje, da-li bi se bil Hugo Francozom sploh rodil v tej veličini brez Byrona. Najstarejša francoska lirika pred XII. stoletjem izhaja sicer iz narodnih tal, toda je tako občečloveške vsebine, da ji ni možno priznati individualno-narodnega značaja. Za tem pa ji sledi sedem dolgih stoletij umetna a ne umetniška lirika, sloneča na formalni podlagi zunanje oblike, po katere izpopolnitvi je stremila celo to dobo. Truvérji XIII. stoletja, nastopivši po narodni liriki, so gojili tuje motive, posnemajoči provençalske trubadurje, in za dolgo dōbo splošne praznote v XIV. in XV. stoletju napoči renesansa, ki pa je rodila v sledečih treh stoletjih zopet le formalne talente. Marot, Plejada in Ronsard, Malherbe, Boileau so imena, ki jim ni mogoče otresti šolsko-didaktičnega prahu, in celo XVIII. stoletje je vobče brez značilnejšega liričnega imena.

Zraven te formalne lirike pride pa čisto na površje neka vrsta poezije liričnega značaja, katere robati slog nam sicer zabranja, da bi jo prištevali k pravi liriki, ki pa ima vsekakor njeno najbolj bistveno lastnost, da je namreč zajeta naravnost iz globine narodne duše. Prizori vsakdanjega življenja brez izbora, ki ga dela umetniško oko, so njen predmet, orisani s čuvstvom, izhajajočim iz srca brez vsake olikujoče primesi. Plodovi te lirike so prečesto robati, neredko pa, če je predmet vreden globokega čuvstva, visoke lirične vrednosti. Narava se nam kaže tu brez odela, nepoplavljena od očiščujoče kulture, s svojimi slabimi pa tudi premnogimi dobrimi stranmi. Francoski „esprit bourgeois“ je našel tu plastičnega izraza, kakor so tudi predstavitelji te zlasti v srednjem veku cvetoče lirike (Villon, Rutebeuf) bili sinovi najpreprostejših krogov, katerih življenje je čisto prepolno grčavih izrastkov. Ta lirika ima isto obliko, kakor novejši goli naturalizem, kar kaže obenem, da je ta naturalistična smer v francoskem romanu samonikla, in da si je v njej dobila naposled siloma duška značilna stran francoske psihe, ki jo je literatura čez dolga

stoletja zatirala in označila s pečatom literarnega prokletstva. Ta zmaga naturalizma, tako dolgo časa latentna v narodovi psihi sami je dala podlago, na kateri sloni moderna lirika zadnjega petdesetletja. Nove poti je ubral francoski, pretiravanja in bizarnosti itak ljubeči duh v tej najnežnejši vrsti poezije, z drznosmelo doslednostjo naturalizma je odgrnil z lirike ovoj njenega misterija, ono večno skrivnost, ki nam jo dela najdražjo izmed hčerk poezije, in zazrl, kar je hotel zazreti — kruto-golo resnico vsakdanjosti.

Zapravo bi morali, ko govorimo o moderni liriki, reči, da je Viktor Hugo ¹⁾ njen najgenialnejši zastopnik, in zraven njega navesti imena Lamartina in Musseta. Kajti poezija teh treh rojenih poetov, dasi izišla in učinkujoča najbolj v prvi polovici XIX. stoletja, je oplodila tudi njegovo drugo polovico v taki meri, da jih priznava francoska kritika še vedno kot vodilne genije, poleg katerih so poeti l. 1850.—1900. le postranske osebnosti gledé duševne višine. Toda, bodisi, da je temu vzrok prevesni vpliv naturalizma, ali druge okolnosti, ki dadé vobče moderni dōbi neki značilen pečat v vseh literaturah, je vendar zadnje petdesetletje francoske lirike značilno ne le po globoki razliki od predidoče romantike, nego tudi po množini menjajočih se idej in načel, katerim sledijo njeni zastopniki.

Novi duh realizma, ki veje pri Francozih po l. 1850. istotako v upodablajoči umetnosti kakor v literaturi, javljajoč se kot naravni ekstrem romantike, je povzročil, da so mlajši pesniki že l. 1866., za časa, ko je Hugo še živel, čutili potrebo, združiti se okoli svojega lista „Parnasse contemporain“²⁾

¹⁾ V. Hugo 1802—1885. Njegovo življenje je ločiti v življenje poeta in življenje politika, katero zadnje je bilo v tej nestalni dōbi franc. državnega sistema jako burno. Dela čiste poetične vrednosti brez fantastične romantike so izšla pred l. 1850. Imenujemo: *Les Orientales* (1829), *Feuilles d'automne* (1831).

²⁾ Življenje tega lista je bilo kratko. Prva številka je izšla 2. marca 1866, osemnajsta in zadnja koncem junija istega leta. Drugi poizkus zbuditi ga v novo življenje, je iz leta 1871., tretji in zadnji iz

ki naj bi bil glasilo in opora prerojenim idejam. Ta krog „Parnasa“, ki je štel 37 z romantiko nezadovoljnih sotrudnikov, ima pomen le v tem, da je v njem novi duh časa našel konkretnega in programatičnega izraza, ni pa predstavitelj moderne struje kot take, ker najdemo v njem imena kot Leconte de Lisle, Heredia, Verlaine, Sully-Prudhomme, ki so pozneje šli vsak svojo pot, sledeči raznim, včasih naravnost nasprotujočim si načelom. Drugi Parnasovci z manj razvito osebnostjo so se oklenili teh originalnih talentov, in tako najdemo že okoli l. 1880. sledove treh določno izraženih naziranj v moderni liriki, namreč deskriptivno, simbolistično in filozofsko-znanstveno strujo, katerim stojé vrstoma na čelu Leconte de Lisle, Verlaine in Sully-Prudhomme. Najmodernejša lirika izza l. 1900. ni rodila ničesar novega in stoji pod vidnim vplivom teh struj.¹⁾

Prvi svoj globoki vpliv je pokazal realizem v liriki, rodivši deskriptivno smer, ki se je očitovale kot najstarejša in tudi kot najvplivnejša moderna struja, in ima svoje zastopnike skozi celo zadnje petdesetletje. Realizem je proglasil za dogmo v poeziji brezobzirno resničnost v popisu vsega, kar obstaja. Toda dočim je ta nova dogma v l. 1876. Takrat so pa mladi talenti našli že vsak svojo pot, množico manj nadarjenih sodelavcev je pa poplaval tok življenja.

¹⁾ Simbolizem z Verlainom in Sully-Prudhommeom značijo tudi francoskim kritikom posebne struje. Za ostalo množino poetov pa, njim na čelu Leconte in Heredia, nima francoska kritika skupnega imena, nego jih obravnava posamič brez zveze. Njih združitvev v posebno smer pod imenom deskriptivne struje je osebno mnenje pisatelja teh vrst. Primerjaj v tem oziru: Lanson: „Hist. d. l. litt. franç.“ 8. izd. in „Histoire de la langue et de la littérature française publiée sous la direction de L. Petit de Julleville“, tome 8. Paris 1899, ki sta mu služili kot vira.

romanu in drami postala in ostala bolj sredstvo kot namen, je lirikom te struje popis narave manj sredstvo kakor hoteni namen. Ta namen jim je obenem vžitek, ki ga dajaj umetnost sploh, in da dosežejo ta vžitek tem popolneje, jim služi vsem za nepremakljivo vodilo nenavadno dovršena, muzikalna oblika vezane besede. Popisujoč živajo, in popisujejo, da živajo. Popisujoča lirika sploh ni neredka prikazen v razvoju francoske literature. Vendar daje osredotočitev popisa obstoječe narave v namen in sredstvo poezije obenem tej smeri neki značilen vtisk, s katerim se razlikuje od drugih podobnih smeri. Ker jim je popis namen, jim manjka vsem strast globokega čuvstvovanja, in ako spremljajo popis narave s svojimi čuvstvi, jim taista zadobé neki mirno-objektivni značaj, značaj suhega premišljevanja, brez prisrčnosti brez ogrevajočih čuvstev. To pa je baš oni globoki prepad, ki loči te poete od prave poezije, oni vzrok, radi katerega je Goethe obsodil vsako popisujočo poetično smer, ki je sama sebi namen. In vendar je najti včasih prave bisere v tej popisujoči poeziji, bisere, o katerih se nam zdi, da jih je v srečnem trenutku dvignil velik poet iz neizmernih, njemu samemu nepoznanih globin svoje duše, ter jih opral in očistil v strastnem valovanju svojih čuvstev! Tega ni mogoče zanikati. Toda takrat ni popisujoči poet vdihnil svojemu predmetu neizmernosti tega čuvstva, nego ta leži v predmetu samem, in poetova zasluga je le, da je srečno združil in morda z dovršeno obliko izpopolnil ono sliko narave z onim primernim čuvstvom človekovim, ki takorekoč potrebujeta drug drugega, ako naj čutimo celotni akord harmonije, ki je bistvo poetičnega vžitka sploh.

(KONEC.)

J. K.:

RODBINSKI PRIIMKI NA SLOVENSKEM.

NAPRAVLJENI IZ KRAJEPISNIH IMEN.

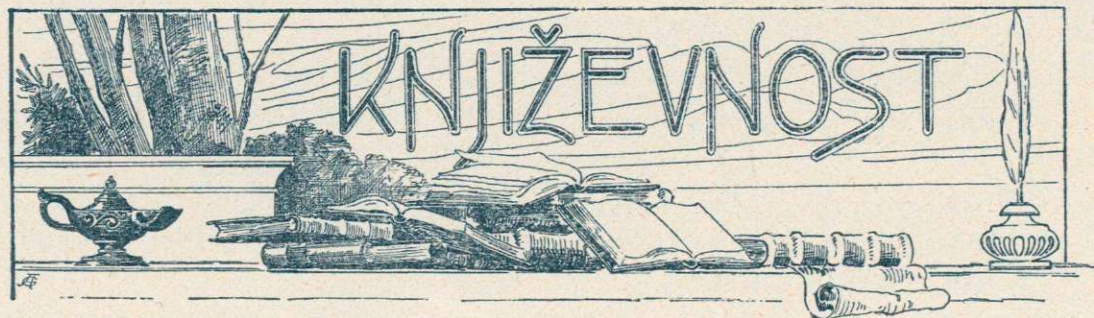
(DALJE).

80. LOČIČNIK, Štaj. (: Ločič v ptujskem, Ločica v raznih okrajih na Štaj.).
81. LOPARNIK, pokvarjeno iz Lapornik.
82. LOPATNIK, Št. (: Lopata v celjskem, Lopate v brežiškem okraju).
83. MELOVNIK, Št. (: Melovje, okr. Gornja Radgona in Celje).
84. MERCČNIK, Štaj. (: morda Mrčna sela, okraj Kozje).
85. MIRNIK, MERNIK, Št. (: Mirje, okraj Kozje).
86. MLAČNIK, Št., Kor. (: Mlače in Mlake v raznih okrajih).
87. MOČILNIK, Pr. in Kor., MOČIVNIK, Št. (: Močile v kanalskem okraju na Prim. in v šmohorskem okr. na Kor.).
88. MOŠNIK, Kor. in G. (: Moše v šmohorskem okr. na Kor. in v kranjskem na G.); MOŠENK, ljublj. okol. = Mošnik.
89. OKROŽNIK, Štaj. (: Okrog v raznih štaj. okrajih).
90. OREŠNIK, D. in Št.; ORIEŠNIK, Kor. (: Orešje v raznih okrajih na Št.).
91. OREHOVNIK, G. (: Orehovlje, okraj Kranj).
92. OSOJNIK, Št. in Kor. (: Osoja v sl.-bistriškem okraju), Osoje, okraj Trg na Kor.).
93. OSTROŽNIK, Št. (: Ostrožje, Ostrožno in Ostroga na Sp. Štaj.).
94. PAČNIK, Št. (: Paka v šoštajnskem in v konjiškem okraju).
95. PADEŽNIK, Št. (: Padež v selniškem in laškem okraju).
96. PARADIŽNIK, Št. (: Paradiž v ptujskem okraju).
97. PEČOVNIK, Št. (: Pečovje v celjskem in brežiškem okraju).
98. PEČNIK, Gor., D., Štaj. (: Peč, okraj Stična na D.; Brdo na G.: Pečje, okraj Selnica na Št.).
99. PEPELNIK, Št. (: Pepelno v celjskem okraju).
100. PLEŠIVČNIK, Štaj., Kor. (: Plešivec v raznih okrajih na Štaj.).
101. PLEŠNIK, Št. (: Pleš v laškem okraju na Štaj.).
102. PLESNIK, Št. (: Ples, okraj Kozje in Ptuj).
103. POBERŽNIK, Št. (: Pobrež, -že in -žje na Sp. Št.).
104. PODBREŽNIK, Št. (: Podbrege, okraj Šmarje).
105. PODGORNİK, Pr. (: Podgorje, Podgoro, Podgora na Prim.).
106. PODPEČNIK, G. in Št., ponemčeno POTPETSCHNIGG, Št. (: Podpeč na G. in na Št. v raznih okrajih).
107. PODLIPNIK, D. (: Podlipa v trebanjskem, Podlipo v krškem okraju).
108. PODLESNIK, Štaj., D. (: Podlesje v celjskem okraju).
109. PODMENIK, Štaj., beri Podmejniki! (: Podmeje v laškem okraju).
110. PODREČNIK, G. (: Podreče in -čje, okraj Kranj in Brdo).
111. POGLEDNIK, Št. (: morda Pogled v konjiškem okraju).
112. POPLATNIK, Št. iz Podplatnik (: Podplat v rogaškem in celjskem okraju).
113. POTOČNIK, G., N. in Št. (: Potoče Potoke in Potok v mnogih štaj. in kr. okr.).
114. PRAPROTNIK, G., N., D., Št. (: Praprot, Prapretno itd. v raznih kr. in št. okr.).
115. PRELESNIK, D., Gor. (: Prelesje v črnomaljskem, velikolaškem, mokronoškem in škojeloškem okraju).
116. PRELOŽNIK, Št. (: Prelogi v mnogih štaj. okr., Prelož v konjiškem okraju).
117. PRESEČNIK, Št. (: Preseka in Presek na Štaj.).
118. PRISTOVNIK, Št. (: Pristova v brezštevilih okrajih na Štaj.).
119. PUNGARTNIK, Št., Kor. (: Pungert, okraj Ptuj in Kozje na Štaj., Svinec na Kor.).
120. PUŠNIK, Št. (: Puše v brežiškem in selniškem okraju).
121. RADIŽNIK, RADEŠNIK, RADIŠNIK, Kor. (: Radiže v celovškem okraju).

122. RADOŠNIK, Št. (: Raduše v sl.-graškem okraju)
123. RANČNIK, Št. (: Ranč, okraj Maribor na desnem bregu Drave).
124. RAKOVNIK, Štaj. (: Rakovlje, okraj Vransko).
125. RAZPOTNIK, Kor., Št.; RASPOTNIG, Kor. in G. (: Razpotje v celovškem okraju).
126. RAZBORNİK, RASBORNİK, Kor. in Št. (: Razbor v pre mnogih štaj. okrajih).
127. RAVNIK, Prim., Gor., Kor. (: Ravna, Ravne, Ravno v nešteti okrajih).
128. RAZTOČNIK, Št. (: Rastoke v ptuj-skem okraju).
129. REBERNIK, G., Kor., Štaj. (: Reber, Rebre in Rebro v raznih okrajih).
130. REČNIK, Št. (: Reka v mnogih štaj. okrajih).
131. REPNIK, G., Kor., Štaj. (: Repno in Repnje v raznih okrajih).
132. ROJNIK, Štaj. (: Roje v selniškem in celjskem okraju).
133. ROVŠNIK, Št. (: Róviše, okr. Brežice in Šmarje).
134. RUPNIK, Pr., N., D. (ponemč. RUPP-NIGG, Štaj.), (: Rupe v velikolaškem, Rupa v goriškem in podgrajskem okraju).
135. RUŠNIK, Št. (: Rušno, okraj Kozje, Ruše, okraj Maribor na desnem bregu Drave in celjska okolica).
136. RUTNIK, Kor., Štaj. (: Rute v konjiškem, Rut in Rute v mnogih kor. okr.).
137. RŽIŠNIK, Gor. (: Ržišče, „Režiše“ v litijskem in kostanjeviškem okraju).
138. SEMPRIMOŽNIK in ŠEMPRIMOŽNIK, Štaj. (: Št. Primož, izg. Šemprimož v gorenje-grajskem in marenberškem okraju).
139. SEVNIK, ponemč. SEUNIG, Ljubljana (: Selno, Sevno v novomeškem okraju?).
140. SLAPNIK, Štaj. (: Slape v ptujskem okraju).
141. SMEREČNIK, G. (: Smrečje v vrhniškem okraju?).
142. STENIČNIK, Št. (: Stenica v konjiškem okraju).
143. STERMŠNIK, tudi STRMČNIK, in STERMČNIK, Št. (: Strmec v raznih okrajih).
144. STUDENČNIK, Št. (: Studence, okraj Maribor na desnem bregu Drave in drugi kraji na Štaj.).
145. SUHADOLNIK, N. (: Suhi dol, Suhadol v novomeškem, škojeloškem in kanalskem okraju).
146. SUŠNIK, G., N., Štaj. (: Suho, okraj Selnica in Kozje; Suha, okraj Kranj in Škofja Loka).
147. TABERNİK, G. (: morda Tabor, okraj Kranj??)
148. TOLSTOVRŠNIK in TOSTOVERŠNIK, (: Tolsti vrh v konjiškem in sl.-graškem okraju).
149. TOPOLNIK, Št. (: Topole in Topolje v raznih okrajih).
150. TRATNIK, G., N., Št. (: Trata, Tratna, Trate v različnih okrajih).
151. TRAVNIK, D. (: Trava v kočevskem okraju).
152. TREBIČNIK, Štaj. (: Trebiče, okraj Kozje).
153. TSCHRETNIK, -IK, glej Čretnik!
154. ULČNIK, Štaj. (: Ulice, okraj Šmarje na Štaj.).
155. VERTAČNIK, Št. (: Vrtače v selniškem okraju).
156. VENIŠNIK, Štaj. (: Veniše v krškem okraju na Dol. ali Viniše v ptujskem okraju).
157. VERŠNIK, Štaj. (: Vrh, Vrhe, Vrhi, Vršna vas, vse na Štaj.).
158. VISOČNIK, Št. (: Visoče, okr. Kozje, ali Visoko, okraj celjska okolica).
159. VODOVNIK, Štaj. (: morda Vodol, Vodole v raznih štaj. okrajih).
160. VIRBNİK in VRBNİK, Štaj. (: Vrbje, Vrba, Vrbno na Sp. Štaj.).
161. VOGELNIK, G. (: Voglje v kranjskem okraju na G.).
162. VRHOVNIK, Št. (: Vrhova, Vrhovlje, *Vrh na Št.* Vrh na Štaj.).
163. ZABUKOVNIK, Št. (: Zabukovje, okraj Celje, Selnica in Šmarje na Štaj.).
164. ZABERDNIK, Kor. (: Zabrdra v celovškem okraju).
165. ZAFOŠTNIK, ZAFOŠNIK, ponemč. SAFOSCHNIG (: Zafoš v konjiškem okr.).

(DALJE.)

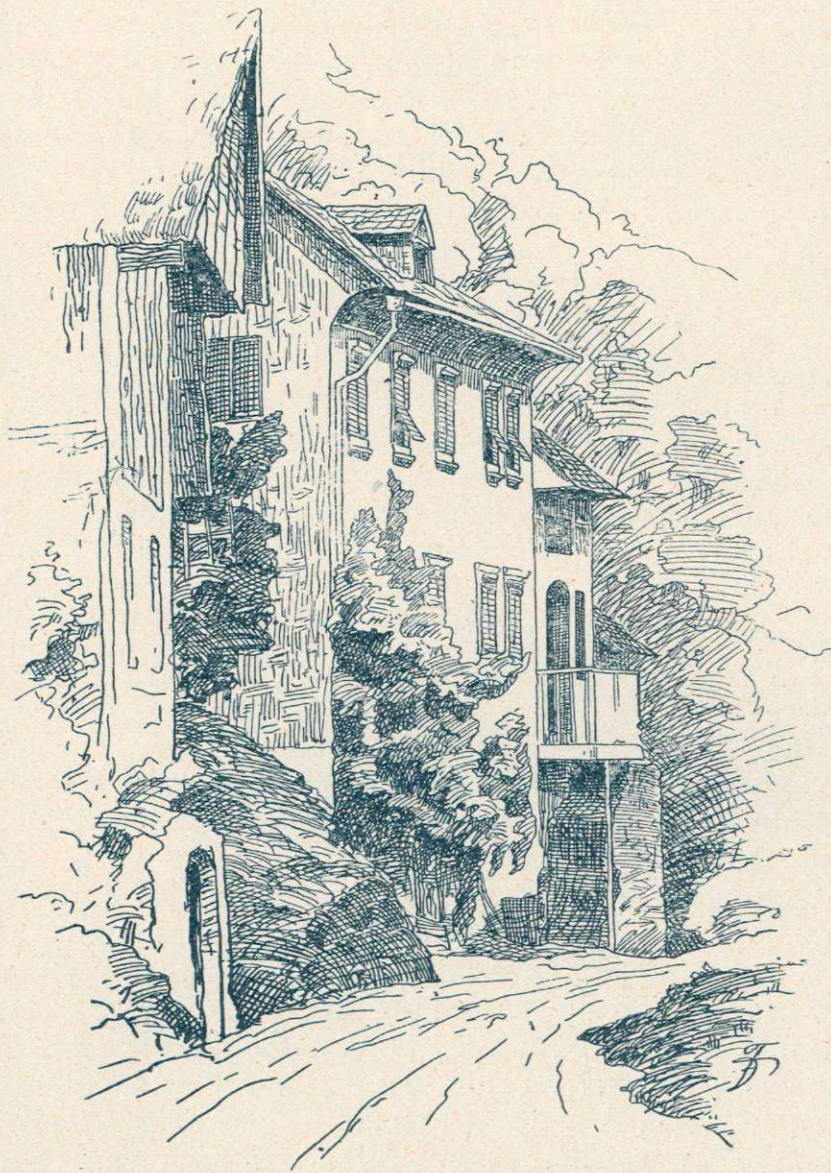

Od Leona do Pija. Dogodki v zadnjih dneh papeža Leona XIII. in v začetku vlade Pija X. Nabral prijatelj vernih Slovencev. V Ljubljani 1905. Založilo „Tisk. društvo“. Tisk „Katol. tiskarne“. Str. 64. — Nastop vlade novega papeža se je vsikdar prišteval med najvažnejše zgodovinske dogodke. Zlasti pa se ni čuditi, da je ves svet s toliko radovednostjo čakal, kako nastopi naslednik Leona XIII., tega markantnega modroslovca in sociologa na papeškem prestolu. V veliki zmedi modernih idej je vse napeto pričakovalo, kakšno pot ubere novi papež. Seveda so cerkvi sovražne sile ob tej priložnosti poizkusile vse, da ponižajo ugled papeštva in velikih kulturnih idej krščanskih, ki jih brani in zastopa naslednik sv. Petra v vsej njihovi čistosti. Tudi med Slovenci je protikatoliško časopisje z vsemi sredstvi najnižjega obrekovanja delovalo, da onečasti papeški prestol in osebe, ki vladajo na njem. Zato je bilo nujno potrebno, da se opišejo dogodki, ki so se vršili med smrtjo Leona XIII. in nastopom Pija X., z vso natančnostjo in objektivnostjo. V imenovani knjižici so najprej opisani zadnji dnevi Leona XIII., njegova bolezen in smrt. Posebno zanimiv je popis konklava: Kardinali, stališče raznih držav, način in izid volitve ter kronanje novega papeža. Vlada Pija X. je označena po njegovih prvih dejanjih: Prva okrožnica objavlja, da se tako izjavimo, njegov program, „vse prenoviti v Kristusu“; v prvem konzistoriju se izjavi o rimskem vprašanju, o prvem božiču za ohranitev krščanskega družabnega reda; v drugi okrožnici govori o čaščenju Matere božje, potem urejuje katoliško organizacijo v Italiji, izdâ naredbe o reformi cerkvene glasbe, o pouku v krščanskih resnicah, določa svoje stališče proti francoskim prostozidarjem, ki preganjajo krščanstvo, imenuje nove svetnike in kliče Italijane h katoliškemu socialnemu delu. Ob koncu je poglavje o konferenci jugoslovanskih škofov v Rimu zaradi slovanskega bogoslužja. Knjižica zasluži, da se razširi med slovanskim ljudstvom. Stane s poštnino vred 33 v. v „Katoliški Bukvarni“ v Ljubljani.

Slava Prešernu! Ob odkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani sestavil E. Gangl. Str. 47. Cena 60 v. — Gospod pisatelj je namenil knjižico „mlajšim bralcem“. Pripoveduje Prešernovo življenje in vmes je priobčil nekatere njegove pesmi. Pripovedovanje je precej suhoparno in našteva data, kakor so bila priobčena po raznih spisih. V ideje Prešernove poezije se ni spustil in se je izogibal stvari, ki jih novejši častivci Prešernovi tako radi razmotrivajo. Knjigi je pridejanih več slik.

Po desetih letih. Spominska knjiga „Danice“. Uredil Vincencij Marinko. Ljubljana 1905. Tiskala „Katol. Tiskarna“. Vel. 80. Str. 151. — Ob svoji desetletnici je izdala slovenska katoliško-narodna dijaška organizacija nekak almanah v slavnostni obliki, ki popisuje njen nastanek in razvoj. Uvodni spis dr. Josipa Srebrničâ razpravlja o „Idealnosti in slovenskem dijaštvu“. Najprej popisuje pravo idealnost in kaže, koliko je je v raznih dijaških društvih, ter črta pot, po kateri naj hodi slovensko katoliško-narodno dijaštvo s svojim geslom: „Na delo krščansko!“ „O nalogah slov. kat. dijaštva“ govori dr. Krek. „Boj velja krščanski kulturni renesansi slovenskega naroda“, pravi slavnostni govornik „Danice“, „veda ni absolutno svobodna, ker ima nujen odnos do Boga in človeštva... Slovenski akademiki naj vzgajajo sebe in druge... Ohranijo naj si organski stik z naravo, z ljudstvom in z Bogom. Tu izvira pravo narodno delo...“ — Ivo Pregelj je spisal črtico „Iz življenja šibkih“, prizor iz dijaškega življenja, Vincencij Marinko v govoru „Po desetih letih“ popisuje, kako je „Danica“ izvrševala svojo nalogo, dr. Viljem Schweitzer priobčuje spomine „Izza rojstnih dni ‚Danice‘“, Karol Cepuder pa je spisal „Zgodovino ‚Danice‘ od nje ustanovitve do l. 1905.“ Ta spis je jako natančen in točen ter podaja dobro sliko duševnega razvoja v Slovencih v zadnjem desetletju, saj je dijaštvo živelo z vsemi nastajajočimi strujami in strankami in so se njih ideje

vsikdar zrcalile tudi v notranjih borbah med dijaštvom. „Predavanja, referati in resolucije sestankov krščanskomislečega dijaštva“ nam jasno kažejo smer, ki jo zasleduje to dijaštvo v svojem mišljenju, učenju in delovanju. Za društvenim poročilom sledi krasen moški zbor s samospevom „Naša pesem“, ki jo je poklonil „Daničarjem“ P. H. Sattner. Naj ta knjiga bodri slov. katoliško dijaštvo, da krepko napreduje na svoji častni poti!

Šubičeva rojstna hiša v Poljanah.

Idea Cyrillo-Methodějská. Frant. X. Grivec. Dr. Ant. Podlaha. Na Velehradě. 1905. Nakladatelství Cyrillo-methodějské literatury a památek velehradských M. Melichárka. Str. 44. — Ideja cirilo-metodijska združuje vsako leto zbor slovanskih rodoljubov na Velehradu. In odtod je tudi izšel glasni opomin slovanskim katoličanom, ki ga je izdal naš rojak g. Grivec v družbi češkega kanonika. V prvem spisu „Idea cyrillo-methodějská“ razpravlja g. Grivec o nalogi slovanskih teologov. Kdor misli pri cirilo-metodijski ideji le na bogoslužni jezik, pojmuje to idejo jako površno. Mi moramo

povzdigniti bogoslovno vedo med slovanskimi katoličani in organizirati znanstveno literaturo. Še več: V vzhodni cerkvi je prevladal slovanski živelj, zlasti ruski jezik in ruska kultura, Slovani bodo razrešili vzhodno cerkveno vprašanje. Zato morajo katoličani proučevati slovanske jezike, zgodovino in razmere vzhodne cerkve. Protestantje se trudijo, da bi vzhodno cerkev pridobili zase; ali naj katoličani samo brez dela gledajo? Gosp. Grivec priporoča z vnetimi besedami, da se naj zapadni katoličani slovanski in uniati, ki so zvezani po tradicijah z Vzhodom, združijo k skupnemu znanstvenemu delu, da se med vsemi Slovani oživitvijo ideje sv. Cirila in Metoda. — V spisu „Bohovědecká práce u katolických národů slovanských a žádoucí její organizace“ dr. Ant. Podlaha v podrobnosti razpravlja program tega dela, ki imej kot glavni namen zednjenje vseh Slovanov v katoliški veri. Potem pa našteva „Některé důležitější prameny ke studiu východní církevní otázky“ — važnejše vire za proučavanje vzhodno-cerkvenega vprašanja — časopise in knjige.

Z velikim veseljem pozdravljamo to drobno knjižico, polno idej in praktičnih nasvetov. Slovanski narodi se nahajajo ravno zdaj v veliki svetovno-zgodovinski krizi. Duševno gibanje je med njimi zaplulo z mogočnimi valovi. Bodi ideja cirilo-metodijska svetla zvezda njihovemu prerojenju, združujoč vse razdružene brate v enotni katoliški veri, ki jim bodi temelj novega, uspešnega kulturnega razvoja!

Dr. E. L.

Moderna kolonizacija i Slaveni. Napisao Stjepan Radić. Sa 4 zemljopisne karte. Nagradjeno iz zaklade I. N. grofa Draškovića za god. 1903. (Poučna knjižnica „Matice Hrvatske“, knjiga XXX.) Zagreb 1904. Izdala „Matica Hrvatska“. Str. 374. — Gospod pisatelj je študiral v Parizu na „Svobodni šoli političnih znanosti“, kjer ga je, kakor sam pravi, najbolj zanimala komparativna kolonizacija, ki jo predava profesor Chailley-Bert. Iz tega študija je nastala ta knjiga, ki podaje večinoma nauke francoskih novejših kolonialnih politikov. Kolonizacija se je vršila v vseh dobah človeške zgodovine, seveda v najrazličnejših oblikah in z raznimi namerami. S Francozom E. Fallotom jo definira Radić tako: „Kolonizacija je delovanje kulturnega naroda v zemlji nižje

kulture z namenom, da se ta zemlja polagoma izpremeni s tem, da dobi njeno prirodno bogastvo po poljedelstvu, obrti in trgovini pravo vrednost, in da se domače prebivalstvo dvigne materialno in moralno.“ Seveda praktična izvršitev kolonizacije ne odgovarja ponavadi temu pojmovanju. Gosp. pisatelj razmotriva tri glavne vrste kolonizacije: osvojitelno, trgovsko in naselniško, ter podaja zgodovinski pregled kolonialnega gibanja o raznih časih in pri raznih narodih.

V drugem delu pa razlaga svoje misli o moderni kolonizaciji z ozirom na slovanske narode. Ta del je za nas najzanimivejši, ker sega prav v naše narodno in gospodarsko življenje. Gospod pisatelj razmotriva najprej kolonizacijske sposobnosti slovanskih narodov, katere ceni visoko: Slovani se naglo množé in so žilavi, imajo mnogo prostora za domačo kolonizacijo na lastni zemlji in njihove kulturne in etične lastnosti jih posebno usposablajo za kolonizacijo. Njihova organizacija v Ameriki nas uči, da je duh samostojnega in skupnega dela med njimi jako živahen; lahko se asimilirajo vsem tujim razmeram. O Slovanih v habsburški monarhiji trdi, da po svoji kolonizacijski sposobnosti daleč prekašajo Madjare in Nemce ter imajo tudi ugoden zemljepisni položaj za visok nadaljni razvoj. G. Radić priporoča, naj se osnuje „Podonavska gospodarska zveza“ s središčem v Pragi, ki naj bi organizirala narodno gospodarstvo vseh neruskih Slovanov in skrbela za pravilno kolonizacijo. Čehi že zdaj kolonizirajo Dolenjo Avstrijo in Hrvaško, v Pragi vidi gospod pisatelj ključ za ves narodno-gospodarski pokret podonavskih Slovanov. Statistično dokazuje, da bo postal Dunaj sčasom donavsko pristanišče za Čehe in Slovake, Trst in Reka postaneta slovanski luki, in močni opori za gospodarsko povzdignjenje Južnih Slovanov postaneta Belgrad in Spljet. Kot glavno in najbližje področje za slovansko kolonizacijo priporoča g. Radić — Malo Azijo, kamor se je izselilo že mnogo mohamedanskih Slovanov. Od naraščajoče slovanske zavesti pričakuje gospod pisatelj, da pride čas, ko bodo podonavski in balkanski Slovani sporazumno z Madjari in Rumuni odločevali o usodi narodov in dežel od Sudetov do Libanona, od Kvarnera do Perzijskega zaliva! Obširno in pohvalno popisuje g. Radić, kako Rusija kolonizira azijske pokrajine. Glede na sedanje številno izseljevanje priporoča, naj se osnuje „Slovansko društvo za ureditev izseljevanja“ v Pragi s podružnicami na Dunaju, v Trstu, na Reki in v Zagrebu. Posebno priporoča Čehom, naj se naseljujejo med Južnimi Slovani. Koliko

idej je tu sprožil gosp. pisatelj! Seveda je do njih izvršitve še daleč in gotovo bodo med izvrševanjem dobivale drugo obliko, a pot je pokazana, in če ta knjiga zbudi rojake gospoda pisatelja le k treznemu in realnemu premišljevanju, je mnogo storila.

K sklepu je pridal gospod pisatelj razmišljanje o „filozofiji kolonizacije“, zlasti z ozirom na vero. V tem oddelku pravi: „Moderno kolonizacijo ali asimilacijo vsega človeštva bo izvedla krščanska demokracija, za katero imamo mi Slovani največ prirojenega smisla, in zato je tudi bodočnost kolonizacije naša, in gotovo bomo mi ostali enkrat na onem mestu, ki so ga imeli nekdanj romanski, zdaj ga pa imajo anglosaški narodi.“

Dobro dé človeku, če bere take z optimističkim idealizmom pisane razprave. Gradivo, ki ga je nabral gospod pisatelj, je jako poučno in k njegovim trditvam o bodočnosti moramo reči vsaj, da so možne in dosegljive po vztrajnem kulturnem delu. Prav ima gospod pisatelj, ko zlasti glede na razmere med Južnimi Slovani kaže na veliko nesoglasje med narodnim preporodom inteligencije in med njeno zaostalostjo v umevanju socialnih vprašanj. Tu je treba temeljite izpremembe, in zato gospod pisatelj po pravici pravi, da mora postati slovanski nacionalizem demokratski in kulturni.

Dr. E. Lampe.

Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain. Herausgegeben von Ludwig Schiwiz von Schiwizhoffen in Görz. — Görz 1905. — Druck der „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček in Görz. Selbstverlag des Verfassers. — 40. Strani 505. — Razni listi so se izrekli pohvalno o imenovani knjigi, „Dom in Svet“ pa je na strani 501. t. l. le dostavil opazko: „Za zgodovinarja važno delo!“ A žal ni knjiga taka, kakor bi jo kdo sodil po površnih časniških poročilih. Pisatelji domače zgodovine bodo morali kljub tej knjigi še vedno le pri viru iskati svojih podatkov, kakor dozdej, tako tudi v bodoče, ker je knjiga jako pomanjkljiva in silno površna. Ž njo ni ustrezno niti kranjskemu plemstvu, na čigar željo se je menda izdala, ker svojih rodovnikov radi njene površnosti ne bodo mogli urediti, niti zgodovinarjem, ki potrebujejo pri svojih podatkih natančnosti in popolnosti, ki je pa knjiga nima. Evo dokazov! Jako vzradoščen sem vzel knjigo v roke, ko jo dobim, misleč, zdaj bom vsaj na jasnem v svojem delu. Iskal sem natančnejših podatkov o baronih Kuschlanovih. Gašper je stanoval s svojo družino v stolni župniji. Prvo rojstvo, ki ga nam knjiga kaže, je Ana Kristina

1626. In vendar ima krstna knjiga stolna zaznamovanih šest Gašperjevih otrok poprej, in sicer: Rozina r. 1619, Apolonija Katarina r. 1620, Ana Marija r. 1621, France Friderik r. 1620, Ana Margareta r. 1624, Katarina Elizabeta r. 1625, pozneje pa Uršula r. 1627, in potem šele pride Adam r. 1628, ki ga knjiga zopet omenja, in Ivan Friderik, ki ga je pisatelj izpustil, r. l. 1636. Enako ne najdem v knjigi Ivana Filipa pl. Lukančiča, kršč. 21. jan. 1673. in celo vrsto Locatelijev, Frančiška Bernarda Gall r. 1644., Pavla Raspa r. 1664 itd. Pa to sem le mimogrede pogledal, in vendar šteje knjiga samo za stolno župnijo 174 strani rojstnih podatkov. Ozrimo se na deželo! Tukaj plemstvo ni v toliki meri zastopano, kolikor po mestih, in vendar je stvar nedostatna. Odprimo n. pr. jeseniško krstno knjigo! Rodbine: Janeza de Ree, Jurija de Aich, Petra de Wothi, Dominika de Rosis, štejejo po več udov svojih, ki so bili ondi rojeni in krščeni, a g. Schiwiz jih je prezrl. Tudi ne najdem v njegovi knjigi Ane Marije Jožefe à Puchenthal r. leta 1724., Karola Theodorja à Seethal r. 1753, in Jožefa Vinc. Fer. Ambroža à Seethal r. 1756 dne 22. marcija, ter Frančiška Ks. de Plaski r. 13. decembra 1801. Tudi Jakob Ignacij grof Bucelteni r. 30. julija 1686 se je izgubil in Janez Andrej Locateli kršč. 17. febr. 1652 je izostal. Enako se je godilo tudi otrokom Jan. Krstnika à Locateli: Magdaleni Tereziji r. 1693, Mariji r. 1694, Janezu Krstn. r. 1695. in mnogim otrokom pl. Ruard in Pantz. Mrliške in poročne knjige ne omenjam, ker bi bilo preveč zaznamkov. Pogiejmo še kam! Tudi mesto Škofjaloka, ki je v knjigi omenjeno na str. 284., ima pokazati svoje plemstvo. Jožef à Posareli s svojo soprogo Marijano in hčerjo Suzano je l. 1623. živel v Puštalu, kjer je bivala leta 1624. tudi Ana Katarina à Siegersdorf. Peter à Christopholis je s svojo soprogo Meto že l. 1636. živel ondi ter l. 1646. imel 20. avgusta krščeno hčer Žaneto. Glavar loški Janez Jakob à Wagnerök (1628—53) je imel tudi svojo družino. Janez Nep. Jurij pl. Rasp je bil v mestu kršč. dne 1. maja 1624. In ta je imel osem svojih otrok rojenih v mestu, izmed katerih je bil Leopold Maksimil. kamniški župnik. Rodbine: Janeza Jakoba à Chossen (Kos), Feichtinger, Stantler, Frueberger, Fürenpfeil à Pfailheimb, Scarlichius (Škrl), Lukančič ab Hertenfels itd., Gasparini, Grundler, Cebal, Upar, Žagar, Juliani, Nussdorfer itd. štejejo mnogo svojih udov v mestu rojenih in krščenih, podpisanih „praenobilis Dominus“, a g. Schiwiz jih ne pozna. Kje so mnogi Oblaki à Wolkenšpergi, kje otroci barona Frančiška Matije pl. à

Lampfrizhaimb itd., ki je bil loški glavar (1659 do 84.), kje Janez Jožef Jurij Anton Mandl baron „Deuttenhouen“ r. dne 1. sept. 1686, čigar oče Ivan Kristof je bil loški glavar, kje cela 12 udov broječa rodbina Jerneja Jožefa à Zanetti, ki je umrl 18. okt. 1692 prišedši iz Benetk, kje šesteri otroci Janeza Jožefa Otto de Otthaimb, bivajočega v Loki v l. 1619—30. Velik dobrotnik kapucinskega samostana, „nobil. Dom.“ Matevž à Segalla s svojo družino je pozabljen, in vendar je bilo v mestu rojenih devet njegovih otrok od l. 1700—1712. Blaga rodbina Jenko à Jenkensheim je omenjena le v mrliški, a ne tudi v krstni knjigi, in vendar je to čisto mestna loška rodbina. Anton Eggkher baron pl. Käpfing und Liechtenegg je imel tri v mestu rojene otroke, pa naša knjiga ne omenja nobenega; ravnotako ne sedem v mestu rojenih otrok Janeza Kristijana Kristofa de Pisök v l. 1756—75. Tudi v puštalski graščini v l. 1768—74. živeči vitez de Löwengreiff Alfonz Hanibal Jeršinovec s soprogo Marijo Katarino roj. Nicoleti in s štirimi ondi rojenimi otroci je pozabljen in l. 1846. svetu zamrl 82 letni posestnik svetoduške graščine „nobil. Dom.“ Josip Dietrich, in drugi. — Omenim le še, da tudi v Dobu ne najdem potrebne natančnosti, ako primerjam plemenitnike tamošnje, kakor jih je zapisal po matrikah g. Iv. Vrhovnik v „Izvestjih muz. društva“ l. 1899. str. 78—102., s podatki g. Schiwiza. Čudno se mi tudi zdi, da v Železnikih ni bilo nobenega „nobil. Dom.“, kakor „de Gasparini“, ki so bili tudi v Loki, ali „de Woncellio“ (Boncelj) ali pa v Bohinju, saj so vendar ondi umrli trije Locateli, ki so pokopani v bitenjski cerkvi, ali pa Clementini. — V Šmartinu poleg Kranja se je izgubil ondi 30. okt. 1681 krščeni Jožef Karol à Toperzer A bodi dovolj!

Ako je torej že v napominanih župnijah, katere sem jaz tukaj le ob kratkem omenil, tolika nedostatnost, površnost, se lahko sklepa iz tega, da tudi v drugih podatkih g. Schiwiz pl. Schiwizhoffen ni bil v tej knjigi glede kranjskega plemstva nič bolj vesten. Knjiga je torej jako nepopolna. Ž njo ni kranjskemu plemstvu kaj prida ustrezno, a tudi preiskovavcem zgodovine ne kaj pomagano, dočim bi bila knjiga jako važno delo in vse hvale vredna, ako bi bila vestno in natančno sestavljena po matrikah. In po tem delu soditi lahko sklepamo tudi na vrednost enakega njegovega dela za goriško plemstvo, ki je izšlo leto poprej. Ako se morda namerava tudi za Štajersko obelodaniti enako delo, naj se ne pozabi, da je eno leto premalo za izvršitev dobre in natančne take izdaje.

Fr. Pokorn.

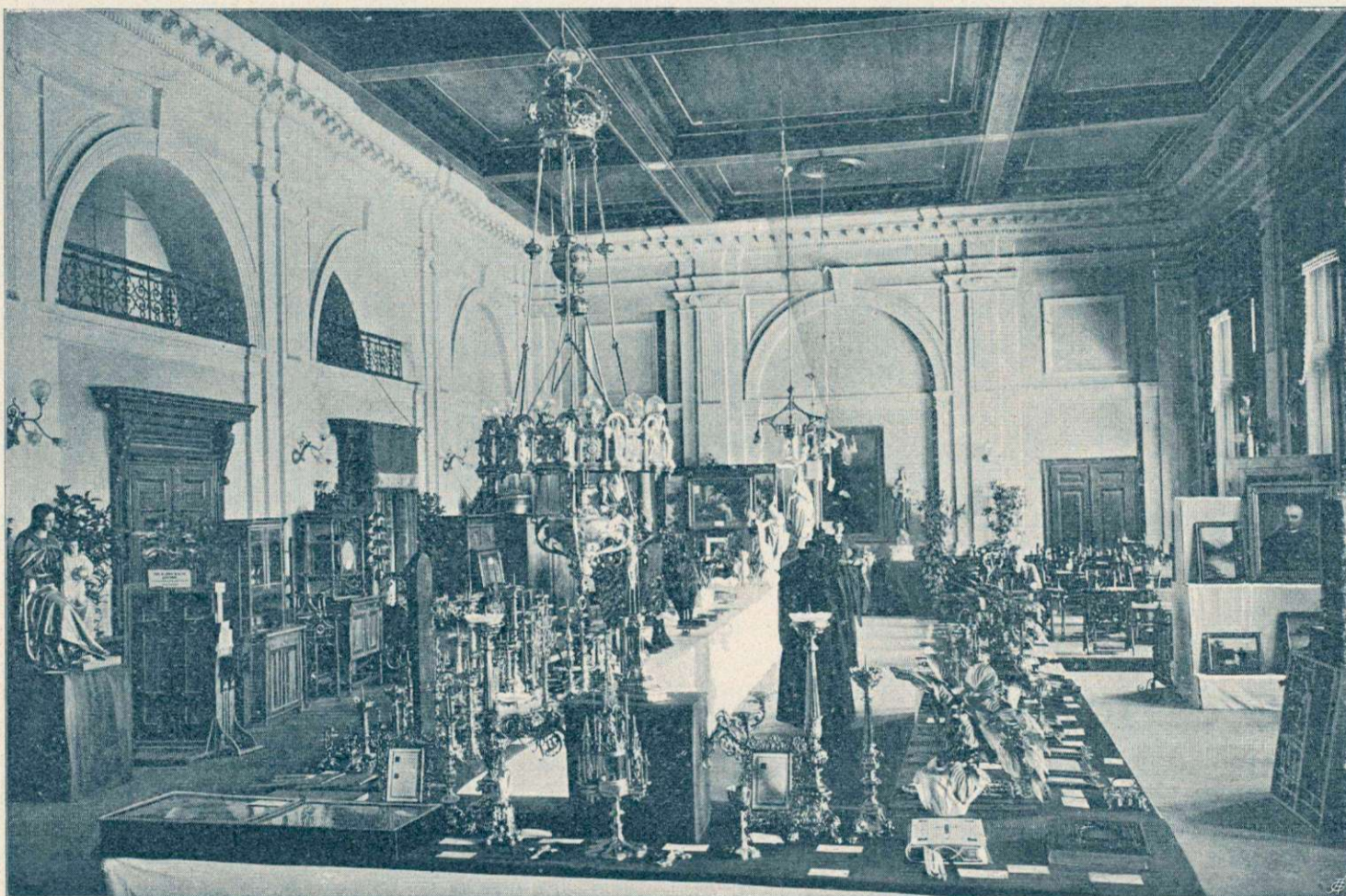

NAŠE SLIKE.

„Med Reko in Sušakom“ (str. 513.) se izliva v morje reka, od katere je tudi mesto dobilo svoje ime. Tu pristajajo ladje, ki ribarijo po Kvarneru. Zapadno odtod je dragoceno reško pristanišče, kamor

poslal v smrt, jim mora slediti. Ljudstvo je razneslo glas, da je umrl za strupom.

Rabeljsko jezero (str. 525.) na Koroškem, ne daleč od Mangarta, je eno najlepših planinskih jezer. Visoke gore ga obdajajo, pod njimi se pa zrcali prijazna vodna gladina.

OBRTNA RAZSTAVA OB PETDESETLETNICI „KATOLIŠKEGA DRUŠTVA ROKODELSKIH POMOČNIKOV“ V LJUBLJANI.

vozijo veliki, ponosni parniki, tu pa se stiskajo v gneči siromašne jadrnice in majhni ribiški čolni. Vendar je tod vedno živahno, in cel gozd jamborov se vidi, če stopimo čez most, ki nas pelje na Sušak in dalje na Trsat.

Smrt Ivana Groznega (str. 520.), krasna slika Makovskega, je divna po karakteristiki oseb. Strašni tiran se zabava z igro v družbi svojih priliznjencev. Kar ga napade boleost, njegov zdravnik prihiti, da mu pušča kri, a prepozno je: on, ki je tisoče ljudi

Cesar Franc Jožef I. je letos dne 18. avgusta praznoval svoj 75. rojstni dan. Vkljub visoki starosti je še vedno krepak, kakor ga kaže naša slika (str. 537.) ob vojaških vajah, katerih se še sedaj osebno udeležuje. Sedeminpetdeset let bo kmalu preteklo, odkar vlada državi, ki jo je v kljub najtežavnjim razmeram, v borbi proti zunanjim in notranjim sovražnikom, ohranil na višini velevlasti. Vsi avstrijski narodi so praznovali ta dan z odkrito vdanostjo in ljubeznijo do vladarja. Samo na Ogrskem,

kjer se zopet zbuja tiste sile, ki so hotele ob začetku vlade Franca Jožefa I. naše cesarstvo razrušiti, ravno zdaj zopet rujejo, da bi se cesarstvo še bolj razkosalo. Upajmo, da se vladarju posreči državo privedi iz težkih notranjih bojov do zaželene moči in edinosti! To je vošilo avstrijskih narodov svojemu vladarju ob njegovi petinsedemdesetletnici.

V skupini ruskih „modernih“ (str. 544.) je več pisateljev, ki so znani tudi že izven Rusije. Na mizo se naslanja Maksim Gorkij — pravi ruski obraz! — ki je bil zaprt ob zadnjih izgredih kot revolucionar. O njegovih spisih, ki so zajeti „iz dna“ ruske družbe, smo že večkrat govorili. Tudi poleg njega sedeči Avrejev je bil zaprt, ker je pisal in govoril proti obstoječemu državnemu redu v Rusiji; nedavno je zbudil ogorčene kritike s knjigo „Rdeči smeh“, v kateri popisuje duševne boje ruskega čast-

Obrtna razstava v „Mestnem domu“, ki so jo priredili povodom petdesetletnice „Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov“ v Ljubljani, je prav dobro uspela. Pogled na razstavo nam kaže naša slika na str. 568. Izloženi so bili izdelki pomočnikov, raznih mojstrov, in stroji, porabni v malem obrtu. S to razstavo je društvo najlepše proslavilo svoj jubilej. Zdi se nam primerno, da pri tej priložnosti sezemo nazaj v društveno zgodovino.

Katoliška društva rokodelskih pomočnikov so najstarejša društva v sedanjih socialnih organizacijah. Že nad pol stoletja zbirajo rokodelske pomočnike in skrbé za njih strokovno izobrazbo in vzgojo. Prvo tako društvo je bilo ustanovljeno v Elberfeldu (leta 1846.), drugo v Kolinu (l. 1849.). Odtlej so se nova društva tako hitro ustanovljala, da je ustanovitelj društev Adolf Kolping že l. 1850. osnoval zvezo

IZ „STRAŽE“ NA DUNAJU: PREDSTAVA „SV. NEŽE“.

nika v vojski z Japonci. Čirikov je spisal dramo „Ivan Mironič“, ki so jo igrali po večkrat dan na dan v moskovskem gledišču. Skitalec je pesnik, posebno priljubljen pri dijakih. Šalapin je basist moskovske carske opere, Tjelešov mlad, nadarjen pesnik, Bunin pa piše leposlovne sestavke.

Spomenik na ljubljanskem barju (str. 553.) je postavljen pri mostu čez lžico na Karolinski zemlji. Njegov napis pové, da spominja na dovršitev ceste, ki vodi čez barje od Ljubljane na Ig.

porenskih rokodelskih društev, l. 1854. pa splošno zvezo katol. društev rokodelskih pomočnikov. Vsa društva ene škofije so med seboj v ožji zvezi pod vodstvom škofijskega predstojnika, ki ga izvoli škof. Vsi škofijski predstojniki ene dežele imajo skupnega voditelja — osrednjega predstojnika. Vsi pa priznavajo predstojnika kolinskega društva za vrhovnega predstojnika. V Ljubljani je ustanovil društvo dr. Leon Vončina, profesor zgodovine in cerkvenega prava v ljubljanskem bogoslovnem semenišču (roj. v Novem

poleg Reke l. 1826., umrl l. 1874.). Slovesna otvoritev društva se je vršila 29. aprila 1855, zjutraj je bila sv. maša v uršulinski cerkvi, popoldne pa zborovanje v dvoru kneza Turjaškega (Gospoke ulice). Drugo leto (1856) je društvo dobilo zastavo. Napravile so jo ljubljanske gospe, sliki pa je izdelala tedanja prednica uršulinskega samostana, m. Jozefa Štrus. Blagoslovit jo je prišel Adolf Kolping sam. Pri popoldanski slovesnosti isti dan — 4. maja 1856 — je imel daljši govor, v katerem je razložil, da so vsi človekoljubi dolžni pomagati k temu, da prisije rokodelskemu stanu boljša dōba. Blizu 20 let je vodil ljubljansko društvo dr. Leon Vončina. Poučeval je pomočnike sam in s pomočjo duhovnikov in laikov v krščanskem nauku, jeziku, zemljepisju, zgodovini, računstvu, risanju, petju i. t. d. Ljubil jih je po očetovsko, skrbel jim za zabavo in jim je pred svojo smrtjo oskrbel spretnega naslednika, prof. Janeza Gnjezda, (roj. v Idriji l. 1838., umrl l. 1904). Novi predsednik je že prej kot društveni podpredsednik deloval v društvu, kot predsednik si je postavil kot nalogo, sezidati rokodelcem lastni dom. Društveniki so se prvo leto (l. 1855.) zbirali v hiši na Bregu — na vogalu Salendrovih ulic — pozneje pa v takozvanem „Knežjem dvorcu“ v Gosposkih ulicah. Dne 28. avgusta l. 1887 pa je knezoškof dr. Jakob Missia blagoslovil novo krasno društveno hišo v Komenškega ulicah šte. 12. Tako je društvo dobilo svoj dom in s tem vse pogoje še uspešnejšega razvoja. V ljubljansko katol. društvo rokodelskih pomočnikov je bilo doslej vsprejetih blizu 2000 udov. Mnogi so šli v tujino in so potem v drugih mestih v društvu našli svoje brate in v tamošnjih društvenih hišah — svoj dom. Drugi so ostali doma, kjer so kot vrli mojstri, dobrotniki in podporniki društva. — Ljubljansko katoliško društvo rokodelskih pomočnikov je skrbelo ves čas za dober pevski zbor, ki častno nastopa pri društvenih, pa tudi pri drugih slavnostih. Vse društvene prireditve so skrbno uprizorjene, zato si društvo pridobiva ž njimi vedno novih prijateljev, tako da občinstvo napolni prostorno društveno dvorano pri vsaki veselici do zadnjega kotička. Društvo je svojemu katoliškemu programu ostalo vedno zvesto, kar kaže obilna udeležba pri skupnih sv. obhajilih in pri procesiji sv. Rešnjega Telesa. L. 1880. je društvo praznovalo svojo petindvajsetletnico. Navzoč je bil tudi tedanji vojaški škof, sedanja kardinal, eminenca dr. Ant. Grusch a. Pri slavnostnem govoru je izrekel upanje, da dobi ljubljansko društvo kmalu tudi drugod po Kranjskem bratskih društev. V resnici je ljubljansko društvo vplivalo na ustanovitev društev v Št. Vidu nad Ljubljano (1883), v Novem mestu (1887), na Vrhniki (1891) in v Škofji Loki (1895).

„Straža“ na Dunaju je katol. izobraževalno društvo, ki zbira dunajske Slovence, da se ne izgube v morju tujega velikega mesta. Saj je na Dunaju

mного slovenskega ljudstva, kostanj-urjev, slamnikaric itd, in prav pohvaliti moramo slovensko katoliško dijaštvo, ki je ustanovilo tem našim rojakom v tujini domače društveno ognjišče. Dne 8. decembra l. 1903. se je vršil ustanovni shod. Vsako drugo nedeljo se opravlja v cerkvi sv. Antona v XV. okraju slovenska služba božja in se propoveduje v materinščini. „Straža“ skrbi s predavanji, s tamburaškim zborom, s prirejanjem zabav, uprizoritvijo iger itd., da se ohrani med člani slovenska zavest. Uprizorila je že 4 igre: „Večerja pri Bobenčku“, „Odpusti“, „Sv. Nežo“ in „Rokovnjače“. Kdor pozna tuja mesta, bo znal ceniti tako delo. „Daničarji“ pa tudi poučujejo otroke slovenskih staršev v materinščini, ker so dunajske šole vse nemške. S „Stražo“ si je stavila „Danica“ veliko nalogo in častno izvršuje svoje delo. Slovenski dunajski izobraženci so to upoštevali in pristopili k društvu, tako da šteje „Straža“ sedaj okrog 200 članov. Naša slika str. 569. nam kaže prizor iz predstave „Sv. Neže“. Prihodnje leto uprizori „Straža“ Finžgarjevega „Divjega lovca“.

Učni minister avstrijski dr. V. vit. Hartl (str. 572.) se je tudi po slovenskih časopisih zadnji čas mnogo imenoval pri debatah o slovenskem vseučilišču. Dr. Hartl je bil prej vseučiliški profesor na Dunaju, v učenih krogih daleč znan po svoji grški slovnici in drugih spisih. Kot učni minister se je moral baviti tudi z vprašanjem slovenskega vseučilišča. Za nas je važno to, da je v državni zbornici očitno priznal opravičenost te slovenske zahteve. Od tega priznanja do izvršitve seveda je pa še dolga pot . . .

Velehrad na Moravi (str. 576.) je najčastitljivejša slovanska božja pot. Tu je umrl dne 6. apr. 885 sv. Metod in je pokopan v cerkvi Matere Božje. L. 1885. so tu praznovali slovesno tisočletnico Metodove smrti. Vsako leto prihaja sem mnogo slovanskih božjepotnikov ne le iz čeških, ampak tudi iz drugih deželâ.

Dr. Gregorij Krek. Dne 2. avgusta t. l. je pobrala nemila smrt zaslužnega slavista, c. kr. dvornega svetnika dr. Gregorija Kreka. Ker je „Dom in Svet“ l. 1900. proslavil šestdesetletnico Krekovo s tem, da je priobčil natančen njegov življenjepiš in analizo njegovih spisov, omenjamo danes le nekaj podatkov iz njegovega življenja. Kot Kvasov naslednik na slovenski stolici graškega vseučilišča je s svojimi spisi častno povzdignil ugled te stolice. Petintrideset let je deloval na vseučilišču, in zlasti v prvi dobi spisal marsikatero tehtno razpravo. Njegov uvod v slovensko literarno zgodovino je važno znanstveno delo, ki je želo obilo priznanja; škoda, da ni nadaljeval svojega dobro zasnovanega dela. Velike zasluge si je pridobil s svojimi znanstvenimi razpravami o tradicijski slovanski literaturi, o čemer pričajo tudi

razna odlikovanja od učenih družb. Dr. Krek je bil član „Jugoslov. akademije znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu, „Imperat akademije nauk“ v Petrogradu, „Srpske kraljevske akademije“ v Belgradu, „České akademie císaře Františka Josefa pro vědi, slovesnost a umění“ v Pragi, „Královské České společnosti nauk“ v Pragi, „Srpskega učenega društva“ v Belgradu in dopisni, pravi ali častni član več literarnih družb in društev. Od l. 1869. do 1874. je bil tudi odbornik „Slov. Matice“. L. 1902. je stopil v pokoj in bival v Ljubljani, kjer so ga izvolili meščani v občinski svet, v katerem je delal zlasti kot član mestnega šolskega sveta. Letos je nevarno zbolel, in prepeljali so ga v Gradec v sanatorij, kjer je pa kmalu umrl. Truplo so prepeljali v Ljubljano. Naj v miru počiva!

Dr. Gregorij Krek.

Anton Ažbe. V Monakovem je umrl prošli mesec slovenski slikar Anton Ažbe, ki si je v tujini pridobil s svojo umetnostjo slavno ime. Rojen je bil l. 1862. v Poljanski dolini, ki je dala Slovencem tudi naše Šubice. Zgodaj mu je umrl oče, in varih je dal dečka v Celovec v prodajalno, da se izuči za trgovca. Potem je prišel v Ljubljano, kjer je zapustil svoj prvotni poklic in postal učenec slikarja Wolfa, ki ga je vpeljal v umetnost, kateri je Ažbe služil potem s toliko gorečnostjo. Višje nauke je dovršil na dunajski akademiji in šel potem v Monakovo, kjer je v šoli profesorja Wagnerja začel samostojno delovati. Ustanovil je lastno slikarsko šolo, ki je kmalu zaslovela in je v zadnjih letih štela čez sto učencev in učenk. Najodličnejše rodbine so dajale svoje otroke v Ažbetovo slikarsko šolo, uvajal je prince, kneze in grofe v umet-

niško življenje in ustvarjanje. Svoje zveze z rojaki ni nikdar pretrgal; vsi mlajši slov. umetniki, ki so pohajali v Monakovo, so se shajali v Ažbetovi šoli, ki je bila najslavnejša v Monakovu. Njegova umetniška delavnica je bila silno elegantna in zanimiva; posebno pozornost so vzbujale njegove lastne slike in skice. Kakor je pokojni Ažbe z veseljem pozdravljal vsak mlajši talent, ki se je pojavil med Slovenci, in se zanimal za vsako novico iz domovine, tako pa zdaj tudi slovenski umetniki odkrito žalujejo za tem znamenitim možem, ki je pokazal, kako se more tudi Slovenec z lastno močjo povzpeti od navadnega vajenca do najvišje umetnosti, do slave in časti. — Pogreba Ažbetovega so se udeležili prof. pl. Stiebler, slikar Hoffmann pl. Vestenhof, deputacija umetniškega podpornega društva, člani društva „Dichtelei“, razni umetniki in pisatelji, mnogo pokojnikovih učencev in učenk, njegovi najboljši prijatelji in vsa Ažbetova šola. Ob odprtem grobu je govoril pisatelj Edgar Steiger, ki se je v pesniško navdahnjenih besedah poslovil od prerano umrlega mojstra. Govornik je rekel med drugim: „Poslavljam se od moža z zlatim srcem, ki ni imel v Monakovem med vsemi, ki so ga poznali, nobenega sovražnika, ki je žrtvoval za umetnost vse najboljše, ki je kot učitelj vzbudil in razvnel v srcih sto in sto učencev plamen umetniškega navdušenja. Vse svoje življenje je bil vesel učenec umetnosti in eden izmed onih revežev, ki radi delé zadnjo skorjico s še ubožnejšim svojim bližnjikom. Pokopali smo blagega moža, nam pa je bil on še mnogo več.“ V imenu umetniškega podpornega društva je govoril slikar Nonenbruch, ki je položil na grob prekrasen venec, ki so ga darovali umetniki in pisatelji. Vence so položili na grob tudi društvo „Dichtelei“, pokojnikova umetniška šola in razne odlične osebe. Sijajni pogreb, ki so ga priredili Ažbetu, je pokazal, da je pokojnik vžival največji ugled v umetniških in pisateljskih krogih v Monakovem.

Alojzij Šubic. V New Yorku je nenadoma umrl slovenski slikar Alojzij Šubic v noči od 15. na 16. julij t. l. Pokojnik je bil brat slavnih slikarjev Jurija in Janeza Šubice, o katerih je „Dom in Svet“ že obširno pisal. Sicer svojih bratov ni dosegel v umetnosti, vendar imamo od njega marsikatero sliko po naši domovini. Na str. 565. vidijo čitatelji rojstno hišo naših Šubicev v Poljanah nad Škofjo Loko. Alojzij Šubic se je že v mladih letih posvetil z vso vnemo slikarstvu. Ko je doma dovršil šole, je šel na slikarsko akademijo na Dunaj, kjer je kot akademik dosegel znatnih uspehov in kjer so spoznali v njem izreden dar za slikanje. Ko je dovršil akademijo, je slikal v domovini. Slednjič je šel letos v Ameriko, kjer se mu je obetal boljši zaslužek. Komaj je bil tam kake tri mesece, ga je nenadoma zadela kap v New Yorku, starega komaj 40 let. Pokojnik je zapustil ženo in troje otrok, ki so mu mislili slediti v Ameriko, a so zdaj ostali v domovini — v revščini.

O rudniškem gledišču v Idriji je spisal daljšo razpravo prof. Makso Pirnat v „Izvestju mestne nižje realke v Idriji“ za l. 1904/5. V istem izvestju je omeniti še spisov dr. S. Beuka: „† Ravnatelj Karel Pirc“ in „Bernoullijeva lemniskata“.

Mokronoško žezlo, katerega sliko je priobčil „Dom in Svet“ v prejšnji številki, je znak pravic, ki jih je dobil mokronoški trg od krških škofov. Krški škofje so bili lastniki Mokronoga in so dali trgu pravico vinotoča in sodbe. Tržani so sami volili svojega sodnika o božiču. To je bila izredna pravica, in znamenje sodne oblasti je bilo omenjeno žezlo.

V Plovdivu so obhajali petdesetletnico delavnosti Hrista Grueva Danova. Danov ni delaven na polju književnosti, znanstva ali pa politike, ampak celih 50 let je že zalagatelj in izdajatelj bolgarskih knjig in s tem je storil zelo veliko za povzdigo bolgarskega narodnega življenja in bolgarske književnosti. Slavnostni odbor je izdal knjižico „Hristo Danov, biografičeski očerk. Napisa S. Iv. Barutčijski“, v kateri se opisuje življenje in delovanje H. Danova. Danov je bil prej učitelj, potem potovalni knjigotržec in sedaj je zalagatelj knjig in knjigotržec v Plovdivu. Prva knjiga, ki jo je Danov založil in izdal, je kalendarček „Staro Planinče“, tiskan v Belemgradu l. 1855. Od tistega časa dozdej je Danov izdal v svoji zalogi 800 knjig, podob in zemljevidov. *Fr. Št.*

Patrik Blažek. Dne 17. julija je umrl v Pragi dolgoletni člen uredništva „Politik“, pisatelj češki, c. kr. stotnik v pokoju, Patrik Blažek. Morilno časniškarsko delo ga je položilo prezgodaj v grob. — P. Blažek se je porodil l. 1851. v Rihnovu na Češkem; ko je dovršil srednjo šolo, je vstopil v uredništvo „Slovana“; l. 1871. je ustanovil v Kolinu list „Češka koruna“. Ko so ga vzeli k vojakom, je ostal pri vojaki, ali izjemno obnašanje zavednega češkega častnika mu je prineslo veliko trpljenja in sitnosti, toda navzlic temu je bil Blažek vedno odločen Čeh. Kot stotnik je šel v pokoj ter vstopil v uredništvo „Politik“, kjer je imel lokalni referat. Iz literarne delavnosti Blažekove omenjamo, da je l. 1881. v Kolinu izdal „Cvičební řád c. kr. pěšího vojska“ in „Služební řád c. kr. pěšího vojska“. L. 1885. je v Kolinu ustanovil „Vojenské listy“. Blažek je bil tudi izvrsten humorist. Izborne so njegove humoristične črtice, katere je več let objavljajal v listu „Švanda dudák“ in katere je zbral v knjigi „U nastaveného stolu“.

Jan Pravoslav Koubek. 4. junija je minilo sto let po rojstvu češkega pesnika-satirika I. Pr. Koubeka. Njegovi sovrstniki so ga bolj poznali kot profesorja češkega in poljskega jezika na praški univerzi nego kot pesnika. — Koubek je bil rojen l. 1805. v Blatni na Češkem; študiral je v Plznu in v Pragi.

Najprej se je učil prava, pozneje se je z vso vnemo poprijel študija romanskih in slovanskih jezikov. Leta 1831. je postal vzgojitelj v Galiciji v neki grofovski družini, pozneje pa suplent latinščine in grščine na gimnaziji v Lvovu, kjer je deloval štiri leta in proučeval poljsko in rusko slovstvo. L. 1839. je bil imenovan izrednim, l. 1847. pa rednim profesorjem češkega jezika in slovstva na praški univerzi. Ali svoje službe ni opravljal dolgo; po nekoliko letih se je začel njegov duh temniti: Koubek je zblaznel. Smrt ga je rešila 28. decembra 1854. — Svoje pesniške zmožnosti je Koubek pokazal v mnogih odah in elegijah, ali njegova pesniška individualnost se osobito kaže v humoristično-satiričnem pesništvu, kar svedoči njegov epos „Básniková cesta do pekel“, v katerem na dovtipen in satiričen način pretresa razne češke družabne in literarne razmere. Razen tega je spisal še „Krátké znělky“, „Hroby básníků slovanských“ in najbolj znano pesem „Rokoko“. V prozi je spisal „Slovo o filologii“, „Slovo o panslavismu“ in druge.

Dr. V. vitez Hartl,
avstrijski učni minister.

Literarni odbor češkega društva „Vlast“ v Pragi je pred nedavnim oslavljal šestdesetletnico dra. Jos. Pospíšila, katoliškega pisatelja in kanonika v Brnu. Pri slavnosti je govoril o življenju in delovanju dra. Pospíšila g. Vlastimil Hálek, član literarnega odbora. Iz njegovega govora navajamo sledeče podatke. — Dr. Pospíšil je bil rojen 7. majnika v Vel. Meziříčí; prvo izobrazbo je prejel od Fr. Štastnega, očeta slavnega moravskega pesnika Vladimira Štastnega. Na gimnaziji se je učil pod vplivom narodnega buditelja M. Procházke. V bogoslovju je spoznal Fr. Sušila, od katerega je prejel idealno navdušenje za bogoslovje. L. 1870. je bil Pospíšil posvečen za duhovnika in pozneje je postal profesor dogmatike v brnskem bogoslovju, kjer je začel tudi

predavati svoj priljubljeni predmet — modroslovje. Dr. Pospíšil je eden izmed najboljših katoliških modroslovcev. Spisal je mnogo modroslovnih del, katera je objavil v „Časopisu katol. duch. obzoru“. Njegovo največje delo „Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akv.“ (1883) je pohvalil celo sam Masaryk v „Athaeneu.“

Václav Vladivoj Tomek. 12. junija je v Pragi brez bolečin, tiho umrl poleg Palackega najboljši češki zgodovinar, bivši profesor na praški univerzi, vladni svetovavec, V. V. Tomek. Porodil se je l. 1818. v Kraljevem gradcu in od l. 1837. do zadnjega trenutka je neumorno deloval na polju češke zgodovine. O Tomku se misli, da je bil tih, skromen učenjak, ki se je najrajši pečal z znanstvenim delom. In vendar ni tako. Tomek je v svojem življenju preživel mnogo bojov, osobito v prvi polovici svojega življenja. Že prvi korak, ki ga je Tomek storil na slovstvenem

narisal nje poglavitni značaj, dočim je V. V. Tomek s posebno natančnostjo pojasnil mnoge važne periode češke zgodovine. Najiminitnejše delo Tomkovo je „Dějepis mesta Prahy“; v tem delu riše Tomek ne le preteklost mesta Prage v vseh smeréh javnega in tudi zasebnega življenja, ampak pojasnjuje ž njim celo češko zgodovino sploh. Najbolj zanimiva sta III. in IV. del, v katerih se natanko opisuje izvir husitske dōbe in važnost mesta Prage v tedanji dōbi. Delo je tako temeljito, da je bogat vir za romanopisce in leposlovce sploh, zakaj ponuja jim dovolj natančnega gradiva za opisovanje zasebnega in javnega življenja čeških prebivavcev v Pragi. Razen tega dela je Tomek izdal „Základy starého místopisu Pražského“, kjer ima vsaka praška hiša in cerkev svojo zgodovino. Vsa dela Tomkova se odlikujejo po strogi objektivnosti; Tomek je v svojih delih

NEMŠKI CESAR × IN RUSKI CAR ×× NA KROVU LADJE „HOHENZOLLERN“.

polju, mala knjižica „Krátký všeobecný dějepis“, mu je vzbudila veliko sovražnikov, celó preiskavo, v kateri se je govorilo o velikih političnih hudodelstvih. Na prigovarjanje svojega zavetnika grofa Lva Thuna je Tomek spisal knjižico „O zakonských dějinách“, ki je imela biti učni pripomoček na vseh avstrijskih gimnazijah, toda zbok te knjižice je nastal tak boj, da je šlo za Tomkovo eksistenco. Še hujše je šlo v boju za metodiko avstrijske zgodovine, ali naj velja tudi v poučevanju zgodovine isto načelo, ki velja v politiki, namreč, da bi bil eden narod kladivo, drugi pa naklo, naj li velja znanstveno načelo ali načelo superiornosti. — Vseh Tomkovih zgodovinskih del tu ne moremo naštetí, omenjamo samo, da je Palacký s svojim epohalnim delom odprl Čehom imeniten dom narodne zgodovine in je jasno

gledal le na pozitivnost v zgodovini in na bistvene dokaze in vire; ni bil prijatelj negotovega domnevanja ali pa puhlih fraz: raditega je tudi njegov zlog kratek in jedrnat.

Dr. Servác Heller. Pred kratkim je tiho praznoval šestdesetletnico zaslužni publicist in češki romanopisec dr. Servác Heller. V svoji mladosti je bil dr. Heller vzgojitelj v neki bogati moskovski družini, sedaj je že od l. 1870. urednik „Národních Listů“. Ker dobro pozna Rusko, je spisal za podlistek „Nár. Listů“ neštivilno množino zanimivih črtic in člankov o Rusiji. Nekatero črtico je S. Heller zbral in izdal v knjigah pod naslovom „Moskva v obrazech“, „Život na Rusi“, „Petrohradské kalejdoskopy“. S. Heller je uradoval „Lumír“, s Sv. Čechom je ustanovil list „Květy“, za katerega je spisal svoj

roman „Kráľ stepi“. Na leposlovnem polju se odlikuje še s temi-le romani: „Salomonida“, „V bouři života“, „Román na bojišti“, „Román na moři“ itd.

František X. Prusík. 8. junija je za zmirom zapustil vrsto slavistov na Češkem zaslužni profesor in pisatelj Fr. X. Prusík. Porodil se je 24. nov. 1845. v Virovu pri Plznu, in kot profesor je služboval v Plznju, Příbramu in v Pragi. Umrli Prusík je poznal vse slovanske jezike, francoščino in angleščino; iz vseh teh jezikov je marljivo prevajal. Najbolj se je pa bavil s primerjalnim jezikoslovjem. Potoval je veliko po Avstriji, Rusiji, Nemškem, Holandskem, Danskem, Belgiji in Angleškem. Urejeval je list „Krok“ in ustanovil „Jednoto čeških filologov“. Njegovih spisov iz slavistike je neštevilna vrsta: nekateri so bili odlikovani od carske znanstvene akademije v Peterburgu.

Jan Wagner. Istega dne kakor Prusík je umrl tudi Jan Wagner, prelagatelj in češki pisatelj v Pragi „So mučeniki, — napisal je ‚Máj‘ v njegovem nekrologu — o katerih nihče ne ve!“ In tak mučenik je bil J. Wagner. Skoraj celo svoje življenje je bil bolan in njegovo stanovanje je večkrat obiskala beda. Ako bi bile njegove gmotne razmere boljše, gotovo bi bil pri svoji nadarjenosti več podelil svojemu narodu nego je mogel storiti v svojem življenju, četudi je zmirom marljivo literarno deloval. J. Wagner (rojen l. 1856.) je prevajal iz ruščine, francoščine, angleščine in bolgarščine. Iz teh jezikov je prevel več nego sto zvezkov. Pisal pa je tudi izvirne spise, zlasti potopise, ker je veliko potoval in bival v tujini (v Ameriki, na Bolgarskem in na Ruskem). *Fr. Št.*

Ján Bežo. V kratkem času so Slovaki izgubili tri osebe, ki imajo odlično mesto v najnovejši zgodovini slovaški in ki so bile zelo marljive na polju narodnega dela. Umrli jim je odkritosrčna in odlična soproga Hurbanova, nenadomestljivi Štefanovič in potem zadnji iz „treh sokolov“ — Francisci. Koliko žalostnih spominov se veže na izgube le-teh umrlih, zna le slovaško srcé. Za temi zadnjimi grobovi vrsti se nov grob. Ne krije junaka, katerega bi se zgodovina spominjala, krije samo tihega delavca na pisateljskem in pedagoškem polju, Jana Bežo. — Bežo je bil rojen 31. marca 1842 v Nitranski Stredi. Učitelj je postal leta 1863. Leta 1867. je potoval po Nemškem, Švicarskem in Francoskem ter je proučeval način učenja v ljudski šoli. Zapustil je svojemu narodu učna sredstva in drobne knjižice, ki se gotovo nahajajo v vsaki slovaški koči. Izdajal je „Knjižnicu zábavného a užitočného čítanja“, od l. 1900 je ureval in izdajal „Noviny Malých“ za mladino.

Shod poljskega ženstva se bode vršil začetkom septembra v Krakovu. Na shodu se bodo razpravljala ta-le vprašanja: politične pravice ženskih; varstvo materinstva; vzgoja in varstvo otrok; navade in obramba ženske.

Kazimierz Krauz. Na Dunaju je umrl v 33. letu svoje starosti mlad, energičen in neumorno delaven poljski sociolog in publicist K. Keller-Krauz. Najprej je študiral doma, potem v Parizu. Četudi je bil še vseučiliščnik, je že predaval v „svobodnem kolegiju“ sociologijo. Ta predavanja je ponovil na svobodni univerzi v Bruselju in je dobil naslov častnega doktorja sociologije. Poljski list „Prawda“, „Głos“, „Przeгляд Filozoficzny“ in „Krytyka“ so objavili njegove najboljše spise. Krauz ni imel pisateljske nadarjenosti; za vse, kar je spisal, mora biti hvaležen le svoji izredni marljivosti. Krauzove najboljše razprave so: „Socyologiczne prawo retrospekcyi“, „Rzut oka na rozwój socyologii w XIX. wieku“ in francoska knjižica „Les bases économiques des formes primitives de la famille“.

Fr. Št.

Rusija.

Po nesrečni bitki pri Cušimi se je pokazalo, da je oblast nad Japonskim morjem za Rusijo izgubljena. Glavni namen te vojske so torej Japonci dosegli — čemu bi še dalje prelivali kri? Na obeh straneh se je pokazalo nagnjenje k miru, saj vsaka vojska, bodisi tudi zmagoslavna, je strašno zlo, ki ga želi vsak narod čimprej končati. Zato sta se pa obe stranki takoj odzvali povabilu Rossevelta, predsednika Združenih držav ameriških, da naj pošljeta v Washington svoje pooblaščenca, ki se naj pogajajo o miru. Rusija je poslala Witteja, Japonska barona Komura. A pogajanje napreduje počasi, ker so japonske zahteve seveda tako visoke, da jih Rusi ne morejo priznati drugače nego v skrajni sili. Zdi se, da čakata obe stranki prihodnje bitke v Mandžuriji. Saj Vladivostok je še ruski in ruska armada v Mandžuriji še ni premagana, temuč se hvali pod poveljstvom generala Linjeviča, da je zdaj dovolj krepka, da se meri z Ojamo. Zato pa v Rusiji mislijo, da je morda dobro, če se mirovno pogajanje zavleče do izida te zadnje odločilne bitke. Tačas se je pa v Rusiji sami izvršila velika izpremema. Ruski car se ni mogel več ustavljati splošni želji po ljudskem zastopstvu. Naša slika na str. 573. nam ga kaže na obisku pri nemškem carju Viljemu II. Ta je na svoji ladji „Hohenzollern“ priplul v rusko vodovje, in tam sta se sešla. Gotovo sta se posvetovala o važnem koraku, ki ga je storil kmalu nato Nikolaj II. Kajti dne 19. avgusta (po ruskem koledarju 6. avg.) je izdal car manifest na narod, v katerem proglašuje, da se skliče državni zbor — „gosudarstvennaja duma“.

Duma je sestavljena sicer po vzorcu zapadnih parlamentov, a nima njihove oblasti. „Gosudarstvennaja duma“ in „Gosudarstvennyj sovět“ sta v podobnem razmerju kakor pri nas poslanska in gosposka zbornica. V notranjih gubernijah pride po en poslanec na 250.000, v obmejnih pa na 350.000 prebivavcev. V mestih pride en poslanec na 100.000 prebivavcev.

Posebej bodo volili veleposestniki, meščani, kmetje in kozaki. Vseh poslancev bo 412, od teh je mestnih 28. Sicer je delokrog gosudarstvenne dume jako obsežen, vendar nimajo njene obravnave take veljave, kakor drugod parlamentarni sklepi, ker je ves značaj dume bolj posvetovalnega nego zakonodajnega značaja, in car še vedno lahko daje postave proti volji dume. Iz tega bodo gotovo sledili še ustavni boji, dokler se ne doseže ravnotežje med carsko oblastjo in med ljudskim zastopstvom.

O Maksimu Gorkem.

Revolucionarnega duha, ki je zadnji čas zavel po celi Rusiji, pripisuje ruska vlada v veliki meri Maksimu Gorkemu in njegovim spisom, ki se sedaj čudovito razširjajo po Rusiji. — Delovanje Gorkega ni nič drugega kot krepak protest proti živlenskimi razmeram Rusije, njegove rodne zemlje. On je napel vse sile, da potrese to zemljo, da se začne sramovati socialnih ran in madežev, ki jih je on začel neusmiljeno odkrivati. On slika, da s svojim slikanjem ustraši. To je Gogolj, samo manj jasen, manj miren: to je besni Gogolj. Gorkij ni samo revolucionarec, on je nihilist. Pred radikalnim nihilizmom Gorkega ne najde milosti nobeno načelo: liberalni doktrinarci vedó marsikaj o tem. Oni so najprej pritrjevali strupenim izlivom tega izgubljenega sinu, a on zdaj podira brezobzirno vse idole in stare bogove. Njemu niti najliberalnejši časnikar ni človek, ampak — „tur“ na telesu človeštva. Po njegovem mnenju so vsi teoretiki enako malo vredni; univerzalno sredstvo novih empirikov mu ne daje več zaupanja do stare, zakonite medicine. On se ne dá več vklepati „v verige svobodne misli“. O tisku in o njegovih dobrotah govori Gorkij z divjim posmehom. „Zmešala se je kri v ruskih ljudeh, zmešala se je in se pokvarila, a iz slabe krvi so se rodili vsi ti književniki — časnikarji — ljuti farizeji . . .“ Ježov, pokrajinski časnikar, razlaga Gordjejevemu svojo obrt: Skupaj s Fomom se je vlačil do pozne noči po klubih, gostilnah in restavracijah, povsod išoč materiala za svoje pisateljstvo, katero je imenoval „krtačo za snaženje družabne zavesti.“ Cenzorja je imenoval „stražnika zoper razširjanje resnice in pravice v življenju.“ Liste je klical „zapeljivce, ki se pečajo s tem, da seznanijo občinstvo s škodljivimi idejami“ in svoje delovanje v njih — „prodajanje duše v detaljnih“ in „navduševanje k uporabi zoper božje naredbe.“ — Tabula rasa, novosti za vsako ceno, dejanja moška in sijajna namesto ideološke kaše, s katero polnijo profesorji družabnega poboljševanja ruski želodec: to je, kar hoče Gorkij. Toda — kako si misli on revolucijo in česa pričakuje od nje? — Poslušajte starega trgovca Majakina, misleca, ki je naslikan v „Fomu Gordjejevem“ kot vzgled pouče-

nega in praktičnega duha. Po svojem familiarnem, malo sirovem načinu pripoveduje Majakin svoje misli o bodočnosti Rusije. Prinašamo cel izpisek, ker je poučen in zanimiv.

„Razburila se je Rusija in nič stalnega ni v njej! Vse se podira! Vse gre navzdol, vse gre na eno stran; nobene skladnosti ni v življenju . . . Vsi kričé, samo z različnimi glasovi. A kdo česa rabi — tega nihče ne razume. Megla je nad vsem — meglo vdi-havajo vsi, in zato je ljudem celo kri gnila . . . in zato so povsod turi . . . Dana je ljudem večja svoboda, da premišlujejo, ni jim pa dovoljeno, da kaj delajo . . . od tega človek ne živi, ampak gnije in smrdi . . .“

„Kaj je torej treba storiti?“ (vpraša hči Majakina, s katero se stari Majakin pogovarja).

„Vse!“ je vneto zaklical starec. „Vse delaj! . . . Vsakdo naj to stori, kar more! A zato je treba dati ljudem prostosti . . . popolne prostosti! Ko je že tak čas, da vsakdo misli, da vse more, in da je ustvarjen, da popolnoma razpolaga s svojim življenjem — daj mu, tepcu, svobodo! Na, pes, živi! No — daj, živi! A-a! Tedaj bo sledila takale komedija: ko bo začutil, da so mu sneli vajeti, bo hotel biti višji od svojih ušes in s peresom bo poskušal leteti semintja . . . Mislil bo, da bo delal čudeže, a medtem bo začel izpuščati duha . . .“

Starec je obstal in nadaljeval z zbadljivim nasmehom in z nižjim glasom:

„A duha, onega pravega stvarniškega, ima samo trohico! Napihnil se bo za nekaj časa, začel bo delati na vse strani in — kmalu bo oslabil, revež! Mozeg je v njem gnil — he-he-he! Tedaj bodo — he-he-he! golobčka vjeli pravi, delavni ljudje, pravi ljudje, ki morejo biti pravi gospodarji življenja . . . ki ne bodo delali življenja s peresom ali s palico, ampak z roko in pametjo. Kaj, bodo rekli, gospôda je omagala? Kaj, bodo rekli, žolica ni prenesla prave vročine? Tako! . . .“ In dvignivši glas je starec končal svoj govor z zapovedujočim tonom:

„No, zdaj vi molčite in ne daste glasu od sebe! Kot črve z drevesa vas bomo stresli z zemlje! Mir, golobčki, ha-ha-ha! Glej tako se bo dogodilo, Ljubica! He-he-he! — No, potem bodo tisti, ki zmagajo v tem boju, modro uredili življenje po svojem načinu . . . Stvar ne bo šla po sreči, ampak kar sama od sebe! Mi, žalibog, tega ne bomo doživeli!“ . . .

Tako pripoveduje Gorkij s starcem Majakinom. Če se ne motimo, je to prava jakobinska teorija. Oni, ki se naslanjajo z deli Gorkega, se ne morejo s tem ravno pohvaliti. Kajti Gorkij niti njih ne more trpeti: on je revolucionaren socialist in radikalen nihilist.

C.

Konstantin Nikolajevič Batjuškov. Slovstveni ruski krogi se letos spominjajo petdesetletnice po smrti pesnika Mik. Batjuškova, sovrstnika Žukov-

skega in Puškina. Kar se tiče njegove pesniške nadarjenosti, ga stavi ruska slovstvena zgodovina poleg Žukovskega, kar se pa tiče njegove pesniške oblike, celo nad Žukovskega. Batjuškov je bil s svojimi lepimi verzi celó izgled in učitelj Puškina. Velik vpliv na Batjuškovovo omiko sta imela francoska pisatelja Voltaire in Parny, izmed laških Petrarca, Ariost in Tasso, izmed nemških Schiller. Njegovo mlado življenje (živel je od 1787—1855) je bilo burno in viharno. Več nego 30 zadnjih let svojega življenja je ubogi Batjuškov preživel v blaznosti, ki jo je podedoval po svoji materi. Njegova pesniška delavnost je trajala od l. 1805.—1820., in v ti dōbi je razmerno spisal prav malo. V prvi dōbi svoje pisateljske delavnosti je Batjuškov pisal pesmi polne epikureizma, v drugi dōbi pa se veseli živelj v njegovih pesnih umika elegičnemu. Vpliv Batjuškova na sodobne pisatelje ruske ni bil koristen, kar zadene vsebino in misli, pač pa kar zadene obliko, verze in jezik. Zgodovinski pomen Batjuškova v razvoju ruske književnosti obstoji v tem, da je izpopolnil ruske verze in književni jezik obogatil s krasnimi pesniškimi izrazi.

Daniel Lukič Mordovcev, znani pisatelj ruskih zgodovinskih povesti, je 23. junija v Kislovodsku umrl. Mordovcev se je porodil 6. decembra l. 1830. v Danilovki iz kozaške maloruske rodovine. Gimnazijo je dovršil v Saratovu in svoje študije je končal na peterburški univerzi kot kandidat zgodovinsko-filološkega oddelka. Prvo njegovo literarno delo je bila maloruska pesem „Kozaki in more“, katero je napisal kot dijak. Pozneje je pisal razne zgodovinske razprave in članke, ki jih je objavil v „Saratovskih gubern. Věd.“, ki jih je nekaj časa urejeval. V šest-

desetih letih je pisal razne zgodovinske študije o Malorusiji in Poljski, ki so izšle v raznih listih in zbornikih. L. 1867. je izdal roman „Novyje ljudi“. Prvi zgodovinski roman je objavil l. 1878. v „Nov. Vremenu“ pod naslovom „Idealisti in realisti“; v romanu se opisuje življenje Petra I. Od tistega časa je izšla cela vrsta njegovih zgodovinskih romanov in povesti v raznih časopisih. V svojih zgodovinskih romanih izraža Mordovcev isto misel kakor v svojih zgodovinskih monografijah. Mordovcev namreč kot glavno nalogo zgodovinarjev smatra to, da bi temeljito proučili doslej neznano življenje ruskega ljudstva, da bi pokazali, kar pomaga k spoznanju potreb ruskega ljudstva v njegovi preteklosti in sedanosti. Zató je predmet njegovih neštevilnih romanov in povesti narodno življenje, gibanje in upor stiskanega ljudstva. Gradivo za roman je jemal Mordovcev iz starejše dōbe. Takó riše dōbo, ko je bila Rusija še podložna Tatarom („Mamajevo pobojišče“), opisuje prepad svobodne občine novgorodske („Gospodin Velikij Novgorod“), pripoveduje o tem, kakšne burje je povzročil patriarh Nikon s svojo popravo obrednih knjig („Velikij raskol“) itd. Ali najbolj priljubljen predmet je bilo Mordovcevu vendar XVIII. stoletje, „stoletje nenavadnih dogodkov ‚par excellence‘, v katerem so prebrisani klativitezi delali čudeže“ („Avanturisti“, „Běgljij korol“). Zelo rad je črpal gradivo tudi iz zgodovine maloruske; opisuje junaške čine kozakov v romanih „Sagajdučnij“, „Arhimandrit Getman“, „Car i getman“. Razen zgodovinskih romanov in povesti iz sodobnega življenja, je napisal Mordovcev tudi veliko potopisov („Na Ararat“, „Pot v Jeruzalem“, „Pot k piramidam“ itd.).

Fr. Št.

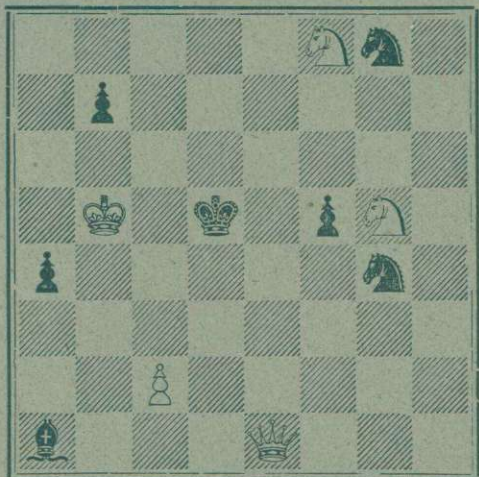

VELEHRAD NA MORAVI.

ŠAH.

Naloga 201.

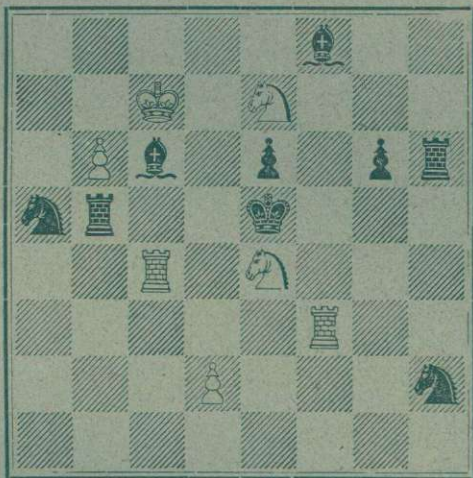
A. Uršič. — 4. in 5. darilo exaequo v barcelonskem „Journal Historial“, 1905.

Mat v tretji potezi.

Naloga 202.

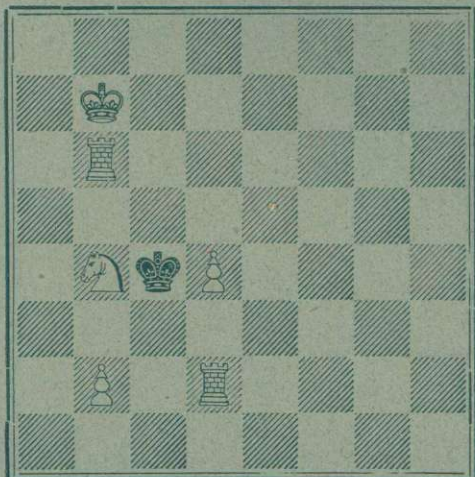
A. Uršič. — 1. darilo v turnirju „Deutscher Schachbund-a“ 1905.

Mat v drugi potezi.

Naloga 203.

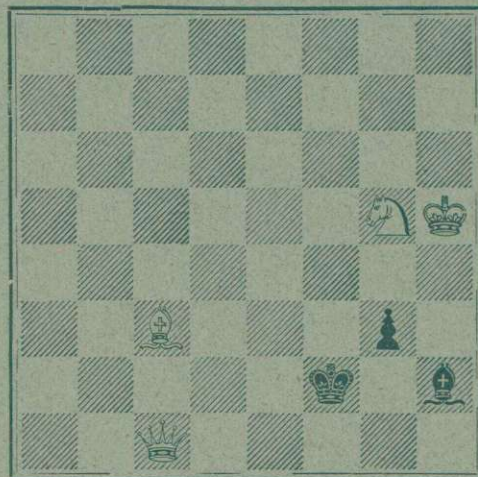
Dr. Palkoska.
Original (stol).

Mat v tretji potezi.

Naloga 204.

Dr. Palkoska.
(Original.)

Mat v drugi potezi.

Rešitev nalog v št. 5. in 6. 1905.

Nal. 184. 1. Lg8, Sf7. 2. K×f7 itd. 1— Sg6. 2. L×h7 itd. — Nal. 185. 1. d8T! h1S! 2. Td3 itd. 1— h1♞. 2. Tc7 itd. — Rešitev nal. št. 186. in 187. prinesemo svoječasno! — Nal. 188. 1. Ke3, [L×e2 ali ♞ 2. Sc7+ i. t. d.; 1— b×c5. 2. Sf4+ i. t. d.; 1— K×e5. 2. Sd4 itd.; 1— b5. 2. Kf4 itd. — Nal. 189. 1. Lb7, Sg4. 2. S×d3+ itd.; 1— f5. 2. Sg6+ itd.; 1♞ preti Tf3+ i. t. d. — Naloga 190. 1. Lh5, g4. 2. h3×g4! Kf3. 3. Df1 mat. — Nal. 191. 1. Db6 ♞. 2. DTS mat. Nal. 192. 1. Df2 ♞. 2. DTp mat.

Razno.

V Ostendskem mednar. turnirju je zmagal Maróczy (5000 fr.); 2. in 3. nagrado (skup 5000 fr.) sta si delila Janovski in dr. Tarrasch, katerima sledé drugi: Schlechter, Marco itd. V mednar. turnirju v Barmenu je igralo 132 igravcev! Take in tolike udeležbe še ni bilo. Turnir je priredil „Deutscher Schachbund“. Norvežani ne morejo igrati šaha, ker so — brez kralja, a dam imajo preveč. Neki H. S. pravi v „Officers-Schachzeitung“, da je mat mogoč s samima skakačema pri pravilni defenzivi. Kogar veseli, naj poišče pozicijo! Češki „Nar. Listy“ so letos razpisali mednar. turnir za trozložke; došlo je 173 nalog — res ogromno število! Naša naloga 200 (Link) je pravilno natisnjena. „Oreh“ ni pretrd, jedrce dobro.

Med zmagalci barmenskega problemskega turnirja so zopet štirje Slovani: En Slovenec (A. Uršič), dva Rusa in en Čeh.

NOVE KNJIGE IN LISTI.

Ruch cyrillo-methodějský je nov mesečnik, ki je začel izhajati dne 30. avgusta na Velehradu. Objavljal bo spise o cirilo-metodijski ideji iz vseh slovanskih narodov. Ta list deluje v isti smeri, ki jo je začrtala knjižica „Idea cyrillo-methodějská“, o kateri govorimo v književnih poročilih.

Slava Mariji! Ob tristoletnici prve Marijine družbe na Slovenskem. 1605 — 1905. Izdalo osrednje vodstvo Marijinih družb za ljubljansko škofijo. 1905. Tisk Rih. Šeber nasl. v Postojni. Str. 60.

Nebesa. Roman. Spisal Marko Zorin. Ljubljana, 1905. Tiskal Drag. Hribar. — Ta roman je namenjen kolportaži in v pripovedni obliki rešuje razne verske in socialne

probleme. Vsak mesec izideta po dva zvezka à 50 h. Naroča se pri g. Ivanu Fajdiga v Radovljici (Gorenjsko).

O užitnini od vina in mesa. Nekoliko pouka za slovenske obrtne stranke na deželi in v nezaprlih mestih. Spisal Maks o Kostanjevec, c. kr. finančni nadkomisar v Ljubljani. (Kmetijska knjižnica, V. zvezek.) Ljubljana, 1905. Založila c. kr. kmetijska družba Kranjska. Cena K 1.50 (s poštnino vred.) — V isti „Kmetijski knjižnici“ so doslej izšle knjige: I. Dr. E. Hotter: Gnoj in gnojenje. — II. Fr. Štupar: Apno v kmetijstvu. — III. Fr. Štupar: Navodilo, kako je sestavljati poročilo o letini. — IV. Dr. Steuert-Pirc: Sosea Razumnika prašičja reja.

Mir med Rusijo in Japonsko. Po sklepu lista je došlo poročilo, da je vojska med Rusijo in Japonsko končana. V seji mirovne konference, v torek 29. avgusta, je Japonska nenadoma odstopila od zahtev, ki so bile vzrok neporazumljenju mirovni delegatov. Rusija in Japonska si Sahalin razdelita, Rusija ne plača vojne odškodnine. Ostale pogoje priobčimo prihodnjič.

Fra Grga Martić, slavni bosenski pesnik, je umrl dne 30. avgusta.

SKRIVALNICA.

Kje je glavar?